1/1988

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG FOR 1936

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1936

FRA FREDERIKSBORG AMT

AARBOG FOR 1936

UDGIVET AF

FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUND

HILLERØD
C. NORDLUNDES BOGTRYKKERI
(Oswald Terkelsen)
1936

SAGN OG OVERLEVERING OM OLDTIDSHØJENE I HORNS HERRED[1]

AF INGER MARGR. BOBERG

Horns Herred bestaar af Halvøen mellem Issefjord og Roskilde Fjord samt Ovrø og Eskilsø. Ogsaa en Del af det, der nu er Fastland, har før været Øer. Selsø hedder endnu et af Sognene, og Selsø Sø er den sidste Rest af det Sund, der skilte den fra det øvrige af Herredet Ved Kysten har man her som i Ølstykke Herred paa den anden Side af Fjorden fundet Skaldynger, Køkkenmøddinger, der vidner om Bebyggelse allerede i den ældre Stenalder. Af Stenaldergrave findes lidt over 100, og af Gravhøje fra Broncealderen 6—7 Gange saa mange. De er dog meget ulige fordelt: I Skuldelev, Skiby og Vellerup kendes ikke mange, derimod ligger de tæt paa de højtliggende, sandede Jorder langs Issefjorden, særlig i Draaby Sogn, men ogsaa Ferslev er ualmindelig rigt paa Oldtidshøje.

91. GERLEV. Der kendes adskillige Gravhøje i Gerlev, og en Del Sagn om dem er optegnet i 1870'erne af en af Folkemindesamleren Jens Kamps Højskoleelever, August Møller fra Tørslev, efter forskellige gamle Folk[2]. Først er der den fredlyste *Stendysse ved Møllehøjgaard* i Gerlev. Den skal have været Offersted og maa ikke røres, da der saa vil komme Ulykke over Gaarden eller Kvæget. Paa Tørslev Mark ligger *Ørnehøj*, hvor gamle Ane Godtens fortalte, at hun havde set en Troldkvinde med „Bryster saa lange,

[1] Forts. fra Aarb. 1932 „Sagn og Overlevering om Oldtidshøjene i Frederiksborg Amt", til hvis Indledning jeg henviser.

[2] Trykt i J. Kamp: Danske Folkeminder (1877) 341 ff., Nr. 990, 994, 996—1000.

at hun maatte slaa dem over Skulderen" (sml. S. 13), og ofte havde „hørt Troldfolket ringle med Penge og lukke Kister og Skabe op og i". Overpløjet er *Maglehøj* (paa Matr. 11), skønt egentlig fredet ved Skrivelse fra Indenrigsministeriet 1849, hvor der skal have

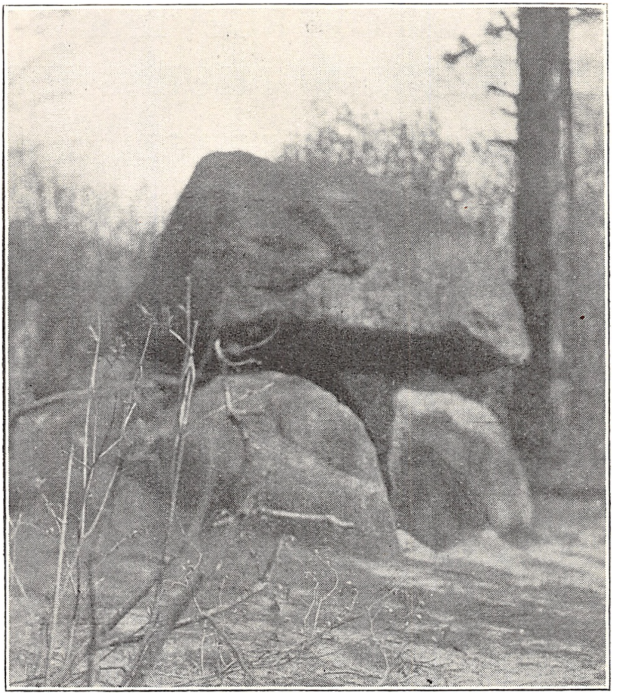

MØLLEHØJ
I. M. Boberg, fot. 1936.

spøgt en stor, sort Puddelhund. *Æskildshøj* (paa Matr. 3), hvor en Dreng engang blev opsnappet af Trolden i Højen og tvunget til at arbejde for ham i tre Dage, saa han var tosset, da man igen fandt ham, ryddedes allerede i 1850'erne. I *Femhøj*, der dog er en naturlig Forhøjning — men med en Hulning, som om der kunde være sammenfaldet en gammel Stenkiste — ved Stationen af samme Navn, skal der have boet et grimt Dyr, som man skulde vogte sig for ved

Midnat, „thi da kommer det ofte med gloende Øjne og Tunge paa tre Ben farende ud fra Højen". I *Aashøj* paa Gerlev Mark forsøgte en modig Svend engang at laane Penge af Trolden, men fortrød det, da han til Gengæld skulde høre ham til, og sagde da „et kraftigt Ord", saa Trolden forsvandt med et stort Rabalder.

Her har ogaaa *Skræp-* eller *Skræppeshøj* ligget, paa Matr. 3 ved Esrogaard. Om denne Høj fortælles det eneste udførlige Sagn om Skattegravere, som jeg kender fra Horns Herred, og da det tillige er meget typisk for denne Art af Sagn, anfører jeg det fuldt ud: „Da de havde gravet lidt, kom der fire Mus trækkende med et stort Halmlæs, men endda blev de ved at arbejde. Lidt efter kom der en stor Hane forbi Højen med en svær Egebjælke paa Nakken. Den vendte sig om til dem, der gravede, og spurgte om Vej til Ballerup. En af Mændene havde lige faaet fat i Hanken af en svær Egekiste, men i det samme stak en anden af Mændene i at le og sagde: „Du naar Fanden ikke i Aften til Ballerup med den Bjælke!" Og da var alt forsvundet og alt deres Arbejde forgæves." I samme Optegnelse hos Kamp findes et Sagn, vi ikke før har truffet i Nordsjælland, men som ellers er velkendt; jeg foretrækker dog at meddele det efter en noget yngre Form i Dansk Folkemindesamling, fortalt 1913 af Gdr. Carlsen paa Esrogaard: „Paa Esrogaard kom en Aften en af Troldene fra den nærliggende Skræphøj og bad om en Taar Øl at laane, paa en Dunk som han havde med sig. Ejeren af Gaarden, der gerne vilde staa sig godt med sine Naboer i Højen, gav Trolden Lov til selv at gaa ud i Stegerset og tappe Øl i Dunken, saa ofte han trængte dertil. Siden den Tid blev Øltønden, aldrig tom, til stor Forbavselse for Gaardens Beboere, der hentede Øl i det uendelige, — indtil en skønne Dag en af Kvindfolkene ikke kunde styre sin Nysgerrighed, men slog Spundset af Tønden og kiggede ned i denne. Hun saa da, at Tønden var ganske tør og fuld af Spindelvæv. Siden den Dag var det forbi med at tappe af Tønden, og man maatte atter selv til at brygge sit Øl"[1].

Arkæologen Henry Petersen har blandt flere gode Sagnoptegnel-

[1] D. F. S. $^{1906}/_{23}$ Top. 91, opt. af Frants Olsen, Skodsborg.

ser fra Horns Herred[1] ogsaa en om *Hæsselhøj* ved Landerslev (Matr. 10), der skønt for Størstedelen bortgravet dog knejser stolt i Landskabet: „I den nærliggende Gaard fór Troldfolket ofte ved Nattetide med Hujen og anden Støj ud og ind gennem Portene". Det samme fortæller en Højskoleelev, Andrea M. Jensen fra Gerløv, 1912: „Naar Folkene var gaaet til Ro og havde lukket Portene, og der ellers herskede Stilhed paa Gaarden, saa begyndte Uroen oppe i Højen. Saa aabnede den sig, og ud kørte en lang Række Vogne ned mod Gaarden; men naar de saa ikke kunde komme ind, saa raabte de: „Luk op! Hans Svendsen, ellers skal der ske dig noget ondt!" Naar der saa blev lukket op, kørte de gennem Gaarden nogle Gange, og saa blęv alt igen stille. Saa kunde en af Folkene godt staa op og lukke Portene, saa forblev alt stille indtil næste Nat ved Tolvtiden, saa gentog det samme sig igen.[2]" Dette er sikkert en ældre Forestilling end de mange nordsjællandske Beretninger om, at det er Kong Valdemars vilde Jagt, der skal igennem visse Gaarde. Vi træffer den igen i Ferslev, og den er almindelig i Nordsjællands Sagnverden[3].

92. DRAABY. Særlig i Egnen omkring Troldegaarde, Skaaningegaarde og Hjortegaarde ved Stranden langs Issefjord ligger Gravhøje og Dysser Side om Side. Undertiden kaldes de under eet for Troldhøjene; her ligger ogsaa en Troldemose, og Troldegaardene maa have Navn efter den ene eller den anden. Den egentlige *Troldehøj* er dog, ifølge Henry Petersen, sløjfet o. 1840, og der fandtes baade brændte og ubrændte Ben samt „en usædvanlig stor Underkæbe. I Troldehøj skal Langben Rise — Kæmpevisernes Helt — være begravet. Han saaede Hornsved og var saa stor, at da han fik noget til overs, skrævede han over til Halsnæs og kastede sin sidste Haandfuld dér: Grønnæsse Skov."

Almuen paastaar naturligvis, at man har set Trolde i Mosen og

[1] Dels i Herredsindberetningen 1873—74 i Nationalmuseet; dels i Dansk Folkemindesamling (D. F. S. XIV 1—9), optegnet af en Bondedreng fra Sønderby.

[2] D. F. S. $^{1906}/_{23}$ Top. 91.

[3] Sml. Fra Frederiksborg Amt 1932 S. 33.

Højene hævet paa fire Pæle. Særlig gælder det dog *Knudshøj* ved Skaaningegaarde, den største og højest beliggende af dem alle. Fra den skal der gaa en underjordisk Gang til Jægerspris. Og i den bor Troldekongen, der hver Midnat rider sin Hest til Vands i en dyb Brønd i Troldemosen. Man har ogsaa fortalt, at en Søn af Kong Horn var begravet i Knudshøj, der skal have Navn efter ham, ligesom den nedpløjede *Elseshøj* — ogsaa kaldet *Tjæretøndehøj* — efter hans Hustru, der holdt Udkig derfra, naar hun ventede ham hjem fra Vikingetog. Horn er dog kun en Sagnskikkelse, opdigtet for at forklare, hvordan Halvøen har faaet Navn. Fortællingerne om hans Kampe med Kongerne Bjørn og Hane, der først ødelagde hans Borg ved Skovsøen og siden halshuggedes henholdsvis ved Bjørns- og Hanehoved, er yngre romantiske Paahit uden historisk Grundlag. Horn er ogsaa blevet til den vilde Jæger, der bl. a. jager gennem Christiansmindes Porte om Natten. Mere ægte dansk sagnhistorisk er Beretningerne om den Skat, der skal være gemt i Skoven nær den gamle Borg, „saa stor, at naar den engang kom frem for Dagens Lys, vilde den løse hele Danmarks Gæld"[1]. Endnu mere karakteristisk dansk er Henry Petersens Optegnelse om en Skat paa en af Markerne ved Stranden i Ferslev: en Guldbjælke eller en Kongeløsning, d. v. s. saa stor, at en Konge kan løses for den, om han kommer i Fjendevold. Den skal være nedgravet af en Dronning, der bagefter lod sin Træl, der hjalp hende, blinde.

„Den Kone, der var paa *Hjortegaarden* for en 100 Aar siden", siger en ung Københavnerinde, Frøken Anna Stolpe, der har optegnet en Del fra Horns Herred til E. Tang Kristensens Tidsskrift „Skattegraveren", „fortalte, at hun en Nat stod og ventede paa sin Mand, der var rejst bort, og saa da *Højen tæt ved* staa paa fire Støtter. Der var tændt Lys under den, og dansende Skikkelser viftede forbi Lyset. Hun kunde se Overkroppen af de dansende. Endvidere har hun fortalt, at om Sommeren naar Folkene fra Gaarden skulde ud om Natten for at jage Dyr af Sæden, hvorved de i Reglen maatte være til Hest, da saa hun tit hele Flokke af Højfolk vandre fra den

[1] A. Uhrskov: Nordsjæll. Folkeliv II (1922), Folkesagn 178—79.

ene Høj til den anden. — Hvor Klinten sænker sig ned mod Jægersprisbugten, ligger paa Skrænten et lille tæt Krat, *Strandstubben*, og der gaar en lille Pusling, som har Bolig i en Høj derude. Frands Brøndsætter havde ofte set ham" og var blevet helt forvildet af ham[1]. I Strandstubben(e) ligger der fire helt overgroede Høje, og en femte er ryddet; ved Hjortegaard er flere fredlyst. De værnes foruden af Skov og Stat ogsaa, her som andensteds, af Folketroen: Da én for o. 40 Aar siden (o. 1880?) udgravedes, fik den Karl, hvis Spade stødte gennem Indgangen, kort efter en ulykkelig Kærlighed og hængte sig[2].

Den anseligste Gravhøj i Sognet er ellers *Tyre-* eller *Thyrahøj* ved Neder Draaby, hvorom man fortæller, at Kirken egentlig skulde have været bygget dér[3]. Jærnhandler Jørgensens Kone i Aasebro ved Frederiksværk, der er født i Neder Draaby, fortæller i 1918, „at hendes Moder ofte havde set underjordiske danse inde i Tyrehøj. Højen stod paa fire gloende Pæle; men vilde man gaa hen til dem, eller mødte man dem, saa forsvandt de"[4]. Og om *Nissebakkerne*, to Gravhøje ved Stranden mellem Sexgaarde og Smedehuse, hørte Henry Petersen Ejeren fortælle, at han som Barn havde hørt Kister blive slaaet i dernede. Nissebakkerne nævnes allerede af Erik Pontoppidan i hans Danske Atlas (II 320) paa Grund af den gode Udsigt fra dem og fra *Guldbjærget* inde i Skoven.

Endelig er der *Brændte-* eller *Brandtbjærg*, en naturlig Bakke inde i Skoven ved Jægerspris, hvor der er fundet Tomter af to Gravhøje. Om B. fortælles et ellers ret sjældent Sagn, som vi vil træffe igen ved Humlebjærg i Ferslev: Om en Bondemand, der en Nat mødte en Vogn paa Isen fulgt af halsende Hunde med gloende Tunger, altsaa en Slags vild Jagt, og de, der var paa Vognen raabte tre Gange: „Kør til Side, for nu kommer Kong Hundhoved, som skal over at bejle til Kejserens Datter i Brandtbjærg![5]".

[1] D. S. I Nr. 759.
[2] Uhrskov III (1923), Sagn og Tro 178—79.
[3] Uhrskov II 173—74. Sml. Aarb. 1932 S. 26 Note 4.
[4] D. F. S. $^{1904}/_{23}$ Top. 92, A. Thorlacius.
[5] Kamp Nr. 1001.

93. SKULDELEV. De fleste af de Sagn, der er optegnet om Højene i Skuldelev Sogn, skyldes Henry Petersen; et Par af dem er trykt i E. Tang Kristensens Danske Sagn (I Nr. 260 og 890, III Nr. 1286). Først et Højbrudssagn om en *Langdysse paa Onsved Mark* (Mtr. 2), hvis Ejer forlangte „et halvt Tusinde Rdl." af Henry Petersen for at lade være med at ødelægge den sammen med tre andre, der var blevet sløjfet i Løbet af 12 Aar: „Overtro havde indtil den nuv. Ejers Tid skærmet Dyssen, men skønt man skulde antage den yderligere styrket ved, at det første Forsøg paa at borttage en Randsten kostede en Stenhugger Livet", vilde Gaardejeren alligevel fortsætte. Dyssen er dog nu fredet.

Ogsaa ved Skuldelev ligger der et *Brand-* eller *Brandebjærg* (Navnet af Brand = Stok, Stolpe, eller af at der har været tændt Ild paa det), hvor der er fundet Skeletter af Mennesker. En Bondedreng fortalte Henry Petersen, at en Gaardmand, hvis Kone var blevet bortstjaalet af noget Troldtøj, da hun laa i Barselseng, en Aften saa hende igen ved Brandbjærg „gaa og bære Vand fra en Mose op til Bjærget. Han kendte hende og sagde: „Hvad, jeg tror, det er dig, vor Mo'r!". „Ja", sagde hun, „her maa jeg gaa og bære Vand hver Nat." „Det skal du ikke, smid Spanden og kom her op paa Hesten." „Nej, det tør jeg ikke, de passer for godt paa mig." „Ja, skynd dig, om du vil med", og saa hivede han hende op og red, alt hvad Hesten kunde rende, ad Skuldelev til, og slap ogsaa lykkelig indenfor, skønt Troldtøjet snap efter Rumpen paa Hesten, ved at de slap ind ad Porten"[1].

Samme Bondedreng fortæller om *Bakkeryggen mellem Skuldelev og Østby*, at der har ligget et Slot, Haldsborg, „og naar Skuldelev Bønder gik over Bakkerne over til den anden Side, hvor de havde deres Kvæg, saa de saa tit Bakken staa paa fire gloende Pæle, og de dansede derunder". Derpaa følger en Fortælling om en Kone, der sad og kartede Mortensaften — noget man ikke maatte paa en Helligaften — og saa fik Besøg af tre store Kællinger, der først vilde hjælpe hende og siden krævede ind af Mad og Drikke og ikke

[1] D. S. I Nr. 890 < D. F. S. XIV 6—7.

vilde gaa igen, før hun af en Nabokone fik det Raad at lade sig falde baglæns ind ad Døren og sige: „Skodsbjærg brænder, og alle Børnene er falden i Ilden!" Det gjorde hun, og ud løb alle Kællingerne, det bedste de kunde, og Konen blev dem saaledes kvit[1]. *Skodsbjærg* er maaske Bakken paa Mtr. 12b i Skuldelev. Det er en ret enestaaende Sagnform, vi her har for os.

Henry Petersen tilføjer om denne Bakkeryg, hvor der er fundet Spor af sløjfede Høje, Skeletter og Køkkenmøddinger, at „Troldtøjet siges at husere, hvor Slottet har staaet, Lys brænder om Natten, og tidligt om Morgenen ses de at have Klæder ude at sole, og ned ad Bakken skal der i det mindste fordum stadigt have vedligeholdt sig en Vej med Hjulspor. Inde fra Bakken vil man have hørt Lyden af Kister, der smækkes i." Om Banken Øst for Lunde Tørvegrav fortalte Ejeren, „at hans Fader engang derude havde fundet en itubrudt Bagerovnsrager. Han tog den hjem, gjorde den i Stand og lagde den ud igen, hvor han havde fundet den; da han atter kom til denne Plads, laa der et friskbagt Brød". Samme velkendte danske Sagn er optegnet til Uhrskov af en Skolepige i Skovskolen om en Høj der paa Egnen, uden at der dog nævnes nogen bestemt[2].

94. SELSØ. Mellem Østby og Hellesø har ligget tre Gravhøje paa Rad, *Trehøje* eller *Bavnehøje*, hvoraf kun den midterste og anseligste er bevaret. „I gamle Dage kunde Folk imellem se, at den var hævet i Vejret og stod paa tre Pæle, samtidig med at der brændte Lys under den. Det skete tiest lige før Højtiderne. Man troede, der boede Nisser i Højen."[3] Et Hul, der tidligere fandtes sydfor, er efter Ejerens Udtalelse til Henry Petersen fremkommet ved, at det var dér, man tog Fyld til Højene. Ogsaa Nord for Sønderby og ved Selsø Sø er der to Gravhøje, der har været brugt som Bavnehøje,

[1] D. S. III Nr. 1286 og I Nr. 260 < D. F. S. XVI 8—9, samt i Nationalmuseet i Henry Petersens Optegnelse efter Fortælling paa Gaarden Mtr. 10 i Selsø. Sml. I. M. Boberg: Sagnet om den store Pans Død (1934) 68 og 56 Top. 98.

[2] H. Petersens Herredsindb. og Uhrskov II 177.

[3] D. F. S. $^{1906}/_{23}$ Top. 94, opt. 1920 af Boelsmd. Th. Vangslev i Sønderby efter Husmd. Hans Christiansen i Sønderby, f. smst. 1835.

d. v. s. til at tænde Bavn paa, naar Fjenden var i Landet. Den første er dog nedpløjet; den anden desto smukkere.

Paa den Mark, der hørte til Gaard Nr. 5 i Sønderby, har der ligget to Dysser, *Brunesdyssen* og *Hyldagersdyssen*. „Lars Just, som overtog Gaarden sidst i 1830'erne efter sin Svigerfader Johan Johansen og ejede den til 1871, lod en Stenhugger kløve de store Sten i Brunesdyssen og kørte dem bort, for at han kunde komme til at pløje over Pladsen, hvor den stod. Straks derefter døde der pludselig en Plag for Lars Just. Han sagde da: „Jeg skal aldrig beflittige mig med et lignende Stykke Arbejde mere; thi nu kan jeg da se Straffen, jeg fik for dette." Han holdt Ord. Hyldagersdysse, som ogsaa laa paa hans Mark, forblev urørt i hans Tid, men den følgende Ejer sprængte den." Denne Beretning er ligesom den forrige optegnet 1920 til Dansk Folkemindesamling af Boelsmand Thorv. Vangslev i Sønderby efter Hans Christiansen i Sønderby. Desuden har Vangslev optegnet Stenhuggerens Beskrivelse af Hyldagerdyssens Ødelæggelse[1]. I Herredsindberetningen er der byttet om paa de to Dyssers Navne; den i 1871 bortsprængte kaldes desuden Brunagerdyssen.

Om *Bulbjærg*, en Bakke med en stor Dysse paa Sønderby Matr. 12 b, ved Sydvestsiden af Hellesø (den hellige Sø), har man fortalt, at Kirken først skulde have været bygget her, og at der spøger en Vædder, Bulbjærgsvædderen, ligesom i Gjøset ved Sønderby og ved Staldbjærg i Skuldelev[2]. Paa *Hellesø Bakke* gaar det heller ikke rigtigt til. Den førnævnte Gdr. Johan Johansen sad engang fast paa den, og Hestene kunde ikke trække ham ned ad den, før han til sidst svor: „Har jeg Fanden oppe at køre, saa vig bort, jeg har ikke noget med dig at gøre!"

Røde Marens Høj paa Selsø Mtr. 11 skal have Navn af en Kvinde, her blev brændt, ligesom *Anehøj* paa Ferslev Mtr. 6 a af en, der blev henrettet[3].

[1] og [2] D. F. S. $^{1906}/_{23}$ Top. 94, Vangslev 1920 og 1921.

[3] Alt efter Henry Petersen i Herredsindb. Beretningen om Hellesø Bakke er desuden optegnet til D. F. S. $^{1906}/_{23}$ af Vangslev.

95. SKIBY. Om en Høj nær den forsvundne *Hyldehøj* paa Matr. 4 ved Østsiden af Skiby fik Henry Petersen oplyst, at der havde brændt Ild ved den om Natten, desuden at Ejeren i 1868 havde gravet efter Sten i den og fundet et forfaldent Gravkammer med Stensager, Kul og brændte Ben i, der blev sendt til København, men forsvandt, da Overbringeren døde paa Vejen. Desuden „ligger der paa Ejholms Marker ved Skiby tre Høje, som der fortælles om, at de hver Nat ved Tolvtiden stod paa Pæle, og alle Nisserne dansede derunder“ [1].

96. KYNDBY. Paa Matr. 7 Nord for Kyndby har der ligget ikke mindre end 6 Gravhøje, hvoraf *Lille Avlebakke*, *Favrebakke*, *Bavnebakke* og Højen paa *Lille Pesebakke* nu er forsvundne. Tilbage er kun *Klokkerbakke*, hvor Klokkevædderen boede. „Undertiden saas den. Den gik ned og lagde sig ved Skadebrønden, en offentlig Brønd ved Foden af Bakken, og solede sig. Men hvad det havde at betyde, ved Meddeleren ikke. Fra Skadebrønden stammede alle Børnene. Gjordemoderen fiskede dem op dér.“ Lidt længere mod Nord *Store Avlebakke*, der nu er fredlyst, og som man har hørt Klingren nede i [2].

97. KROGSTRUP. Her fra Sognet har Uhrskov faaet en Del gode Sagnoptegnelser gennem Elever i Ordrup Skole [3]. Men da de er let tilgængeligt trykt, skal jeg fatte mig i Korthed. *Lakkedysbjærget* ved Julianehøj, hvor der er fundet en Gravkiste, og hvortil Jorden skal være taget fra et lille Kær, „Dejgtruget“, sydfor, er set paa gloende Pæle, mens Nisser og Trolde har danset. En Mand spurgte dér efter „Slatpatter“ og raadede Folk fra at høste om Natten, da „det ikke er jer Tid, men vor til at høste!“ Da den nye Birkedommer gik i Gang med at jævne Højen — den ligger paa Birkedommer-

[1] D. F. S. $^{1930}/_{5}$ Top. 97, opt. af Frederiksborg Højskoleelev Hans Larsen fra Dysagergd.

[2] D. F. S. $^{1906}/_{23}$ Top 96, opt. 1908 af Kommunelærer C. F. P. Mortensen efter sin Moder Ane Mortensen, f. 1821 i Kyndby. Jf. nærv. Aarbog 1922, 34 og Fra Dansk Folkemindesamling II (1909) 54.

[3] Uhrskov II 195—97, III 157—58.

gaardens Mark — begyndte hans Kreaturer at dø, og siden er den ikke blevet rørt. „Slatpatter" eller „Slattenlangpatter" er den sjællandske Almues Betegnelse paa de langbrystede Ellekvinder, som Sagnenes vilde Jæger forfølger[1]. Her paa Egnen fortælles dog ogsaa om Nissemor i *Bomhøj*, at „hun havde saadan nogle lange Bryster,

KLOKKERBAKKEN NORD FOR KYNDBY
I. M. Boberg, fot. 1936.

at hun traadte i dem, naar hun gik. Saa blev det Torden, og det er jo Nissefolks Skræk — saa slog hun Brysterne over Nakken og rendte ad Højen til". Det fortælles ogsaa, at man har fundet saadanne „Slattenlangpatter" eller „Bakkekvinder", som var dræbt af Lynet[2].

En anselig Gravhøj er *Bavnen* Vest for Dalby, hvor en Pige engang

[1] Se f. Ex. Danske Studier 1929 p. 38.
[2] Uhrskov III 159, Kamp Nr. 989.

saa noget, hun troede var Kul, men „det var Troldene, som solede deres Penge. Det fortælles ogsaa, at Troldkonen sendte Hør til en Bondekone i Dalby, for at hun skulde spinde det til Garn, men hun fik Besked om ikke at bløde Garnet med Spyt, for Troldkonen kunde ikke benytte, hvad der kom fra en kristen Mund. Men saa blev Bondekonen ked af at spinde for hende og blødte derfor Garnet med Spyt, og saa blev Troldkonen vred og sendte ikke mere ned og faa spundet hos hende." Man har ogsaa hørt Kister blive slaaet i nede i Bavnen. Og da Fortællerens Bedstefar engang tog Jord fra den, og det ene Vognhjul ikke vilde gaa rundt, troede de, det var Troldene, der havde forhekset det, og holdt op at køre Jord.

Hvad der fortælles om en stærk Trold i en lille *Høj i Overbjærg Skov* (1628 Offrebierg, til Oræ = Overdrev) er vist kun Mindelser om Røvere, her har huseret. Og endelig har vi en Sagnoptegnelse, der ikke er knyttet til nogen bestemt Høj og er sammenblandet af flere, til Dels misforstaaede Sagnmotiver; i Hovedsagen er det dog et Sagn, som ogsaa fortælles paa Ovrø (se S. 16) om en Kone, der hentes ned i Havehøj for at bistaa en Barselkvinde; men her i Krogstrup er det blevet til selve Barselgildet, og Konen betales noget umotiveret med en Øltønde ligesom den i Gerlev, der aldrig kunde tømmes.

98. FERSLEV. Vest for Gaarden Matr. 20 i Ferslev har der ligget *tre Høje*. „I den forrige Ejers Tid, da to Porte paa Gaarden laa lige overfor hinanden, hørte man ofte ved Nattetide Tummel og Buldren som af noget, der for over Gaarden ind ad den ene og ud af den anden Port. Det var Smaafolk med røde Huer, „Nattejægerne" kaldede, som voldte denne Ufred. De boede i Højene, som ofte stod paa røde Pæle. Til sidst flyttede man den ene Port over til den anden Længe, saa holdt Støjen op."[1] Det er maaske de samme tre Høje, som en Elev i Nyhuse Skole skriver om, at den ene rejser sig paa tre Pæle, fra den anden kom engang en hvid Hest ud og sparkede en Mand ihjel, da Højen skulde ryddes, og endelig om den tredie, at den skal være opkastet over en nedmanet Herremand[2].

[1] Henry Petersen.
[2] Uhrskov II 201.

Paa *Store Humlebjærg* er der nedpløjet to Gravhøje, som Højboerne tidligere skal have haft en Sti imellem, og om Humlebjærg selv har Henry Petersen optegnet samme Sagn som om Brandtbjærg i Draaby: om en Mand fra Venslev, der „en mørk Aften agtede sig til Ungdomsgilde i Kyndby, men for vild paa Vejen over Markerne. Han mødte da en Rytter. „Hvem er du?" spurgte den vildfarende. „Jeg er Humlebjærgs Konge og rider at gæste Vandbrøds Dronning," lød Svaret." I det samme forsvandt Rytteren, og samtidig blev det saa lyst, at Manden kunde se Kyndby og finde Vejen derhen. *Vandbrød* er en Bakke længere mod Nord. En tredie, hvor der ogsaa har boet Bjærgfolk, er *Maarbjærgsbakken*, vist det samme som *Mørkebjærg* ved Vejen til Færgestedet Nordvest for Venslev (1682 Mørchebiergs Wang, med to fredlyste Gravhøje). Kirsten Olesen fra Ovrø (se S. 17) mødte dér og engang ved Blakke Mølle nogle sære Folk, der skreg og slog efter hende, da hun sagde God Dag (god — Gud er Ord, som Bjærgfolk ikke kan taale at høre)! Og da hun fortalte sin Onkel ved Rendebæk om det, „saa sagde han: „Naa, du har ogsaa set det Troldtøj, som vor Nabokone har fortalt om". Folk fortalte ellers, at de gik til Besøg til hinanden i de Bakker." Og én, som én engang mødte, sagde, at han skulde hen i en Bakke for at hente Præst til et Barn, som de skulde have i Kirke[1]. Efter et andet Sagn skal Mørkebjærg være kløvet i to Dele, ved at et Skib i en Orkan, der havde sat Landet helt under Vand, blev siddende fast i Bakken og arbejdede sig dybere og dybere ned, saa den kløvedes. Skipperen hed Mørk og deraf Navnet[2]!

99. VELLERUP er et meget lille Sogn, og jeg kender kun eet Højsagn derfra, om *Allingbjærg* paa Vejleby Mark. „Der fortælles, at denne Høj hver Nat, naar Klokken slog 12, rejste sig paa fire gloende Søjler, og de underjordiske holdt da Gilde imellem Ildsøjlerne. Mere end een Gang har de i gamle Dage set de underjordiske

[1] D. S. I[2] (1928) Nr. 238, opt. 1906.

[2] D. F. S. $^{1906}/_{23}$ Top. 98 og 99, opt. 1936 af A. Lorenzen fra Damholm i Angel efter Fru Anna Voldum i Venslev.

more sig med Sang og Dans. Der var før ingen fra Egnen, der holdt af at komme Bakken nær ved Nattetid."[1]

101. OVRØ udmærker sig mere ved sine mange Bakker end ved Gravhøje. Af disse kendes i det hele taget kun faa, og Sagnet ved kun at omtale en, der laa *paa Høvebrinksbakken* Sydvest for Borrehoved, hvor der skulde være nedgravet en Kongekrone, og saa *Havehøj*, ogsaa ved Stranden, Sydvest for Bygbjærg Mølle paa Matr. 8. Men de var begge forlængst ryddet, allerede da Henry Petersen i 1873—74 undersøgte Øen. Fra Ovrø er bevaret en af de gamle Indberetninger til Resen forfattet af Niels Krag, der var Præst paa Øen fra 1667 til 1687, og heri findes ogsaa et Par Sagn, bl. a. netop om Havehøj. „Fra nævnte Hafvehøy, hvor man ogsaa tror, der bor Spøgelser, fortælles det, at der engang kom en „Genius" til Jordemoderen i Bybjærg og bad hende hjælpe en Barselkone nede under Jorden. Hun gjorde det ogsaa og kom velbeholden tilbage fra Bakken. Men da hun vilde fortælle, hvad hun havde set, blev hun blind, saa at hun siden som andre blinde maatte ledes frem." Det er et vidtkendt, indoeuropæisk Sagn, vi her har for os, det samme som kendes fra Krogstrup i en mere blandet Optegnelse, men som vi ellers mærkeligt nok ikke har haft nogen Exempler paa i Frederiksborg Amt. Fra Ovrø har vi ogsaa en yngre Optegnelse af det fortalt om en Jordemoder i Næsby og en Bakke paa Marken „tæt ved paa venstre Side af Vejen op mod Kirken, hvor der i sin Tid var en hel Del Hekseri, for Jordemoderen havde skubbet Bindet lidt fra Øjnene og set, at det var ad den Vej, hun kom". Her er dog ikke noget om, at hun blev blind — men dette kendes andre Steder fra —, derimod fik hun noget blankt i Løn, der siden viste sig at være Penge[2].

Pastor Krag omtaler endvidere *Elnebierg* og *Stensbierg* som Steder, hvor man troede, der boede Spøgelser. Elnebierg, nu Ellebjærg, i Markbogen 1682 skrevet Ellen-, Elne-, Elle-, Ellerbierg, vist af

[1] Se Fodnote 2 foregaaende Side.
[2] Resens Atlas I 69—70, D. S.[2] I (1928) Nr. 770 og 765; Uhrskov II 206.

Trænavnet El, ligger paa den tidligere Præstegaardsmark Sydøst for Kirken. Endnu i 1906 meddeler Pastor Prip, at Ellebjærg til visse Tider hæver sig paa fire gloende Pæle. Om Stensbjærg Nord for Kirken fortæller Pastor Krag yderligere, at man har hørt det smække med store Kister derinde og set en sort Kalv patte en Ko, men forsvinde, da man nærmede sig. Og at en vis Niels Jensen, der paa hans Tid boede i Bybjærg, engang satte Laas for en bestemt Port, som Bjærgfolkene havde deres Færdsel igennem. I samme Øjeblik blev hans Datter imidlertid blind, ligesom ramt af Solstik i den ene Side, men atter rask saa snart Gennemgangen igen aabnedes[1]. Det er en af de „urimelige Historier om Spøgelser", der gaar om Stensbjærg, som Erik Pontoppidan siger i Danske Atlas. Han interesserer sig mere for Krags Oplysning om, at der skal være nogle Murrester af et Kapel eller af et Jagtslot, som Dronning Margrethe havde bygget. Det samme meddeler i 1758 Pastor Østerild, „Øboerne fortæller, at Dronning Margrethe har haft Lysthus der", og man ser endnu Spor af en Vold omkring en Jordknold[2].

De fleste nyere Sagnoptegnelser fra Ovrø skyldes Evald Tang Kristensen, der i Maj 1906 paa en Tur til København gjorde en Afstikker til Ovrø for at besøge Pastor Prip. Af Prip blev han særlig henvist til en vis Kirsten Olesen, Peder Jensens Hustru, født i Næsby 1847, som fortalte en Række Sagn fra Øen[3]: Foruden de allerede nævnte Steder skulde Underjordsfolkene have holdt til i *Børret* eller *Børreklak*, en Bakke med Voldsted af ubestemmelig Alder ved Gaarden Børret, Børen (1682 Børre Høy) paa Øens Sydspids, der skal have været Tilflugtssted for en Sørøver Børre. Kirstens Svigerfader hørte engang en mærkelig Susen og Brusen i Luften dér og Bulder i Bakken, saa han flygtede. Og Manden i Gaarden havde et Barn, der var Idiot, „det var forbyttet og var saa daarligt. Det er

[1] Delvis trykt i daarlige Oversættelser D. S. III Nr. 1892 og Thiele: Danm. Folkesagn I 37, [2] (1843) II 207, D. S.[2] I (1928) Nr. 533.

[2] Danske Atlas II 324 Anm. og VI 97 Anm.; Hofmans Fund. VII 482 Anm.; Dæn. Bibl. II 57; D. S. III Nr. 1329–30; S. Storm: Top. over Frdbg. Amt 1831 S. 218.

[3] E. T. Kristensen: Minder og Oplevelser IV 327.

kun et Aar siden det døde, og da var det en 30 Aar" (altsaa født o. 1875). Man sagde, det var Straf, fordi hans gamle Søster var begyndt at dyrke Gulerødder paa Børret. Ude ad Næsby til stod *Esmosebakken* paa fire Pæle ved Højtidsaftener, „og de dansede under den". Og en Aften hørtes noget derinde sige: „Skravelille, Skravelille!" Da de fortalte det hjemme, kom et sort Spøgelse springende ud fra Kakkelovnskrogen og sagde: „Det var mit Moor!" „Det maa have været et Barn, Bjærgfolkene kaldte paa derude i Marken, og det var Moderen til det, der kom ud fra Krogen." Der var ogsaa „Smaafolk", „bitte Poge med Pikkelhuer paa", i en *Bakke ved Julius' Gaard Siberien* dér nordpaa", og da Julius vilde grave Jord af den og flyttede en Sten over et dybt Hul, blev han om Natten truet til at lægge den tilbage igen[1].

I det store og hele er dette de samme Sagn, som vi har truffet i det øvrige Nordsjælland[2], særlig karakteriseret af de mange Beretninger om Bjærgfolkenes natlige Færdsel gennem visse Gaarde, i Besøg hos hinanden til Bryllup eller Barsel (Top. 92, 98) eller blot som en gentagen Foreteelse. Exempler mangler paa Pan-Sagnet og Sagn om Højfolkenes røvede Bæger og Bryllup som i Raageleje (Top. 29). Men den reparerede Ovnsrage findes (Top. 93) og enkelte Sagn om Bjærgtagning og Skiftinge (Top. 91, 93, 101), samt de mere almindelige Forestillinger om Faren ved at sløjfe Høje, om Høje paa Pæle og om Buldren, evt. Smækken med Kister, der er hørt i Højene. Et Skattegravningssagn (Top. 91, sml. 92 om Skatte) tilhører en anden Type end de nordsjællandske, vi ellers har Optegnelser af. Og ikke optegnet andre Steder i Frederiksborg Amt er Sagnene om den utømmelige Øltønde (Top. 91, 97), om Skodsbjærgs Brand (Top. 93), om Konen der spandt for Højkvinden (Top. 97), og om Barselhjælp til hende (Top. 97, 101). Der ser da ud til at ligge en ganske god Tradition bag de temmelig mangelfulde Optegnelser fra Horns Herred.

[1] D. S. [2] I (1928) Nr. 103, 442, 552, 279, 154 og 412.
[2] Se Fra Frederiksborg Amt 1932 S. 33—34.

SLAVEREVOLTEN PAA KRONBORG 1785

AF K. C. ROCKSTROH

Den 24. Oktober 1785 opstod der en alvorlig Revolte af de paa Kronborg arbejdende Slaver. Aarsagen hertil var, at et Hold af disse paa 6 Mand var misfornøjet med den Underofficer, *Sternstein*, under hvis Opsyn de arbejdede, idet de mente, at han behandlede dem for strængt.

Da de nævnte Dags Morgen skulde begynde at arbejde, raabte de, at de ikke vilde staa under Kommando af Sternstein, da denne ikke var bedre end de, men selv en Tyv, der dels selv havde taget forskellige af Fæstningens Materialier, dels ladet Slaverne bringe sig saadanne. De 6 Mand gik saa over til en større Gruppe af deres Kammerater, der arbejdede under Underofficer *Rungraff*, og forblev sammen med dem, indtil de blev arresteret lidt senere.

Da Eftermiddagsarbejdet Klokken 1 skulde begynde, nægtede samtlige øvrige Slaver at gaa paa Arbejde og forlangte, at de 6 skulde løslades. Man fik dem vel drevet sammen indenfor Kronværkets Gitter, men de „opløftede et saa græsseligt Skrig og Hyl", netop da de kongelige Herskaber med den syttenaarige Kronprins Frederik (Frederik den Sjette) i Spidsen kom til Fæstningen. Aaret i Forvejen havde han styrtet den Guldbergske Regering og selv taget Styret under Faderens, Christian den Syvendes, Sindssygdom og havde denne Dag tiltraadt den lange Række af Rundrejser for at inspicere Rigets Forsvarsvæsen — Kronborg først. Larmen var netop paa det højeste, da Herskaberne passerede ind gennem Fæstningsporten, og den gav vældigt Genlyd til alle Sider. Med høje Brøl forlangte

Slaverne, der aabenbart har vidst om det høje Besøg, Adgang til „Kongen" for at forebringe Klager og Beskyldninger; som rasende slog de om sig med Bænke og Knipler, rev Stenbroen op og søgte at vælte Gitterværket for at komme ud. Sammen med Vagtmandskabet søgte tililende Officerer dels med det Gode, dels med Magt at drive Slaverne ind i deres „Huller", og herunder skete det, at en af Slaverne, *Florian Raab*, en Bayrer, rev Geværet fra en af Skildvagterne ved Navn *Jonsen*, der søgte at lukke Døren til et af Slavehullerne, og affyrede det. Kuglen gik gennem Soldatens Hals, og Jonsen var død paa Stedet.

De stærkt altererede høje Officerer søgte først at føre de Kongelige omkring ad Omveje; men da Skildvagten var blevet dræbt, meldte Kommandanten til Kronprinsen, hvad der lige var sket, hvorpaa Kronprinsen straks befalede, at der skulde skydes med skarpt paa Slaverne for at ende Tumulten. Alene de posthavende Soldater gik med ladt Gevær; men i en Fart blev Vagtens Krudtkasse aabnet, skarpe Patroner uddelt til hele Vagtmandskabet, og da Slaverne vedblivende nægtede at falde til Føje og fortsatte Udbrydningsarbejdet, blev der fyret „bravt" paa dem med det Resultat, at en dræbtes paa Stedet, to blev dødeligt og flere let saaret, hvorefter det lykkedes at faa dem drevet ind i deres Huller.

I de paafølgende Forhør udpegedes 9 af Slaverne som Hovedmænd og blandt disse Raab. Denne erkendte vel at være Skildvagtens Drabsmand, men nægtede at have haft til Hensigt at dræbe Soldaten; Skuddet var gaaet af, da Raab greb om Kolben for at rive Geværet til sig. I Betragtning af, at Slaverne var voldsomme, forhærdede Forbrydere, Flertallet af dem, de saakaldte „uærlige", Slaver paa Livstid, adskillige af dem brændemærket, maa det siges, at Generalauditørens Indstilling til Kongen var forholdsvis menneskelig og forstaaende. Det var ikke til helt at komme uden om Krigsretsdommen efter Loven, hvorefter Raab maatte bøde Liv for Liv og til som „uærlig" at halshugges med Økse, Hovedet med Kroppen at nedgraves ved Galgen af Natmanden. Men det indstilledes, at de otte kunde straffes med Tamp eller Kat et bestemt Antal Slag,

to eller tre Dage i Træk, for derefter at sendes til det store Slavedepot i København. Dette approberedes af Kongen.

Slavernes Beskyldninger mod Underofficer Sternstein skønnedes at være uden virkelig Betydning, kun Smaating; men det anbefaledes dog, at han herefter ikke skulde have noget med Slaverne at gøre. Krigsretten mente, at Underofficer Rungraff, der havde et Horn i Siden paa Sternstein, ikke var uden Skyld i, at Sagen havde taget en saa alvorlig Vending, idet han kendte alle Slaverne nøje og ikke alene ikke havde udøvet den Indflydelse paa dem, som han kunde og burde, men endog ligesom havde holdt med dem overfor Sternstein.

Men Sagen havde et interessant Efterspil.

Efter at Raab, der var Katolik, af sin Skriftefader, en tilkaldt katolsk Præst, var blevet forberedt til at lide Døden, aabenbarede han, drevet af Samvittighedsnag, at han for en Del Aar siden, medens han var tjenstgørende som hvervet Soldat og var Oppasser for en Løjtnant *Siegvard Ackeleye von Giessing*, sammen med en anden Soldat havde bestjaalet sin Løjtnant og beskyldt en anden Løjtnant, *von Donop* af en kendt og anset tysk Adelsæt, for at være Gerningsmanden. I de dengang afholdte Forhør m. m. var v. Donop vel blevet frikendt, men Sagen var dog saa ubehagelig for Regimentets Officerer, at v. Donop havde maattet tage sin Afsked og havde forladt Landet, og man vidste nu ikke, hvor han var draget hen i Verden. At Raab var Gerningsmanden var ikke blevet opklaret, og han var kommet i Slaveriet for andre Forbrydelser; men han vilde ikke gaa i Døden med sin falske Beskyldning mod v. Donop hvilende paa sig.

Krigsretten stillede sig dog noget tvivlende overfor Raabs Tilstaaelse og lod ham forstaa, at hvis han nu udsagde den virkelige, fulde Sandhed om denne gamle Sag, vilde Kongen forventelig benaade ham til Livet — „uærlig" Slave var og blev han jo alligevel for Livstid. Raab erklærede imidlertid, at han nu var forberedt paa at dø og egentlig ikke brød sig synderligt om at leve længere et

saadant usselt Liv som Slave. En Benaadning til Livet fra Kongen vilde han dog heller ikke rent ud nægte at modtage. Han bad om, at hans Skriftefader samt Præsten ved Mariekirken i Helsingør, Kaptajnvagtmesteren, Garnisonsauditøren og en Løjtnant af Garnisonen maatte komme til Stede for at høre hans endelige Bekendelse. Dette skete saa, blev tilført Protokollen, og et Par Dage efter blev Dødsdommen fuldbyrdet efter Lovens Bogstav.

Raabs Bekendelse foranledigede straks Indstilling fra Generalauditøren til Kongen om, at da der, trods Frikendelsen i sin Tid, muligvis hos „en eller anden" vedblivende næredes Mistanke til v. Donop, burde der gøres alt muligt for at udrydde denne, ved at der udfærdigedes et af samtlige ved Tilstaaelsen nærværende underskrevet Dokument om Tilstaaelsen, og at Dokumentet tilstilledes v. Donops gamle Regiment til Indføring i dettes Justitsprotokol og, efter at være oplæst offentlig ved en Regimentsparol, sendtes til Generalauditøren for at vedlægges Sagens Akter — og endelig at det mest mulige skulde gøres for at faa oplyst, hvor v. Donop opholdt sig, for at man kunde underrette ham om, hvad der var sket. Dette approberedes af Kongen.

Om det lykkedes Regimentet at komme i Forbindelse med v. Donop kan ikke oplyses. Det skal tilføjes, at han formentlig var den *Christoph Dietrich Casimir Ludwig von Donop*, født 1744, der 1769 var blevet Premierløjtnant i dansk Tjeneste og efter Ansøgning havde faaet Afsked 1772. Han var derpaa gaaet i hessisk Tjeneste som Kaptajn og havde deltaget i Englændernes Krig mod de nordamerikanske Fristater og faldt 1792 som Major i den hessiske Garde ved Stormen paa Frankfurt am Main under Krigen mod den franske Revolutionshær. Giessing, der var født Nordmand, var tidligere blevet ansat ved et norsk Regiment.

DEN HELSINGØRSKE KRIGSRETSSKANDALE 1857—58

AF HAKON MÜLLER

De helsingørske Krigsretssager 1857—58 — eller, som det i en vis Del af Datidens Presse blev almindeligt at kalde dem, den helsingørske Krigsretsskandale — var et Emne, som i en længere Aarrække, 1857—70, beskæftigede den danske Presse og den danske Offentlighed. Man kommer uvilkaarligt til at tænke paa den verdensberømte Dreyfusaffære 1894—1906, selv om Lighedspunkterne indskrænker sig til Langvarigheden og til Hovedpersonens Kamp for at faa Oprejsning.

Naar man saa længe efter Begivenhederne beskæftiger sig med Sagen, forbavses man over, paa hvilket spinkelt Grundlag — et Par mindre vel overvejede Bemærkninger — den rejstes, og hvilken Sejglivethed den viste sig i Besiddelse af.

Var eet Sagsanlæg afsluttet, kommenteredes Dommen i Bladartikler, der fremkaldte nye Sagsanlæg. Ordet: Viel Geschrei und wenig Wolle vil med fuld Ret kunne anvendes som Motto!

Baggrunden for de to Krigsretssager var en følelig Mangel paa Disciplin og Kollegialitet blandt de Mænd, der i Sommeren 1857 var ansat som Officerer ved 15. Linje-Infanteri-Bataillon i Helsingør, en Mangel paa Evne til at holde tjenstlige og kammeratlige Forhold ude fra hinanden.

Ved en upartisk Gennemgang af den righoldige Litteratur: Krigsretsakter med talrige Bilag, Piècer, Avisartikler, Civilprocesakter, Rigsdagstidender m. m., kommer man til det Resultat, at begge Hovedpersonerne: Kaptajn *Gunder Beck* og Premierlieutenant

Michael Rovsing har været ret saarbare og rethaveriske, og at der trods selskabelig Omgang mellem dem raadede en afgjort Gemytternes Uoverensstemmelse.

I. DEN FØRSTE KRIGSRETSSAG

7. Juli 1857 havde Beck været i Selskab hos Rovsing til Kl. 1 om Natten.

Næste Morgen 8/7 Kl. $6^3/_4$ mødtes de paa Kronborg Eksercerplads til Eksercits med alle 4 Kompagniers tjenstliggende Mandskab, formerede i eet Kompagni.

Ifølge den fyldigste og mest udbredte Version — Rovsings meget advokatoriske og journalistiske Fremstilling i „Aabent Brev til General J. Z. Schroll, Chef for den danske Generalstab" („Politiken" 25.—26. Oktober 1891), optrykt i den af hans Søn, Kirurgen, Professor Thorkild Rovsing i Hundredaaret for hans Fødsel 1925 udgivne Bog „*Af det stikmodsattes Philosophi*" — formede Morgenens Begivenheder sig paa følgende Maade[1]:

„Skønt det ikke beroede paa nogen særlig Sympati fra min Side, var Forholdet mellem os saa kammeratlig venskabeligt, at han havde været i Selskab hos mig til Kl. 1 om Natten. Da han kom, havde jeg allerede inddelt Kompagniet og vilde aflevere det, men han vinkede Afleveringen af, fordi, som han sagde med det samme, han sagde Godmorgen og takkede „for iaftes", at han gerne vilde have sine Underofficerer anbragte paa bestemte og andre Pladser end der, hvor jeg havde stillet dem. Men inden han begyndte paa det, fordybede han sig i gemytlig Passiar om Ligegyldigheder fra Selskabeligheden hos mig om Aftenen, indtil Majorens og Adjutantens Skikkelser pludselig viste sig ud for venstre Fløj af Kompagniet. Saa begyndte han at tumle og rykke om med Underofficererne og lod derefter Kommandersergenten tælle Roderne, hvilket var overflødig Tjenesteudvikling, da jeg havde opgivet ham disse. Under dette kom Majoren hen til mig og sagde, at det var mig, der skulde ind-

[1] For at lette Læsningen og af Pladshensyn er Retskrivningen i dette og følgende Citater moderniseret. Fremdeles er for Hovedpersonernes Vedkommende deres militære Charge udeladt, hvor dette har forekommet mig foreneligt med Stilen i Dokumenterne.

dele Kompagniet, hvortil jeg, pegende paa Kaptajnen, svarede kort, at den Forretning havde han selv overtaget, hvilket da ogsaa var tydeligt nok at se, og efter at der saa var gjort Honnør med Kompagniet for Majoren, gik de et Stykke til venstre tilside, og derfra var det de saa berømte Ord: „lässt viel zu wünschen übrig" hørtes. Det faldt mig ikke straks ind, at Samtalen mellem dem kunde have drejet sig om mig, men da jeg om Eftermiddagen af Adjutanten havde faaet Bekræftelse paa, at det var om mig, at disse Ord var faldne, blev jeg naturligvis varm, ikke fordi det kunde skade mig eller overhovedet var mig magtpaaliggende, hvad disse to konverserede hinanden med om mig, men fordi det menneskeligt forekom mig hæsligt, at Manden venskabeligt og hjerteligt havde vendt mig Ryggen og gaaet lige hen til Majoren og alene for at indsmigre sig hos ham — han vidste nemlig, at Majoren, der var en troskyldig Tjenstmand, med hvem jeg ellers stod mig godt, netop i disse Dage *letsindigt* havde indladt sig i en for ham *besværlig* Brevveksling med mig om noget Murarbejde og nogle Fejekoste paa Belægningsstuen — omtalt mig paa denne Maade og derefter vendt tilbage til mig og saavel under Eksercitsen som i Hvilet og da vi gik sammen efter Aftropningen op i Byen, produceret sig paa den kammeratligste Fod med mig og endog satiriseret hoverende over den skikkelige Major, navnlig over de Breve fra ham om Fejekostene, som han havde set om Aftenen hjemme hos mig, og som alle havde til Overskrift „Pro Memoria", hvilket *allerede* paa den Tid tog sig lidt morsomt ud.

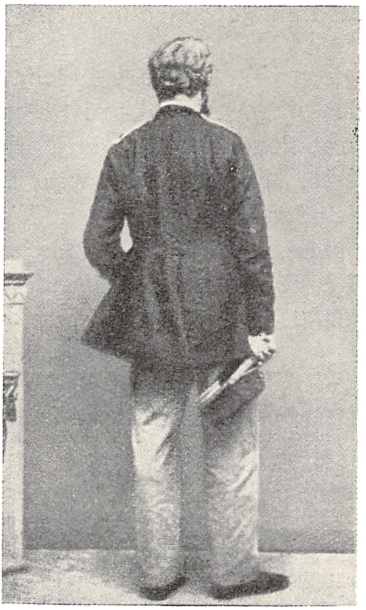

M. ROVSING 1864
Det eneste Fotografi, han lod tage af sig indtil 1885.

Saa skete det bekendte, at jeg den næste Dag i Selskab med Kaptajn *Vaupell* traf sammen med B. paa Gaden og gik lige løs paa ham, ved hvilken Lejlighed han paa sin Ære fragik at have brugt de hørte Ord om mig og foregav, at de var faldne om Underkorpo-

ralerne, i hvilken Ordveksling jeg brugte *et utilladeligt Skældsord*, for hvilket Kaptajn B. tjenstligt reprimanderede mig, og hvortil jeg svarede, at det ikke kunde nytte ham her „at sætte sig paa den høje Hest". Saa indgav han Klage til Bataillonen, *ikke over Ukvemsordet*(!), men over den „høje Hest". Og saa begik Jurisdiktionen den Fadæse at nedsætte Forhør og Krigsret, ved hvilken jeg blev dømt til at tage mod en Reprimande af Krigsrettens Præses."

Saa vidt Rovsings endelige Fremstilling af Sagen; skønt den er det yngste Aktstykke i Sagen, er den her taget til Udgangspunkt, fordi den giver mest om Forhistorien og Motiverne.

10. Juli indgav Kaptajn Beck den Klage til sin Bataillonskommandør, Oberstlieutenant *Nissen*, som skulde faa saa skæbnesvangre Følger, ikke mindst for Klageren selv. Efter at have omtalt de tjenstlige Forhold den afgørende Morgen anfører Beck, hvorledes Rovsing den foregaaende Formiddag i Selskab med Kaptajn Vaupell

„tillod sig i en mindre passende og ironisk Tone at foreholde mig nogle Udtryk, som jeg *under Kompagniets Inddeling* skulde have ladet falde paa hans Regning til Bataillonens Major, nemlig: „ja, es wäre viel zu wünschen übrig", saa at disse Ord skulde tjene til at nedsætte Lieutenanten i Majorens Øjne.

At jeg under Øvelsen har betjent mig af ovenstaaende Udtryk, er meget muligt, dog ej ved Inddelingen i Forbindelse med Lieutenanten, men som en Mishagsytring i det hele taget, foranlediget ved en eller anden slet Præstation. Majoren paalagde mig for Fronten at paase Lieutenantens Kommando; om jeg ved denne Lejlighed skulde have betjent mig af merbemeldte Udtryk, ved jeg ej at erindre, men eftersom Lieutenanten vedbliver sin Paastand, paaberaabende sig sin gode Hørelse, vil jeg ifølge min individuelle Anskuelse villig indrømme, at hvad Lieutenantens Kommando betræffer (det vil sige Stemmens Styrke og rigtige Accentuering), er der meget tilbage at ønske.

Havde det modsatte været Tilfældet, vilde Majoren ej have instrueret mig som ovenanført.

Da jeg foreholdt Lieutenanten det upassende i at ville paa Gaden paa en Maade reprimandere mig som hans Superieur, betræffende en Sag, hvis Basis var et rent tjenstligt Forhold under Gevær, i Stedet for direkte at henvende sig med sin Besværing til vedkommende Jurisdiktionschef, tillod Lieutenanten sig under det Paaskud, at han

i Øjeblikket stod udenfor Tjenesten, at fremkomme med den utilbørlige Ytring: „Aah! det kan s'gu ikke nytte Dem, at De vil sætte Dem paa den høje Hest".

Da Tjenestens Tarv fordrer, at en slig grov Respektovertrædelse, udvist fra en Inferieurs Side, ej gaar upaatalt hen, saa tillader jeg mig ærbødigst at henstille til den ærede Bataillon i denne Sag at gribe de Forholdsregler, som den maatte finde mest passende at anvende."

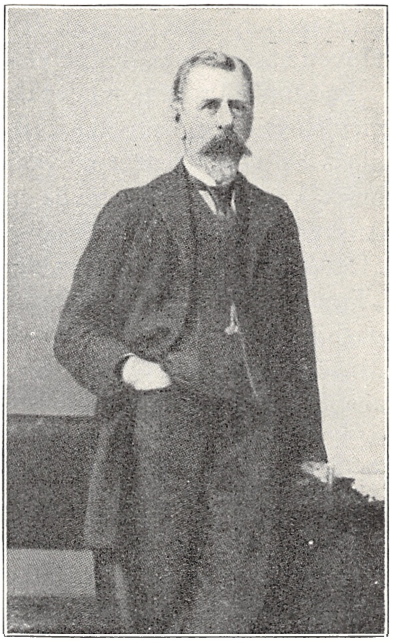

M. ROVSING 1891

Man vil af ovenstaaende se, at Beck anser det for meget muligt, at han har benyttet den famøse Vending, dog ikke ved Inddelingen i Forbindelse med Lieutenanten.

Overfor Lieutenantens Paastand er han villig til at indrømme, at der, hvad Lieutenantens Kommando betræffer, er meget tilbage at ønske, altsaa en Slags Kritik af Rovsings militære Anlæg. Vel at mærke skal Kommando ikke opfattes i Ordets almindelige Betydning, Evne til at lede, men i den snævrere, militære Betydning: Stemmens Styrke og rigtige Accentuering, en Nuance, der navnlig senere skulde faa den allerstørste Betydning. Havde Beck selv og den ham venligsindede Oberst Nissen faaet dette tilstrækkeligt stærkt frem under Forhørene i den første Krigsretssag, vilde meget have været anderledes og bedre.

De, der ikke er fortrolige med Datidens militære Æresbegreber, vil slet ikke kunne forstaa, hvorledes der overhovedet kunde rejses en Krigsretssag paa dette Grundlag, vil i det mindste nærmest finde det latterligt. En Civilist vil give den Indsender Ret, der i *Berlingske Tidende* 18/11 1860 mener, at Obersten burde have kvalt Sagen

i Fødslen paa Grund af dens bagatelagtige Karakter. Standens Ære vilde have været bedst tjent med, at Obersten havde ordnet Sagen rent privat og kollegialt mellem Kaptajnen og Lieutenanten.

Obersten nedsatte imidlertid allerede næste Dag 11/7 Stabsforhør. At gaa ind paa alle Enkeltheder i de 5 Forhør, som bringer idelige Gentagelser, vilde føre alt for vidt og ikke svare Regning. Visse Hovedpunkter maa dog selvfølgelig fremdrages.

I sit første Indlæg omtaler Beck, hvorledes han havde slaaet Følge med Rovsing og Vaupell Kl. 10 Formiddag fra Bataillonens Svømmeplads gennem Glaciet ad Sofiegade og henad Stengade til Raadhuset, hvor han skiltes fra de andre. Vaupell støttede Rovsing i hans Anskuelse, at Beck ikke selv skulde have overtaget Inddelingen: „De skulde ikke have gjort det!" Beck bemærkede da til Rovsing: „Tror De da, at det er sket, fordi jeg ikke kan betro Dem et Kompagnis Inddeling?" Da var det, at Rovsing, ved hvis Ord eller Maaden at fremføre dem paa Beck hidtil ikke havde fundet noget anstødeligt, med en ironisk Betoning sagde: „Ja, jeg har lange Øren og hørte godt, hvad De ytrede til Majoren igaar under Inddelingen". Beck mindedes ikke at have brugt det omtalte Udtryk og benægtede det. Rovsing fastholdt det og foreslog Beck at gaa med til Majoren — en lykkelig Løsning forekommer det os — hvor Afgørelsen, om det var sagt eller ej, bedst kunde finde Sted. Beck nægtede det, idet han sagde, at det ikke var tjenstligt, og derhos tilføjede noget hidsigt, at han ikke fandt det passende, at R. paa en Maade vilde reprimandere ham vedrørende et tjenstligt Forhold. Rovsing vilde ikke anerkende under den stedfindende Samtale at staa i noget andet end privat Forhold til B., og da denne vedblev, at han ikke kunde opfatte Samtalen saaledes, da den baseredes paa et tjenstligt Forhold, fremkom R. i en spydig og kold Tone med de i Klagen ommeldte Udtryk.

Beck henvendte sig nu til Vaupell, der under det foregaaende intet havde ytret og hos hvem B. savnede det fornødne Medhold, med en Bemærkning om, at det forekom ham besynderligt, at han, V., kunde gaa og høre paa, hvad der af R. blev udtalt og ikke kunde

faa sin Lieutenant til at tie. Da Vaupell hertil havde svaret: „Aa hvad, De skal ikke tage Dem det saa nær!", hilste Beck og gik sin Vej med de Ord, at det vilde nærmere finde sig, hvorved han sigtede til, at han vilde lade Sagen gaa videre, da han følte sig indigneret over, hvad der var vederfaret ham.

I det første Forhør, 11/7, hævdede Rovsing at have hørt, „at Majoren til Beck sagde, at Rovsing ikke inddelte Kompagniet; om han ikke kunde inddele det?, hvortil Beck ytrede: „Er lässt viel zu wünschen übrig". Da disse Ord fremførtes, stod Rovsing paa højre Fløj af Kompagniet, Beck og Majoren for sammes Front. „Om han (Rovsing) end ikke kan paastaa, at ovenanførte Udtryk netop er faldne, brugte navnlig af Majoren, er han dog fuldkommen forvisset om, at lignende Ytringer er faldne og besvarede af Beck som af Rovsing ovenanført."

O. VAUPELL

I sin Partsforklaring i den senere omtalte Proces mellem Rovsing og Beck fremstiller Rovsing Sagen langt tydeligere, end han den Gang af Hensyn til sine Foresatte, navnlig Major *Møller*, kunde gøre det. Situationen klargøres oven i Købet ved en lille Kortskitse. Rovsing skriver: „Naar det nu erindres, at der kun er 7 à 8 Skridt mellem mig og de to Herrer, vil det være temmelig indlysende, at der for ikke at høre Ytringen og se den hele Komedie, udfordres overmenneskelige Sanser, og det vil ligeledes ses, at det er aldeles ligegyldigt, om Kompagniets Frontlængde er 100 eller 100000 Alen

lang. Jeg skal desuden tillade mig at bemærke, hvad der maaske ikke er den ærede Ret bekendt, at Major Møller er tunghør, og at Samtalen derfor ikke kan være ført saa aldeles sagte". I dette Indlæg anfører Rovsing ogsaa som et nyt Moment, at Majoren ved andre Lejligheder havde ytret til Vaupell, at R. havde en meget god Kommandostemme. Rovsing anfører som Motiv for sin Optræden paa Gaden, at han var bleven ilde stemt mod Beck paa Grund af, hvad denne den foregaaende Dag havde ytret om ham til Majoren, samtidig med at han stedse havde gereret sig venskabelig og venligsindet mod R. og hans Familie. Han vilde lade Beck vide, at han havde hørt de omtalte Ytringer og derved forhindre Vedblivelsen af det tidligere Forhold. Rovsing paastod vedholdende i Forhøret, at han 9/7, da han traf sammen med B., ikke tænkte videre over, hvad der var passeret den foregaaende Dag. Det synes at have været Vaupell, der har indledet Samtalen om Inddelingen.

Beck indrømmede, at han havde brugt lignende Udtryk som „es wäre o. s. v.", men nægtede at have brugt dem om R., idet han forsikrede, at Majorens Ytring angik Underkorporalerne, hvilke han havde karakteriseret som slette, og at ovenanførte Udladelser saaledes sigtede til disse. Rovsing gjorde derpaa den Bemærkning, at det var besynderligt, om disse Udtryk skulde have været brugt om Underkorporalerne, der ved Præsentationen var blevne rost. Beck tog da R. ved Armen og sagde: „Kære Ven, sig mig da bare, hvorledes det skulde falde mig ind at sige saadant om Dem; De staar jo ikke ved mit Kompagni; jeg kan jo ikke have nogen Mening om, hvorvidt De kan inddele et Kompagni". Da R. hertil ytrede, at han uheldigvis havde hørt med sine egne Øren Majorens og Kaptajnens Ord, forsikrede denne *paa sin Ære*, at han ikke havde sagt det om R. Efter et Ophold foreslog R. B. at gaa med til Majoren for at spørge om, hvad denne havde sagt, hvortil B. sagde Ja, idet han tilføjede, hvad Nytte han skulde have af at sige saadant om R., hvortil denne svarede: „Muligen samme Nytte, som han kan have haft ved at have ytret engang, da R. trak op med Vagtparaden, at R. kunde have godt af at gaa en Eksercerskole igennem". Paa dette Tidspunkt

var det, at Kaptajnen tiltalte R. „Herr Lieutenant" og foreholdt ham, at han var den ældste Kaptajn i Bataillonen og intet vilde høre af R. Denne vedgik at have ytret, at det var ogsaa en Maade „at slippe fra en Diskussion ved at sætte sig paa den høje Hest". R. kunde ikke erkende, at han ved den omhandlede Lejlighed havde vist respektstridig Adfærd mod B.. R. kunde ikke antage — her ser vi rigtig den frygtløse Debattør —, at det var overensstemmende med Aanden i Subordinationsanordningen i dens Bestemmelser om Respekten at henføre derunder et Tilfælde som nærværende, hvor en ældre Kammerat aldeles privat diskuterer med en yngre Kammerat og saa pludselig under Samtalens Løb uden særlig Foranledning ved de senest fremførte Ord gør sin højere Charge gældende.

I det andet Forhør, Mandag 13/7, mødte efter Tilsigelse Major *Carl Knud Møller*, Kaptajn *Vaupell* og Secondlieutenant *Raabye*.

Møller havde ved sin Ankomst henvendt sig til Beck for at faa Forklaring paa, hvorfor denne selv havde begyndt Kompagniets Inddeling. B. ytrede da, at R. skulde inddele de menige, og at han selv var beskæftiget med efter Reglementet at bestemme Underofficerernes Plads. Ved denne Lejlighed faldt ingen andre Ytringer, hvilket Møller med Bestemhed kan erindre. Derimod mindedes Møller vel, at Beck senere, formentlig efter at Rovsing havde overleveret Kompagniet til Beck og denne for Fronten havde gjort Honnør for M. og M. da i Anledning af, hvad han tidligere havde erfaret og selv sagt til Rovsing om hans Kommando, havde beordret Beck at holde paa dennes Kommando, ytrede „es wäre viel zu wünschen übrig" eller „da wäre o. s. v.". Majoren havde aldeles ikke i det Øjeblik tænkt, om Ytringen sigtede til R., men maatte bemærke, at Ytringen faldt umiddelbart efter hans Ord til Beck om R.'s Kommando, og at der ikke havde været Tale om andres Præstationer eller andet, paa hvilket M. henledede Kaptajnens Opmærksomhed, idet der nemlig ikke havde været Tale om Underkorporalerne, eller at Majoren skulde have karakteriseret dem som slette, hvilket M. aldeles ikke kunde mindes og saa meget mindre antage, som disse netop ved Præsentationen befandtes at have været særdeles gode. Majoren antog ikke, at Rovsing havde kunnet høre Samtalen paa Grund af Afstanden, idet Majoren, der ved lignende Lejligheder stedse talte i en sagte Tone, formente da at have gjort det samme.

Majorens afgjorte Tagen Afstand fra Becks Paastand om, at Udtalelsen gjaldt Underkorporalerne, blev afgørende. Beck lod i de kommende Forhør denne Paastand, der sikkert kun har været en Udflugt overfor Rovsing, falde.

Secondlieutenant *Raabyes* Vidneudsagn var mere svævende. Majorens første Henvendelse til Beck og Rovsing havde han ikke hørt. Mens R. endnu var beskæftiget med Inddelingen, hørte han derimod, at Majoren ytrede noget til B., hvorved R.s Navn blev nævnet, uden at han dog kunde opfatte, hvad der blev sagt, og at B. derefter sagde temmelig højt „Ja, er lässt o. s. v.", idet Vidnet dog ikke med fuldkommen Bestemthed tør paastaa, om B. netop brugte disse Udtryk og ikke „es lässt o. s. v.", men dog dengang opfattede Udtrykkene som af ham udsagt og som en almindelig Charakteriseren af R. til Gensvar paa Majorens Bemærkning, Majoren talte i en sagte Tone, saaledes at R. formentlig ikke kunde have hørt, hvad denne sagde. Han antog vel, at R. har kunnet høre, hvad Beck sagde. Han vilde ikke selv have lagt Mærke til B.s Svar, naar det ikke havde været fremført paa Tysk og saa højt, at han ikke kunde undgaa at høre det.

Vaupell omtalte Episoden paa Stengade. Det var ham, der havde bragt Emnet paa Bane ved en spøgefuld Bemærkning til Rovsing om, at denne den foregaaende Dag var kommet en Time for tidligt. Efter hans Opfattelse var Rovsings Ord ikke fremsat i nogen ironisk eller stødende Tone. Rovsing havde ganske vist i Samtalens Løb brugt det Udtryk om den famøse Vending „at det var en net Anbefaling" og „at han havde skarpe Øren". Beck havde fra første Færd stadig afbrudt R. med Udtryk som „Kære, hvor skulde det falde mig ind at sige sligt om Dem" o. l. Samtalen, der begyndte roligt, blev efterhaanden varmere, og navnlig var B. hidsig og højrøstet, hvorimod Rovsing tilsyneladende var roligere og koldere.

Vaupell benægtede, at Beck havde sagt, at det var utjenstligt at gaa til Majoren, ligeledes bestemt at have hørt Rovsings Replik om „den høje Hest". Derimod havde han selv efter Becks Bortgang gentagne Gange ytret til R., at B. havde sat sig paa den høje Hest. Endelig benægtede han, at der havde været ført nogen Diskussion mellem B. og R., om den stedfundne Samtale var privat eller ej.

Af positivt nyt i Vaupells Vidneudsagn er der en Bemærkning om, at B. sagde til V., at han ikke burde holde med Lieutenanten, men at de som Kaptajner skulde holde sammen. Det var meget mu-

ligt, at han havde sagt til Beck, at han ikke kunde være bekendt at klage over R., i det mindste havde han brugt lignende Udtryk som „De er da ikke gal at klage over saadan noget!" — Samtalen vakte efter hans Mening ingen Opsigt, skønt B. var kommet i en saadan Affekt og var blevet saa hidsig, at Vaupell var ilde tilmode ved, at det kunde have skadelig Indflydelse paa ham.

Man faar Indtryk af Vaupell som en god Kammerat, der vil dele Sol og Vind lige, selv om hans Sympati er paa Rovsings Side; derimod synes hans Værd som Vidne ikke at være synderlig stort; dertil er Afvigelserne fra begge Parterne for store.

I det 3die Forhør, 14/7, var *Beck* eneste Vidne. Hans Udsagn den Dag bragte Spiren til den anden Krigsretssag og blev afgørende for hans Fremtid som Officer. Dette gjaldt særlig følgende Passus:

„Det forholder sig rigtigt, at Komparenten (Beck) vedholdende nægtede at have brugt det Udtryk „es (Formen „er" fralagde han sig) wäre o. s. v." om R.; der var nemlig kun Tale, om det skulde være brugt m. H. til Inddelingen, og Komparenten var saa sikker paa, at han ikke med Hensyn til denne havde sagt sligt om R., at han fralagde sig det *ved sin Ære*. Da han som sagt saa ofte bruger dette Udtryk — tidligere i Forhøret havde han bemærket, at det var et Mundheld, som han ofte benyttede sig af og uden nogen bestemt Hensigt fremførte i det tyske Sprog! —, indrømmede han derefter, at han gerne kunde have sagt det den Dag, men kan ikke erindre og tør endog med Bestemthed nægte, at han har sagt det om Underkorporalerne. Først da Komparenten senere talte med Bataillonens Major, om hvorvidt han havde brugt ommeldte Ytring, blev han erindret om, at denne var faldet senere m. H. til Rovsings Kommando."

Han modsagde paa flere Punkter R'.s og Vaupells Forklaringer m. H. til Optrinet paa Stengade, men han vilde gerne tro, at han var den hidsigste af de tre; han følte sig især krænket over, foruden hvad der var passeret mellem ham og R., at V. formelig gav denne Medhold i hans efter Becks Formening respektstridige Optræden. V. selv var ogsaa hidsig, hvorimod R. var rolig og kold.

I det fjerde Forhør, 17/7, omtalte *Rovsing* sin militære Løbebane, fra han i 1848 gik med som menig, til han i Slutningen af 1855 ansattes ved Bataillonen i Helsingør. I Rendsborg havde han for Malkonduite og Tjensteforsømmelse faaet 4 Ugers Hovedvagtsarrest.

Han ændrede paa et enkelt Punkt sin i Forhøret 11/7 afgivne Forklaring, et Faktum, der senere fra Becks Side blev udnyttet til det yderste og affødte den senere omtalte Proces mellem de to Herrer.

Rovsing bemærkede

„efter at være blevet foreholdt, at den ofte omtalte Ytring aldeles ikke har refereret sig til Inddelingen, idet den derimod, da Majoren anden Gang henvendte sig til Beck, er faldet som Svar paa dennes Opfordring til B. at holde paa Rovsings Kommando, at han ikkun hørte Majoren nævne Rovsings Navn til B. og denne derpaa bruge den oftomtalte Ytring saa højt, at R. ikke kunde andet end høre den, og at han, efter hvad der var foregaaet m. H. til Inddelingen, maatte antage, at Ytringen refererede sig dertil. Imidlertid vilde R., om han end da havde vidst, at Ytringen angik hans Kommando, have følt sig ligesaa ilde berørt (som hvis den havde angaaet Inddelingen), da der ikke kunde være nogen Anledning for B., til hvis Kompagni R. ikke hørte og aldrig havde hørt, at udtale en saa almindelig Fordømmelse af R. som ovenanførte Udtryk indeholder".

Rovsing blev gjort bekendt med, at B. den næste Dag ved stadig at benægte at have brugt de omtalte Udtryk om R. kun har haft for Øje, at han var sig bevidst ikke at have brugt dem m. H. til Inddelingen, og at han først senere ved en Samtale med Majoren kom i Tanker om overhovedet at have brugt disse Udtryk om R. og indtrængende søgt at forsikre R. om, at han overhovedet ikke havde sagt noget ondt om ham.

Rovsing vilde ikke benægte, at han kunde have brugt Udtrykket om B. som det paaklagede „at det ikke kunde hjælpe ham at sætte sig paa den høje Hest", hvorimod han bestemt benægtede at have brugt disse eller lignende Udtryk, efter at B. endelig afbrød Diskussionen med de Ord „Hr. Lieutenant". Efter at det var betydet R., at han i det foregaaende Forhør udtrykkelig havde brugt Udtrykket, efter at B. havde tiltalt ham „Hr. Lieutenant" og betydet ham, at han var den ældste Kaptajn i Bataillonen, *maatte R. berigtige denne sin Forklaring* efter, hvad han idag havde udsagt, idet han ved nærmere Eftertanke er sig bevidst, dels at B. aldeles ikke til R. udhævede, at han var den ældste Kaptajn, dels at den idag omtalte Diskussion (om Udtrykket „at være en Anbefaling til Majoren"), som R. ved det foregaaende Forhør aldeles havde glemt, laa imellem den Ytring af B. „Hr. Lieutenant", hvorefter R. intet ytrede eller kunde ytre. R. maa tilføje, at da Becks Klage forelæstes ham, navnlig de deri

anførte Udtryk om den høje Hest, benægtede han straks at have brugt disse Udtryk, men da han derefter erindrede, at Udtrykket „høje Hest" var faldet, og B. med Bestemthed i Klagen havde paastaaet, at det var R., som havde brugt dem, fandt han ingen Anledning til bestemt at benægte saadant, men angav da, idet han som omforklaret havde udeladt en Del af den første Diskussion, fejlagtigt at have brugt lignende Udtryk, efter at B. var traadt tjenstligt op imod ham og tiltalt ham Hr. Lieutenant.

Beck blev gjort bekendt med Rovsings Forklaring og paastod, at det var, efter at han havde betydet R., at han ikke vilde høre mere af ham, at denne fremkom med den paaklagede Ytring om den høje Hest.

Rovsing mente, at det stred mod Respektanordningen, at en overordnet kunde gøre en Bemærkning under en privat Samtale til Genstand for retslig Undersøgelse. Beck hævder i sin Udgave af den første Krigsretssags Aktstykker S. 21 Note 2, at „R. selv forlangte retslig Undersøgelse. B. indskrænkede sig til at anmode Bataillonskommandøren om at give R. en arbitrær Paamindelse betræffende det upassende i hans Forhold, men som denne afslog at modtage, idet han med Bestemthed forlangte Sag, hvorefter B. indgav sin Klage, i hvilken han for sin Part ikke forlangte Forhør og Krigsret, men henstillede til Bataillonen at gribe de Forholdsregler, den maatte finde mest passende at anvende".

Endelig afhørtes *Vaupell*, der i Modsætning til sin Forklaring i Forhøret 13/7 „ikke med fuldkommen Sikkerhed turde paastaa, at R. havde brugt de omhandlede Udtryk „at det var en net Anbefaling", dog forekom det ham". Han hævdede ligesom i forrige Forhør, at han ikke havde hørt Udtrykket „den høje Hest", men at han selv havde brugt det. Modsat Beck hævdede baade Rovsing og Vaupell, at sidstnævnte aldeles „ikke var hidsig eller i nogen Affekt ved den omhandlede Lejlighed".

Det 5te og sidste Forhør, 25/7, var i høj Grad en Tærsken Langhalm paa det i de foregaaende Forhør diskuterede: privat eller tjenstlig Samtale.

Støttende sig paa Vaupells gentagne Udsagn foretog *Rovsing* til en

vis Grad et Tilbagetog i Spørgsmaalet „den høje Hest". Han vilde fremdeles „ikke benægte at have brugt Udtrykket, men kunde nu ikke indrømme det, blot fordi B. vedholdende paastod saadant, da det under Forhøret havde vist sig, at denne ikke med fuldstændig Paalidelighed havde kunnet gengive, hvad der passerede ved den oftnævnte Lejlighed. Da Vaupell har udsagt, at det er ham, der har sagt disse Ord, holder R. det end ikke for sandsynligt, at han har sagt dem; men er dog ikke saa sikker herpaa, at han kan benægte det. Bemærkningen om B. sigtede særlig til dennes Glemsomhed m. H. til Underkorporalerne. Rovsing fremhævede stærkt, at B.'s Ytring til Majoren var faldet, inden han (R.) stod i noget særegent tjenstligt Forhold til ham, hvorfor han maatte anse den for privat. Var Ytringen derimod faldet, efter at R. var kommet under B.'s Kommando og grundet derpaa, maatte R. selvfølgelig have modtaget den som en tjenstlig Reprimande og vilde aldrig kunnet have beklaget sig derover. Beck hævdede derimod, at der allerede ved Inddelingen bestod et tjenstligt Forhold".

Trods Forhørenes Vidtløftighed var der altsaa adskillige springende Punkter. Den spinkle Kærne var ikke blevet fyldigere under Sagens Gang.

Stabskrigsrettens Dom faldt først 20/8, ca. 4 Uger efter det sidste Forhør. Der blev tilkendt Rovsing *en Reprimande* af Rettens Præses *for respektstridigt Forhold mod Beck udenfor Tjenesten.* Rovsing kommenterer Udfaldet saaledes: „Hverken Dommen eller Motiveringen indeholdt et eneste Ord, der kunde kaldes Reprimande. Ikke desto mindre bestod Reprimanden i, at Præses efter Domsoplæsningen rejste sig op og sagde: „Ja, Lieutenant Rovsing, De har jo hørt Dommen oplæse, og jeg har ikke et Ord at tilføje". Mildere Udfald kunde en Krigsretssag for Respektforseelse dog ikke godt faa."

II. DEN ANDEN KRIGSRETSSAG

Indenfor 15. Bataillons Officerskorps faldt Sindene imidlertid langt fra til Ro efter Dommen. Der oparbejdedes en stedse stærkere

Stemning mod Kaptajn Beck, dels fordi han overhovedet havde rejst Sag mod en yngre Kammerat, dels fordi man mente, at han havde gjort sig skyldig i Brud paa sit Æresord ved først overfor Rovsing „paa Ære" at have fralagt sig den berømte Bemærkning, som han senere under Forhørene maatte vedgaa alligevel at have brugt, omend i en snævrere Forbindelse — Kommando = Kommandostemme — end af Rovsing paastaaet.

Navnlig indenfor Lieutenantsklassen var Sagen et staaende Samtaleemne. Man mente, at Beck havde vist et for en Officer uværdigt Forhold, og at der burde gøres noget. Den stærke Klassedeling bevirkede, at hver Charge forhandlede for sig. Indenfor Lieutenantsklassen overvejede man en samlet Henvendelse til Kaptajnsklassen angaaende Becks formentlig uværdige Forhold. Beck selv, hvis Nerver ifølge hans Læge, Overlæge *Eschrichts* Udsagn var meget oprevne af Rovsing-Sagen, kunde naturligvis ikke undgaa at mærke, at Jorden brændte under hans Fødder. Et Par af de yngre Lieutenanter ved hans Kompagni, der først havde modtaget hans Indbydelser, afslog senere disse, som det under de paafølgende Forhør viste sig efter Samraad med Kammeraterne. Under et Ophold i København i Slutningen af August fik han et Brev fra sin Hustru, der paa Foranledning af Overlæge Eschricht paa en lemfældig Maade meddelte ham, at der var noget igære mod ham. Sekundlieutenant *Schmidt* var under en Samtale med Overlægen kommet til at røbe sig for denne. Trods sit Løfte til Schmidt om ikke at lade det erfarede gaa videre havde Eschricht dog efter forskellige Overvejelser anset det for sin Pligt at lade det gaa videre. Da Beck havde været særdeles afficeret af den første Sag, formente han, at en uventet Oprippen af denne Sag vilde kunne virke særdeles skadelig paa ham: han valgte derfor at omtale Sagen ganske i Almindelighed for Becks Hustru.

I den sygelige Tilstand, i hvilken Beck efter alt at dømme befandt sig, kunde nemt den Opfattelse opstaa hos ham, at der var en systematisk Opposition i Gang blandt Lieutenanterne med det Maal at faa ham fjernet som Bataillonsofficer.

Ved sin Hjemkomst havde B. en Række Samtaler med Kaptajnerne *Magens* og *Kløcker*, af hvilke den første tilraadede ham Handling, medens den anden tilraadede ham at betragte det hele som løs Snak, indtil der virkelig forelaa en Klage fra Lieutenanterne. Det hele syntes nærmest at løbe ud i Sandet, da Vaupell og Rovsing som Parter i den lige afsluttede Sag ikke vilde være med i en Aktion.

Beck trængte ind paa en af sine Sekundlieutenanter, *Wandler*, og fik — efter dennes senere Vidneudsagn ved Trusler, hvilket B. benægtede, omend han indrømmede, at han „i Hidsighed over Wandlers første undvigende Svar var trængt ind paa ham og havde foreholdt ham en Bagvaskelse, hvori han tidligere havde gjort sig skyldig" — ud af W., at nogle af Lieutenanterne ikke vilde tjene sammen med ham.

Beck fik det Indtryk, at Sekundlieutenant *J. A. Müller*, der under Krigsretten efter Sigende var optraadt demonstrativt mod ham, var Hovedmanden. Beck forelagde ogsaa Sagen for sin Velynder, Major *Nissen*, der nærmest syntes at opfatte det hele som Udslag af B.'s sygelige Fantasi og gav ham Haanden paa som Ven, at der efter Procesakterne efter hans Mening intet var, der kunde kompromittere B.'s Ære som Officer. „Omend Nissen ikke kunde billige, at B. havde været hidsig i Sagen med Rovsing, stod B. i hans Øjne lige højt efter denne Sag som forud."

Hvor stor en Beroligelse dette end var for B., var det ham dog ikke nok. Han kunde ikke faa Ro, før han havde haft en Samtale med Müller. Da han „frygtede for ikke selv at kunne gøre det med den behørige Rolighed", bad han Magens om i hans og Kløckers Paahør at forelægge Müller tre nærmere aftalte, af Magens affattede Spørgsmaal. De to andre Kaptajner fik det Indtryk, at B. havde faaet Nissens Samtykke til denne Fremgangsmaade; B. søgte senere under Forhørene paa en ikke meget overbevisende Maade at bortforklare dette som en Misforstaaelse, Nissen forholdt sig tavs til denne meget væsentlige Divergens mellem Kaptajnerne, hvis øvrige Vidneudsagn ellers stemmede ret nøje overens.

Den 9. September udbad Magens sig efter Eksercitsen en Samtale med Müller; denne og hans Kammerater, der i nogen Afstand fulgte det paafølgende Optrin, opfattede Samtalen som tjenstlig, hvorimod Beck og Kløcker, der straks efter stødte til, opfattede den som privat, jævnfør den forrige Sag!

Magens' første Spørgsmaal gik ifølge dennes Referat ud paa, om Müller havde udtalt, at han ikke vilde tjene sammen med B.

Det andet, om han eller andre havde formaaet eller søgt at formaa andre til at samles for at tage Beslutning om at indgive en Erklæring til Nissen om ikke at ville tjene sammen med Beck.

Det tredie, om han var vidende om, at den ældste eller en af de ældste af Lieutenanterne var blevet opfordret til at fremføre Lieutenantsklassens Ønske for Nissen om ikke at tjene sammen med B.

Ifølge Magens' Udsagn svarede Müller Nej til 1. og 2., Ja til 3. Magens foreholdt ham da, at han i saa Fald ogsaa maatte være vidende om 1. og 2. Müller selv hævdede, at han vel svarede Nej til 1., men straks havde bestridt Kaptajnernes Kompetence til at stille disse Spørgsmaal. Kløcker greb nu ind og foreholdt Müller det Hensyn, han og de andre Lieutenanter skyldte B.; denne kunde ikke længere styre sig og henvendte sig til Müller med Ordene: „Det er nu 14 Dage siden, at det Komplot...". Om B. fik sagt mere, var der senere delte Meninger; Müller gik paa dette Tidspunkt sin Vej uden at lade Kaptajnen fuldføre Sætningen, som Kaptajnerne Magens og Kløcker senere udtrykte sig „paa en kort og stødende Maade som en, der ikke vilde eller kunde høre mere og derved lige overfor sine Foresatte tilsidesatte et simpelt Høflighedshensyn". Om Lieutenanten ved sin Bortgang undlod at hilse — som af Beck paastaaet — eller om han hilste paa tjenstlig Vis, som han selv hævdede, blev senere under Forhørene et springende Punkt.

Müller gik hen til de 4 ventende Kammerater og gav dem et kort Referat af det passerede; de begav sig i Forening fra Grønnehave ind mod Byen; omtrent ved Snurren udfor Kongensgade blev de indhentet af Kløcker, der efter alt at dømme meget højrøstet lod

Müller vide, at han af en af sine Kammerater var udpeget som den, der havde sat sig i Spidsen for at faa Beck fjernet, de to andre Kaptajner nærmede sig Gruppen, den ene af Kaptajnerne synes at have tysset paa Kløcker, da nogle civile blev staaende for at følge Optrinet. Da Beck nærmede sig, gik Lieutenanterne deres Vej udad Grønnehave, Kaptajnerne nedad Grønnehave. Beck paastod at have hørt Rovsing sige: „Lad os gaa!", hvorpaa alle Lieutenanterne „gik bort paa en stødende og besynderlig kort Maade uden at gøre Honnør, og det paa en saadan Maade, at endog Kløcker til Magens ytrede: „Saa De den Opførsel af Rovsing, da Beck nærmede sig?" Ingen af de to andre Kaptajner mindedes denne Bemærkning.

Ifølge Lieutenanterne *F. F. Jacobis* og *Schmidts* Udsagn skulde Beck have sagt omtrent følgende: „Gud bevares! Er der nogen af Dem mine Herrer, som har noget imod mig, saa er jeg til Tjeneste". Dertil skulde Rovsing have bemærket: „Gud bevares", „Ja, Gud bevares" eller „Nej, Gud bevares"; alle tre Former blev fremsat under Forhørene!

Lieutenanterne, af hvilke Jacobi synes at have været den mest ophidsede, mens Müller var tilsyneladende rolig, delte sig nu, Flertallet gik ned til Svømmeflaaden, hvor nogle af de andre Lieutenanter og Vaupell opholdt sig. Blandt Lieutenanterne var der Enighed om, at der burde handles hurtigt, og om, at Müller snarest burde indgive Klage over de tre Kaptajners Adfærd. Efter Müllers Anmodning gik *Fremming* som ældste Premierlieutenant, *Jacobi* som ældste Sekundlieutenant til Kaptajn Kløcker, der paa deres Opfordring angav, at Beck havde meddelt ham, at det var Wandler, der havde nævnt Müller som Ophavsmand til det antydede Komplot. Dernæst gik de to Lieutenanter til Wandler, der efter det nylig paa Grønnehave passerede følte sig løst fra sit Løfte til Beck om indtil videre ikke at omtale sin Samtale med B. og overfor de to Kammerater benægtede til B. at have ytret, at Müller havde stillet sig i Spidsen for at faa B. fjernet fra Bataillonen, og at han skulde have agiteret blandt Lieutenanterne i denne Retning.

Efter at Müller havde faaet Referat af Fremming og Jacobi om

de to Konferencer, indgav han samme Dag Klage til Oberst Nissen over de tre Kaptajner, der „uden nogen Bemyndigelse fra Officerskorpset havde inkvireret ham" paa den oven for skildrede Maade. I Slutningen af Klagen anmoder Müller „den ærede Bataillon om at foranstalte undersøgt Sammenhængen i denne for mig som Militær og specielt som Befalingsmand højst ubehagelige og krænkende Sag, i hvilken en Beskyldning for Komplottering er bleven insinueret imod mig i fleres Paahør".

F. F. Jacobi 1897

Man søgte fra Bataillonens Side at undgaa en ny Sag, efter at nogle af Officererne var afhørt, ved — for at citere Müllers Forsvar — „at foreslaa ham den Afgørelse af Sagen — og for at forskaffe ham den Fyldestgørelse, som den maa have fundet, at han havde Krav paa, — at han i samtlige Officerers Nærværelse skulde have en Erklæring, der gik ud paa, at hin Scene var foranlediget ved Beck's sygelige Tilstand. Altsaa en mig tilkommende Oprejsning. Jeg henviser desangaaende til Akterne, hvor det ligeledes vil findes, at det var mig, der afslog denne Afgørelsesmaade af den Grund, at Beck var blevet syg, hvorved Oprejsningen, som det var givet, at jeg havde Fordring paa, forekom mig illusorisk."

Da en mindelig Ordning atter i denne Affære var strandet, havde man paany Spillet gaaende. Da Müller afslog Jurisdiktionschefens gentagne Tilbud om en arbitrær Afgørelse af Disciplinærsagen, en Ordning, Vaupell tilraadede ham at gaa ind paa, og urgerede paa retslig Undersøgelse af sin Klage, optoges der Forhør i Sagen, og

ved disses Afslutning rejstes der Anklage mod Müller for formentlig respektstridigt Forhold udvist mod Kaptajnerne ved den af ham paaklagede Lejlighed og for ubeføjet Klage over disse.

Ved 3die Jægerkorps havde han i 1854 været tiltalt for Myndighedsmisbrug, men var blevet frikendt af Krigsretten. Ved Bataillonen i Helsingør var han arbitrært blevet anset med 12 Timers Vagtarrest for at være udeblevet fra et Forhør. I øvrigt havde han ikke været tiltalt eller straffet. Et helt ubeskrevet Blad var han saaledes ikke. En eventuel Domfældelse vilde i hans Tilfælde være ledsaget af skærpende Omstændigheder.

Man gik frem med en uhyre Grundighed; der blev afholdt 19 Forhør i Sagen, deraf de to i København. Man kan ikke andet end give „Fædrelandet" Ret, naar Bladet i sine senere omtalte Artikler 23. og 24. Marts 1858 taler om „den uhyre, næsten barnagtige Vidtløftighed, hvormed disse Forhør optoges, og under hvilke 4 Kaptajner og 15 Lieutenanter blev inkvireret om ligegyldige Ting". Hele den Beck-Rovsingske Sag blev nu trevlet op igen, uden at man kan sige, at noget væsentligt nyt kom frem. Hovedvidnerne var Kaptajn *Vaupell*, Lieutenanterne *Müller, Rosenkrantz, Voss, Satterup, Westberg, Jacobi* og *Raabye*. Flere af de indstævnede vedgik, at de saavel i som udenfor Bataillonen til andre havde udtalt, at Beck under Sagen mod Rovsing „havde brudt sin Ære eller brugt sit Æresord paa en for en Officer uværdig Maade, samt at der i saa Henseende burde foretages noget". Müller var, som det var at vente, den voldsomste i sine Udtalelser. „Han var indigneret over Becks Forhold og over, at han ikke var sat under Tiltale tillige med Rovsing, og mente, at der burde gøres noget, at der maatte foretages Skridt, for at Sagen paany kunde tages for og Becks Forhold undersøges." Han tilføjede, at „han indtil dette Becks Forhold ved Dom var afgjort, altsaa indtil han enten var frikendt eller straffet, ikke kunde have den skyldige Respekt eller Agtelse for ham".

Lieutenanterne *Rosenkrantz* og *Satterup* vedgik, at de havde omtalt Sagen for Premierlieutenant *Honnens*, der havde været i Helsingør 24.—26. August i sin Egenskab af Adjutant hos General-

inspektøren for Infanteriet, Generalmajor *Thestrup*. Der blev da i København optaget 2 Forhør over Honnens, som udtalte, at han bestemt mindedes at have haft Samtaler med flere Officerer af 15. Bat. om denne Sag. Dette Emne var Dagens Tema, og af alle refereredes det som af Rosenkrantz anført og omtrent samstemmende med, hvad han allerede tidligere i Hovedstaden havde hørt herom. Af en Samtale med Vaupell havde han til sin Forbavselse hørt, at der blandt Kaptajnerne var to Meninger om Becks Adfærd, de øvrige Kaptajner delte ikke Vaupells og Lieutenanternes Anskuelse om Becks Forhold. Alle Samtalerne havde været ført under fire Øjne; at navngive de enkelte Officerer efter saa lang Tids Forløb saa han sig ikke i Stand til.

Honnens' Forklaring blev forelagt Officererne i Helsingør; Beck udtalte, at han 24/8 havde udtalt sig til Honnens om den mod Rovsing anlagte Sag, saa vidt han erindrede efter Præsentationen af hans Kompagni, idet han, da netop R. gik forbi dem, ytrede: „Det var da godt, at den Sag nu var blevet endt". Honnens svarede: „Ja, det er det ogsaa", hvorpaa Talen førtes hen paa noget andet.

I det andet Forhør havde Honnens intet at erindre mod Becks Forklaring.

Han mente sig berettiget til at have brugt Udtrykket „Dagens Tema" om en Sag, hvorom han under knap 3 Dages Ophold havde haft Samtaler med 4 Kaptajner og 2 Lieutenanter: Rosenkrantz og Voss. Derimod mindedes han ikke at have talt med Satterup, men denne fastholdt, at Honnens, som det forekom ham, havde udtalt sig fordømmende om Becks Forhold. Endelig lod han i det andet Forhør den Bombe springe, at hans Kilde i København var Generalmajor *Thestrup;* han havde speciel Tilladelse fra denne til at nævne ham som sin Hjemmel, et Forhold, der senere fik Betydning.

Det oplystes, at der blandt flere af de Lieutenanter, der havde beklædt Krigsretten i Sagen mod Rovsing, herskede Indignation over Sagens Behandling. Lieutenanterne Satterup og Westberg hævdede saaledes, at Rosenkrantz allerede paa Hjemvejen fra Krigsretten havde ytret, at han var villig til som den ældste af Lieutenan-

terne at henvende sig til Kaptajnerne om Sagen, dersom samtlige Lieutenanter derom var enige. Dette mindedes Rosenkrantz ikke, derimod, at han havde hørt Westberg udtale, at der inden 24 Timer burde gøres noget ved Sagen, men om det var sket umiddelbart efter Krigsretten eller ved en senere Lejlighed, erindrede han ikke.

Mens Forhørene endnu stod paa, forlangte Krigsministeriet gennem 1ste Generalkommando Forhørsudskriften fra den første Sag uopholdelig indsendt for at undersøge, hvorvidt Lieutenanternes Beskyldning var begrundet eller ej. Resultatet af denne Undersøgelse blev, at Beck 1/12 frifandtes for Tiltale.

Det sidste store Forhør samme Dag fik imidlertid det Forløb, at ikke alene Müller, men tillige Vaupell og de tidligere nævnte 6 Lieutenanter sattes under Tiltale. Med Vaupell i Spidsen vedgik de een for een i næsten de samme Vendinger, at de havde udtalt, at Beck i Sagen mod Rovsing havde løjet og derved udvist et for en Officer uværdigt Forhold. Vaupell fremhævede, at det var Honnens, som i Forvejen var fuldstændig inde i Sagen, der havde bragt denne paa Bane overfor ham, ikke omvendt. Nogle af Lieutenanterne erklærede noget skarpere, at Beck efter deres Mening havde brudt sit Æresord eller omgaaedes det for frit, og at de ikke længere kunde have den behørige Respekt for ham, samt at der i saa Henseende burde gøres noget.

Flere af de Officerer, der ved dette Mødes Begyndelse stod som Vidner, men som ved dets Slutning pludselig sad paa Anklagebænken, forbeholdt sig at indgive Slutningsdeduktion d. v. s. skriftligt Forsvarsindlæg. I Løbet af Dagene 26-29/12 indløb der Indlæg fra Vaupell, Müller samt Jacobi og Rosenkrantz, der skrev i Forening. Som det er at vente, bringer disse Indlæg væsentligt Gentagelser af det i Forhørene i begge Sager sagte.

Det principielt set interessanteste i Vaupells næsten 11 Sider lange Indlæg er, at han vender sig stærkt mod Oberstlieutenant *Nissen* og hans Maade at behandle Sagerne paa. Han anerkender vel Nissens „humane og retfærdige Tænkemaade", men hævder, at han er inhabil som Dommer i den anden Sag. Hvis de 6 Officerer

frikendes, er det en Indrømmelse af, at Nissen i den første Sag burde have gjort Becks Forhold til Genstand for Undersøgelse og Paakendelse. Fra Sagens Begyndelse har Nissen kun haft een Anskuelse om den; derfor maatte vistnok de almindelige Retsregler om Dommeres Habilitet komme til Anvendelse. Nissen havde selv tidligere ment, at Sagen burde behandles for et andet Forum. I sit Vidneudsagn 7/10 havde Kaptajn Kløcker udtalt, „at Nissen i sin Tid havde ytret, at den Lieutenant (Officer), der skulde andrage paa en Undersøgelse af Becks Forhold hellere maatte søge sin Afsked straks".

Alt tidligere i Sagen burde efter Vaupells Mening annuleres. Han betragtede Becks Paastand om, at Kommando skulde tages i Betydningen Stemmens Styrke og rigtige Accentuering, som en uholdbar Udflugt. „Oprigtighed og Redelighed er ikke alene nødvendige Egenskaber for Obersten, ogsaa for Kaptajnen."

Han vilde „spørge den ærede Ret, om Beck ikke under alle Omstændigheder var overbevist om Duplicitet og Tergiversationer (Dobbeltbundethed og Udflugter), thi det er formentlig ikke en ulykkelig Skæbne, som gør, at han ved saa mange Lejligheder bliver misforstaaet. Beck havde fremdeles tillagt Premierlieutenant Wandler en Udtalelse om, at Müller stod i Spidsen for Aktionen; han havde benyttet sig af et falsk Foregivende overfor Wandler for at faa ham til at tale, hvor han ellers vilde have tiet; han havde overfor Magens foregivet at have Bataillonens Samtykke til at afæske Müller Svar". Han henviste til, at han gentagne Gange for Protokollen havde anført, at „Kaptajn Kløcker Dagen efter Scenen mellem Müller og Kaptajnerne var kommet til ham og havde sagt, at der maatte foretages Skridt for at faa Beck fjernet fra Bataillonen, da hans Adfærd var en Officer uværdig, samt at han tillige havde sagt, at Magens havde kaldt Becks Adfærd i denne Sag for en Rævestreg". Han konkluderede meget skarpt:

„Jeg frygter ikke for at udtale, at en Officer ikke kan og ikke maa saaledes misforstaas snart af en, snart af en anden, med hvem han kommer i Berøring; sker det desuagtet, da ligger Skylden hos ham og ikke hos de andre, og jeg tror ikke, at Retfærdigheden sker Fyldest, eller at Arméens Tarv fremmes, naar disse sidste, forsaavidt de i øvrigt er hæderlige og uberygtede Mænd bliver straffet, fordi de af den paagældendes Opførsel har dannet sig en ugunstig Mening om ham og vedkendt sig den mellem Kammerater."

D'Hrr. *Jacobi* og *Rosenkrantz* udtalte sig paa Linje med Vaupell.

Beck har vitterligt brugt det famøse Udtryk, han har benægtet at have brugt det *om* Rovsing; da denne ikke var overbevist ved Becks Benægtelse, har B. forsøgt at styrke Benægtelsen ved sin Ære. „Det synes tydeligt at fremgaa af Akterne, at det er en pludselig Indskydelse, B. har faaet *under Sagens Gang*, at han har brugt Ytringen med hint bestemte Hensyn for Øje (Stemmen); i alt Fald har Hr. Kaptajnens Fortolkning ingen Understøttelse hverken i Hovedvidnet, Vaupells Forklaring, eller hvad vigtigere er, i hans egen afgivne i det første Forhør i Sagen og i den af ham indgivne Klage, medens det dog vistnok maa indrømmes, at B. fra Begyndelsen af hin Sag havde en stærk Opfordring til at forklare sig og præcisere Sagens Sammenhæng, hvis den beroede paa en Misforstaaelse. Hr. Kaptajnens senere Bestræbelser for at give sine Ord en anden Betydning vil derfor være uden Virkning; thi vel hedder det, at enhver bedst fortolker sine Ord, men naar andres Rettigheder afhænger af denne Fortolkning, da vil den ikke kunne gælde mod Fakta, der klart og tydeligt viser, at Ordene har været brugt i en anden Mening." De andrager om, at Rovsing, der staar udenfor nærværende Sag, maa blive afhørt og edfæstet angaaende de Punkter, paa hvilke det i denne Sag kommer an, da disse formentlig ikke vedkommer den Forseelse, for hvilken han under hin Sag blev tiltalt og dømt. Til Slut forsikrer de, at de aldrig har tænkt andet end at ville gaa den lovlige Vej, der er anvist dem, „som har noget at andrage paa eller at klage over, og vi forventer derfor med Tillid og Fortrøstning Frifindelse ved den ærede Krigsretsdom".

Müller hævdede i sit 8 Siders Forsvar, at det for ham og de andre Lieutenanter, der havde siddet i Krigsretten over Rovsing, fra første Færd havde været Maalet

„paa en lovlig og loyal Maade at fremkalde en Undersøgelse af Becks Forhold som det eneste Middel, der kunde gøre en Ende paa Sagen. To af Lieutenantsklassen vilde have henvendt sig til Kaptajnsklassen. Sagen vilde da formodentlig blive debatteret der, hvorved Lieutenanterne kunde faa deres Mening korrigeret, om den da var fejlagtig, og Beck vilde da sandsynligvis have fundet en passende Lejlighed til at vindicere sit Forhold." Han benægtede at have udvist et respektstridigt Forhold under Samtalen med Kaptajnerne, han havde „næsten uafbrudt Haanden til Chacoten, herved tør jeg anse det for givet, at jeg ikke i dette Punkt har forset mig". Beck havde blandet sig i Samtalen mellem Magens og Müller ved

Bemærkningen om det mod ham rejste Komplot. „Da jeg hermed troede Samtalen med Magens til Ende, traadte jeg af. Jeg maa antage, at jeg herved har vist D'Hrr. Kaptajner den sædvanlige Honnør, noget, en Officer, hvorledes hans Sindsstemning end maatte være, ikke let vilde undlade." Beck vilde ikke have Vaupell med til Samtalen, „da han kun vidnefast vilde lade mig Erklæring affordre. Jeg ser ikke rettere, end at det herved er givet, at det stod til mig at fortsætte eller afbryde denne Samtale efter mit bedste Skønnende, eftersom Øjemedet med den kun var at tage Vidner paa min Mund." Ordet Komplot har en styg Klang i en Soldats Øre. Beck har selv defineret det at være „et hemmeligt Anslag, sigtende til at undergrave hans Ære og Velfærd". „Jeg tror derfor, at den ærede Krigsret vil finde, at jeg ikke alene handlede mod Respekten, men endog viste Konduite ved at fjerne mig fra en privat Samtale, hvor der faldt saa haarde Ord."

Vaupells Paastand om Major Nissens Inhabilitet blev taget til Følge. Nissen fratraadte sit Dommersæde uden dog at indrømme Grundenes Rigtighed.

10/2 1858 Kl. 6 Eftermiddag blev der under Kronborg Fæstnings Garnisonsjurisdiktion paa Kronborg Slot nedsat en Stabskrigsret sammensat af 4 Kaptajner og 8 Lieutenanter af Københavns Garnison under Generalmajor *Lundings* Præsidium. Forhørsudskriften fra den første Sag blev forelagt Rettens Revision.

Eksekutionsattesten udarbejdedes ligesom i den forrige Sag af Auditør *Lipke*. Dommen faldt 11/2. De mod Beck rejste Beskyldninger, som de tiltalte ikke kunde bevise, blev erklærede for ugrundede, hvorfor de 8 Officerer blev dømt for ærefornærmende Udladelser og respektstridigt Forhold mod en Foresat og militær Overmand: *Vaupell* til 3 Ugers Vagtarrest, som senere forandredes til 3 Ugers Kvarterarrest i Helsingør med Eftergivelse af en Uge. *Rosenkrantz*, *Voss* og *Satterup* til 1 Maaneds Fæstningsarrest paa anden Grad i Citadellet Frederikshavn. *Westberg*, *Jacobi* og *Raabye* til 6 Ugers Hovedvagtsarrest i København. *Müller* dømtes tillige for respektstridigt Forhold mod de 3 Kaptajner til 2 Maaneders Fæstningsarrest paa anden Grad i Citadellet Frederikshavn. Samtlige tiltalte blev in solidum tilpligtede at udrede de af Sagen lovlig flydende Omkostninger.

Denne Dom blev af Generalauditør *A. W. Scheel* indstillet til kongelig Stadfæstelse[1]. Paa Grund af Frederik VII's Sygdom kom Sagen først for i Statsraadsmødet 19/3. Stadfæstelsen er underskrevet af Kongen og kontrasigneret af Krigsminister *C. C. Lundbye.* I samme Statsraadsmøde tog man imidlertid ogsaa den opsigtsvækkende Beslutning at afskedige Kaptajn Beck i Naade og med Pension fra 1/4. I krigsministeriel Skrivelse af 25/3 meddelte man Bataillonskommandør, Major Nissen, Motiverne til dette usædvanlige Skridt. For at forstaa dette er det nødvendigt at meddele nogle Uddrag af Dommen, navnlig de for Beck mindre flatterende Afsnit.

„Af Akterne i den mod Rovsing paakendte Sag fremgaar ganske vist, at Beck vedholdende og paa sin Ære har forsikret R., at han ikke til Bataillonens Major om ham havde fremført den Ytring — „es lässt o. s. v." —, skønt det ved hans senere Vedgaaelse er oplyst, at han virkelig om R. har fremført den. — Ligesom der imidlertid ved den omhandlede Lejlighed hverken er affordret eller af B. frivillig givet noget Æresord, idet han kun har bekræftet sit Udsagn ved Udtrykket „paa min Ære", og der allerede af den Grund ikke kan siges noget Æresbrud at have fundet Sted, saaledes kan det ej heller antages, at han mod sin Overbevisnning og med Hensigt at dølge Sandheden har anført og bekræftet en Usandhed eller gjort sig skyldig i Løgn." Der tales dernæst om Nuancen m. H. til Kompagniets Inddeling og Rovsings Kommando. Beskyldningerne maa derfor anses for ugrundede.

„Becks ærerløse og underlige Forhold har blandt de tiltalte Lieutenanter ved tilfældige Lejligheder jævnligt og stadigt været Genstand for Omtale i Forbindelse med, at noget i saa Henseende maatte gøres..... Ihvorvel Krigsretten maa anerkende det lovlige i, at Officerer indbyrdes diskuterer om, hvorvidt en formentlig uværdig kan blive i deres Midte eller ej, maa den dog fastholde", at deres Adfærd har været uberettiget. „Disse har søgt deres Forsvar deri, at de ikke har sagt andet om B., end hvortil de ifølge de under den tidligere mod R. anlagte Sag oplyste Omstændigheder maa anses berettigede. Nu er det unægteligt, at B. paa sin Ære har forsikret, at han ikke om R. havde brugt en vis Ytring, som han senere har vedgaaet at have fremført om ham. Det er beklageligt, at sligt er sket, og *ønskeligt, at B. i Fremtiden vil være mere forsigtig i Brugen*

[1] Denne udkrævedes, hvor Dommen lød paa Fæstningsstraf.

af sit Æresord, hvilket vel tør haabes, naar tages Hensyn til de Ubehageligheder, som nærværende Sag maa have foraarsaget ham. Men for at de Tiltalte skulde have ført det for dem for at frifindes nødvendige Bevis, maatte de have godtgjort, for det første, at B. havde afgivet Forsikringen mod den Overbevisning, som han havde paa den Tid, han afgav den, og dernæst, hvis dette antages, at da hans Forhold med Rette kunde karakteriseres paa den Maade, som er sket af de Tiltalte." „Da Fejltagelse er mulig, kan der ikke ses bort fra den af B. i Forbindelse med hans Vedgaaelse givne nærmere Forklaring. Han paastaar, at han, da han gav Forsikringen, ikke erindrede at have brugt Ytringen om R., og at han først ved at tale med Bataillonens Major om Sagen kom til Bevidsthed om, at han dog maatte have benyttet den om R. Muligheden heraf tør næppe benægtes, uagtet der handledes om en Begivenhed, som var foregaaet Dagen forud." Stabskrigsretten lagde særlig Vægt paa Majorens Vidneudsagn om, at han to Gange havde talt til Beck, og at det først var anden Gang, at Bemærkningen faldt om R.'s Kommando.

Angaaende Müller udtaltes det, at „han havde udvist respektstridigt Forhold ved, da Becks Bemærkning faldt, af sig selv at afbryde Samtalen og gaa bort. Den begyndte Sætning har ikke kunnet berettige ham til ikke at lade B. fuldføre den eller til at gaa bort paa en kort og stødende Maade". (Jvfr. ovf.)

„Ligeledes maa Krigsretten antage, at denne Tiltalte ubeføjet har klaget over de ovennævnte 3 Kaptajner, idet disse ikke ses enten at have reprimanderet eller inkvireret ham, og det herhos m. H. til den berørte Insinuation om Komplot maa formenes, at hvad B. havde erfaret m. H. til den mod ham blandt Lieutenanterne tilstedeværende Stemning for hans Betragtning med Føje maatte stille sig som saadant. Tiltalte har ved sin utydelige Klage, sine ufyldestgørende Forklaringer, sin mangelfulde Erindring om det passerede lagt for Dagen, at han ikke med tilbørligt Hensyn har behandlet den Sag at indklage 3 af sine Foresatte. Endelig maatte det, som tidligere omtalt, „tilregnes ham, at han trods Tilbud om arbitrær Afgørelse, dog vedblivende har urgeret paa sin ugrundede Klages retslige Undersøgelse."

I den omtalte Skrivelse af 25/3 fra Krigsministeriet til Major Nissen omtaltes Becks Forhold i følgende Vendinger:

„Hvorvel Sagens rent juridiske Behandling ikke har givet Anledning til direkte at inddrage Beck under samme, er Ministeriet dog

ved at gennemgaa Sagens Akter og ved Referatet for H. M. Kongen kommet til den bestemte Erkendelse, at B.'s Stilling som Officer, efter hvad der er forefaldet, vil være uholdbar og derfor hans Forbliven i Tjenesten, hvad enten ved den Bataillon, i hvilken han nu tjener, eller ved en anden, let kunde kompromittere Overholdelsen af Disciplinen, saa at Ministeriet har set sig nødsaget til allerunderdanigst at andrage for H. M. Kongen paa hans Afskedigelse af Krigstjenesten med den ham ifølge Pensionsloven tilkommende Pension."

Indholdet af denne Skrivelse blev først to Aar senere — 30/1 1860 — meddelt Beck af den følgende Krigsminister *Thestrup*, der var Medlem af Rottwitts kortvarige Ministerium. Den kommer først offentligt frem i Folketinget i November 1868 og maa saaledes i det nærmest følgende lades ude af Betragtning.

III. PRESSEKAMPAGNE OG NYE PROCESSER

1/4 1858 paabegyndte de dømte Officerer Afsoningen af deres Straffe; faa Dage efter, 7/4, resolverede Krigsministeriet, at de derefter skulde forsættes til andre Garnisoner, saaledes at der blev gjort næsten rent Bord indenfor Helsingørs Garnison, utvivlsomt en meget priselig Foranstaltning. Vaupell kom til Slesvig, Satterup og Raabye til Rendsborg, Müller til Aalborg, Rosenkrantz til Nyborg, Voss til 4de Jægerkorps i Flensborg, til hvilket ogsaa Rovsing blev forsat, skønt han ikke havde været tiltalt under den anden Sag. Westberg forblev undtagelsesvis i Helsingør som Vagtmesterlieutenant under Kronborg Fæstnings Kommandantskab. Naar Müller undtages, synes de udstaaede Straffe ikke at have skadet de 8 Officerer i deres senere Karrière. Fem af dem avancerede til Oberstlieutenanter eller Oberster, Jacobi blev tillige Departementschef i Krigsministeriet og var i en Aarrække *Bahnson's* højre Haand. Westberg faldt paa Als 29/6 1864, 35 Aar gl.

De tiltalte Officerers Anmodning om Udskrift af Forhørsprotokollen var blevet afslaaet til deres store Harme. Selv om Vaupell og flere af de andre havde gode Forbindelser baade indenfor Krigsministeriet og indenfor det nationalliberale Regeringsparti, virker det alli-

gevel forbløffende, at *Carl Ploug* faa Uger efter i „Fædrelandet" for 23-24/4 i to Spidsartikler om „Den helsingørske Krigsretsskandale" — det er første Gang, denne fordømmende Benævnelse, som senere skulde blive den almindelige, er brugt — kunde give en Fremstilling, der øjensynligt er inspireret af de dømte Officerer, og som er bygget paa et Førstehaands Studium af Forhørsprotokollen med tilhørende Bilag. De talrige Indstregninger i den 131 Foliosider store Forhørsprotokol fra den anden Sag i afgjort anti-Becksk Retning kunde godt tyde paa, at den har været udlaant til journalistiske Formaal. Ligesom ved vore Dages hyppige Diskretionsbrud af lignende Art er det vanskeligt at finde Synderen; man fristes til at gætte paa et Medlem af Regeringen; for en krigsministeriel Embedsmand vilde det vel have været for risikabelt. „Fædrelandet"s Gennemgang af Sagerne er saare partisk. Om den første Sag skrives bl. a.: „Stabskrigsretten har givet den, der har løjet, Oprejsning og domfældt den, der havde bestridt den fremførte Usandhed. Men der er en Nemesis til, man begaar ikke aabenbar Usandhed, selv i det smaa, uden at hjemfalde til den, og saaledes er det da ogsaa gaaet her....."

Om Beck siges det, at han har været „anset for at være en dygtig Officer. Hans Sygelighed synes meget mere at være af sjælelig end af legemlig Karakter".

Efter den tidligere citerede Satiriseren over den uhyre vidtløftige Rettergang og de 1400 Rdl. i Sagsomkostninger — til Trods for at Auditør Lipke frafaldt Krav om Salær (ifølge dennes Paategning paa Eksekutionsattesten) — *stilles der Krav om Oberstlieutenant Nissens Afgang eller i det mindste Auditør Lipkes Forsættelse.* „Det er Oberstlieutenantens Blindhed eller forudfattede Mening, som har givet begge Sager deres Retning. Lipke .. synes at have opfattet sin Stilling, som om han var Bataillonskommandørens juridiske Trainkusk og ikke selv havde noget Ansvar for, hvorledes Retten plejes.

Endelig kan heller ikke det Spørgsmaal holdes tilbage, hvortil haves en Generalauditør (Scheel), naar det ikke er til at kassere Sager, der er behandlede som de tvende helsingørske."

Angaaende de dømte gav Ploug sikkert Udtryk for manges Mening

i Ordene: „De faar at betragte Becks Afskedigelse som Vederlag for den dem uretfærdigt idømte Straf." Der satiriseres over, at Benaadning til een (Vaupell) har været 4 Dage undervejs fra København til Helsingør! Artiklerne munder ud i et kraftigt Angreb paa den militære Retspleje: Rettergangen har været et Eksempel paa „Gennemførelse af Systemet: at dække Overordnedes Synder ved at gøre Uret mod Underordnede".

„Den ældste Kaptajn i Bataillonen, Hr. Beck, havde prostitueret sig ved at sige noget, han ikke vilde staa ved; for at dette ikke skulde mærkes, blev Lieutenant Rovsing dømt for Respektovertrædelse. Men nu slaar Midlet fejl. Flere yngre Officerer, der endnu ikke af Vane og Slendrian er oplærte i Systemet, der endnu har en levende Retsfølelse og en virkelig Æresfølelse, bliver oprørte over dets Anvendelse og udtaler deres Mening for hinanden. Saa bliver man *nødt* til at gaa et Skridt videre. I hin Sag gjorde man en privat Tvist til en officiel Retssag."

Som Svar paa „Fædrelandet"s Artikler nøjedes Beck i første Omgang med i „Dagbladet" for 3/5 at indrykke følgende Erklæring:

„Da Kaptajn Vaupell og de 7 Lieutenanter er domfældt *af deres egne Kammerater*, saa erklærer jeg herved, at jeg for min Part anser det for overflødigt at gendrive de i Fædrelandets Nr. 93-94 indrykkede Artikler under Overskriften „Den helsingørske Krigsretsskandale".

Senere kom han til en anden Erkendelse. Foreløbig indtraadte der imidlertid Ro i Sagen, indtil *Goldschmidt* tog den op til fornyet Behandling i „Nord og Syd" for 4/9 1858 i en meget indgaaende og velskrevet Artikel „Officer og Gentleman". Som Baggrund for Artiklens Fremkomst maa det nævnes, at Sagen i Mellemtiden havde krævet endnu et Offer, idet Oberstlieutenant *Nissen* 5/7 var blevet afskediget i Naade og med Pension, 55 Aar gl.

Goldschmidt har aabenbart ogsaa haft Adgang til Sagens Akter. Først anstiller han Betragtninger over andre Landes Officerer og deres Æresbegreber.

„Den engelske Officer er uden Undtagelse Gentleman, i det mindste forsaavidt som Ordet betegner Modsætningen til de fattigere, lavere

Klasser.... Officeren er altsaa kun den velopdragne Engelskmand i Uniform og i den derved betegnede Metier. Den borgerlige Gentleman vælger sit Selskab, den militære derimod ikke, han forefinder Kammerater, som han *skal* omgaas; i Danmark er der i det hele taget Ligeartethed mellem Officererne, — man er omtrent lige demokratisk,..... da Kronen fra først af lod det fornemme og det simplere komme sammen, var den omhyggelig for at hæve Uligheden ved at adle alle Officerer med det tyske „von“.... Det specifike ved en Officer var mere noget udenfra paatrykt fornemt end noget indenfra kommende gentlemansmæssigt, og i nøje Forbindelse hermed stod ofte et opskruet eller overmodigt Væsen, en Blanding af falsk og sand Anstand. Dette Væsen er meget aftaget, Krigen (1848—50) hjalp betydelig til at vise, hvori den rette Personlighed bestaar, og nærmede alle eller de fleste Officerer til Folket.— Den demokratiske Konstitution har ligeledes paa mange Maader nivelleret, ikke blot Stænder, men Anskuelser,— at være „Hr. von“ er ingen Anbefaling i det borgerlige eller i det mindste i det politiske Liv og er blevet en betydningsløs Form i det militære.

Hvad Tonen mellem selve Officererne angaar, da synes det, at den især blandt de yngre er blevet noget studentermæssig, d. v. s. har faaet noget af det løse, der passer godt til en frejdig, munter Ungdom, men mindre til Embedsmænd med port d'épée. Naar i det hele det borgerlige Liv turde trænge til noget mere afmaalt og tilbageholdende, skulde Officersstanden snarere givet det Eksempel end tage Eksempel derfra..... Der synes... at være Trang til en eller anden Institution, som ved Siden af den militære Subordinationsaand kunde blive en Lettelse for Gentlemanforholdet.“

Derefter følger en Gennemgang af Sagen, der i Saglighed staar langt over Plougs. Enkelte subjektive Bemærkninger skal fremdrages. I Rovsings Forslag om, at de skulde gaa til Majoren og af ham erfare, om Beck havde talt som paastaaet eller ej, laa fra Gentleman-Standpunktet en blodig Fornærmelse, efter at Kaptajnen havde givet sit Æresord.

„Vi har haft Vanskelighed ved at danne os en bestemt Mening om Beck. Man maatte kende ham eller have et Skøn over hans Personlighed i det hele. *Enten har han gaaet og drysset med Ord og husket daarligt, og det er misligt for en Officer, eller der er i hans Karakter noget svagt, utilforladeligt, som er modsat Begrebet Gentleman.* Lieute-

nanterne antog det sidste, og deres Dom var saa strengt formuleret, som om alt, hvad Rovsing havde paastaaet, var blevet bevist (hvad dog, som man har set, ikke er Tilfældet). Lieutenanterne kan have været ledede alene af en i og for sig prisværdig fin Følelse for Standens Ære; men den Tanke lader sig heller ikke afvise, at Følelsen kan være blevet skærpet derved, at en Lieutenant blev dømt for respektstridigt Forhold udenfor Tjenesten. Den sikreste Dom.... kunde vel let være blevet bragt tilveje ved en Jury af Officerer fra en anden Bataillon. Goldschmidt lægger megen Vægt paa det Forhold, at Kaptajnerne Kløcker og Magens følte sig tilfredsstillede ved Becks Forklaring, ikke blot som kgl. Officerer, der respekterer en Krigsretsdom, men ogsaa som Gentlemen, idet de senere traadte aktivt op i et Øjeblik ved B.'s Side. Mærkeligt nok førte den dybe Uenighed om et Ærespunkt, som altsaa var mellem disse to Herrer og Vaupell, ikke til videre. Vi risquerer at sige, at sligt vilde være umuligt i den engelske eller franske Armée. Alt gik uforstyrret som før, mens Vaupell privat sluttede sig til Lieutenanterne. Om disses ideale Interesse for Officersstandens Ære og Værdighed er alt talt, og det samme gælder vistnok ublandet om den livlige og tapre Vaupell. Hvorledes bar d'Hrr. sig nu ad?... De samtalede og vedblev saa længe, at en af dem, som han senere sagde i et Forhør, antog, at Sagen lige som saa mange andre skulde blive til lutter løs Tale eller Passiar."

„Forholdene var saaledes, at danske Officerer nødtes til at bruge noget, vi ikke med fuld Føje kan kalde Bagtalelse, men som dog nærmer sig dertil. De bragte vel ikke vedkommende (Honnens, gennem hvem Sagen kom til et for Beck „meget farligt Sted", Thestrup) noget aldeles ubegrundet eller usandt, men deres subjektive Opfattelse i den skarpeste Form. Det er Bagtalelsens Natur, at den omgiver en Mand uden at give sig tydelig tilkende og uden at tilstede ham Forsvar. Træder den ham engang aabent imøde i et Hus og han stiller sig til Værge og nedlægger den, saa summer den i næste Øjeblik om ham paa Gaden, skæver til ham af Folks Øjenkroge og blinker til ham i deres Hilsner. Den er altsaa et Vaaben, der ikke sømmer sig for Officerer og Gentlemen, og skønt der er megen Grund til at antage, at d' Hrr. ikke *vilde* bruge det og ikke ønskede at forvandle deres Tale til et saadant Vaaben, saa kom det dog i deres Haand". Med stor logisk Kraft paaviser Goldschmidt, hvorledes baade Rosenkrantz og Vaupell havde gjort sig skyldige i Uoverensstemmelser under Forhørene; den første havde 19/9 udtalt, „at det var ham ubekendt, at der til nogen uvedkommende var blevet

talt om, at Beck havde brudt sin Ære. „Tre Dage senere berigtigede han det derhen, at han, som han ved nøjere Eftertanke erindrede, selv havde refereret Sagen for Honnens.

Vaupell hævdede, at han havde været tilstede ved Diskussionen, men ikke deltaget i den, han har heller ikke hørt Paastanden om, at B. havde brudt sin Ære; han har været vidende om Lieutenanternes Stemning, men ikke vidst, at der var noget i Gære. Westberg udsiger derimod 3/10, at V. har deltaget i Diskussionen som de andre; V.'s Benægtelse gør ham tvivlsom, og aldeles sikkert staar det kun for ham, at V. har udtalt sig mere tilbageholdende end de andre.

„Naar vi vil tilstede alt, hvad der kan undskylde Rovsing, kommer han og hans Venner ogsaa til at undskylde Beck; men saa nedstemmes de ideale Fordringer".

Ved Bestemmelsen af Straffen blev der udtrykkelig taget Hensyn til, at de tiltaltes Følelser i det hele havde været agtværdige.

Goldschmidt slutter sin Artikel paa en meget virkningsfuld polemisk Maade: „Imidlertid havde Pressen taget sig af Sagen. Om vedkommende netop henvendte sig til en Redaktion, der selv udmærker sig ved Sandhedskærlighed, skal vi ikke videre dvæle ved; vist er det kun, at der fremkom et ensidigt Referat, og at den sidstanførte Dom blev fremstillet som den største Ubillighed og Urimelighed.

Sligt er nu ikke at undres over og er i alt Fald et civilt Anliggende. Hvad det militære angaar, da vilde rimeligvis Beck være blevet afskediget ogsaa uden Pressens Medvirkning, hvorimod Oberstlieutenant Nissens Afskedigelse for mange tager sig ud som en Satisfaktion, erhvervet af Officerer over en Officer ved Hjælp af Pressen. Deri kan man fejle; men saa meget er vist, at *som Forholdene nu er, faar danske Officerer deres Æresanliggender afgjort ved to aldeles ukompetente Tribunaler: det juridisk-militære og Bladene*".

Denne Artikel kaldte atter Beck frem til Handling, ikke mod Goldschmidt, men mod Ploug, mod hvem han anlagde Sag for ærekrænkende Udtalelser i de ovfr. refererede Artikler. Omtrent samtidigt udgav han den første af sine 3 Piècer i Sagen „Den helsingørske Krigsretssag fremstillet ved Acterne". Af de 28 Sider er de 22 et Optryk af Becks Klage og Forhørsprotokollen fra den første Krigsretssag, af hvilken han besad en Udskrift, som han „i Forbindelse med de Bevisgrunde, som har nedslaaet den mod ham af nogle yngre Kammerater rejste Beskyldning", tillader sig „at nedlægge for Opinionens Domstol".

Han fortsætter i Forordet:

„Af Agtelse for den Armées Disciplin, i hvilken jeg engang har haft den Ære at tjene, har jeg hidindtil undladt dette Skridt, og desaarsag taalt mangen Krænkelse, eftersom den store Masse af mine Medborgere var indskrænket til at bedømme mit Forhold efter Redaktør Plougs Artikler i „Fædrelandet"; men alt har en Grænse, og vil derfor ingen fortænke mig i, at jeg under den fortsatte Kamp for min Ret betjener mig af alle til min Disposition staaende lovlige Midler, ved i Særdeleshed at sætte mine forhenværende Foresatte og nærmeste Kammerater i Arméen i Kundskab om, af hvilken Natur den Sag er, der har foranlediget min Afskedigelse."

Man forstaar fuldtud den Bitterhed, der fylder Beck ved kun 41 Aar. gl. at være henvist til Pensionistens Tilværelse.

Af Becks Bemærkninger skal kun citeres en enkelt, som i den følgende Debat blev anholdt af hans Modstandere:

„Her foreligger intet Æresord, som er affordret Kaptajn v. Beck— paa Bogens sidste 6 Sider omtaler han sig selv i 3die Person, hvad nogle af hans Angribere havde ondt af — thi i Talens Løb at sige „paa Ære" er ikke at give sit Æresord, lige saa lidt som at sige „ved Gud" er at gøre sin Saligheds Ed. Det ene er som det andet — en Form, hvoraf man betjener sig for at give sit Ord større Vægt, og bruges vitterligt i det daglige Liv, ofte ubevidst af Vane og uden Tanke om den store Betydning, der ligger i samme. Men en Officer, hvis Ære skal være uplettet, bør omgaas dette Udtryk varsomt, og ligesom han overhovedet ikke maa lyve, saaledes maa han allermindst bekræfte en Løgn og det med sin Ære."

Beck konkluderer: „Ved en opmærksom Gennemlæsning af Akterne kommer man til det Resultat, at hele Sagen har sin Oprindelse i Rovsings stærke Fantasi." Endelig beskylder han Vaupell for „med en elskværdig Naivitet at have eksperimenteret med Major Møllers i Forhøret afgivne Forklaring ved Afbenyttelse af Dobbeltbetydningen, som ligger i det militære Udtryk „Kommando"".

Kun to Uger efter Becks Sagsanlæg og Pièce udkom der en 16 Siders Pièce „Nogle ved Kaptajn Becks Appel til Opinionens Domstol fremkaldte Bemærkninger." Mærket H. D-b. dækker aabenbart over en Mand, der er særdeles nøje inde i Sagen; han ser sig saale-

des i Stand til at meddele Indholdet af en Skrivelse fra Arméens Intendantur til Kommandantskabet, i hvilken det meddeles dette, „at man for Tiden ingen Omkostninger ved at opgive, som i den nævnte Retning kunne blive at tilsvare af de domfældte Officerer." 17/5 1858 blev de 250 Rdl. eftergivet de dømte Officerer. Først havde man som nævnt nægtet disse Udskrift af Dommen, kort Tid efter, at den sidste af dem, *Müller*, 31/5 havde forladt Fængslet, blev den alligevel meddelt dem.

Forfatteren er meget spydig overfor Beck og forlanger, at denne ogsaa skal offentliggøre Domsakten med samtlige Bilag fra den anden Sag, alt eller intet maa frem! Beck har fundet det opportunt kun at gengive det første Stadium af Sagen i sin Pièce. Han ironiserer over Becks ovenfor omtalte Sammenstilling af „paa min Ære" og „ved Gud." „Hvilke værdifulde Læresætninger i Moralen! Gyser tilbage, alle I, som i eders Enfoldighed eller Skinhellighed nærer andre Anskuelser". Forfatten understreger, at Goldschmidts Artikel langt fra ubetinget taler til Becks Favør. „Nord og Syd" synes at anticipere, at Beck havde givet sit Æresord. Endnu et Par af Forfatterens Spydigheder skal citeres:

„En overordnet, ledsaget af tvende ligestillede, søger paa alfar Vej en saakaldt privat Samtale med en underordnet og forelægger denne tre Spørgsmaal til Besvarelse. Naar det nu oplyses, at Spørgsmaalene forud er aftalt mellem de overordnede og formulerede i en bestemt Orden, hvo tør da driste sig til at kalde sligt Inkvisition over den underordnede. Er den yngre Charge uberettiget til at tage et besindigt og roligt Initiativ, hvor den ældre Charge ikke finder Anledning dertil? ..... Kan nogen med Bestemthed sige, at Beck vilde være blevet afskediget, selv om hin anden Sag ikke var kommet til? Tør man paastaa, at Arméen alligevel saa pludseligt vilde have mistet en ligesaa tapper Krigsmand, som den aktive Officersstand i ham har tabt en nobel og uegennyttig Kammerat, naar den Lieutenant, hvis Klage fremkaldte den anden retslige Undersøgelse, var gaaet ind paa den foreslaaede arbitrære Afgørelse? Eller er Resolutionen om Kaptajn Becks Afsked ikke dateret 23/3 1858, 4 Dage efter at Dommen over de 8 Officerer blev stadfæstet af H. M. Kongen, medens Dommen i hin første, nu for Opinionens Domstol indankede Sag, afsagdes

20/8 1857? Piècens Forfatter rejser ligesom Ploug *Krav om en Reform af den militære Retspleje.*" Hvis er Skylden, naar det stundom tager sig ud som Narrifas med Bjældeklang?"

Sagen mellem Beck og Ploug blev meget langvarig, navnlig fordi Plougs Sagfører stadig begærede Udsættelse og stillede nye Dokumenter i Udsigt. Desuden skulde der i Flensborg foretages nye Afhøringer af Rovsing. Indlæggene drejer sig fortrinsvis om Forstaaelsen af Ordet Kommando. Man kan just ikke paastaa, at der fremkom meget nyt. Beck fik ikke Medhold i sin Paastand om, at det ikke skulde kunne tilstedes Ploug at føre noget Bevis for de paaklagede Udladelsers Sandhed eller Berettigelse p. Gr. af Dommen af 11/2 1858. Ploug fandt Bevis nok i sine Artikler og Becks Pièce med Aftryk af Forhørene. Beck lod nedlægge Paastand om, at Ploug skulde anses med den højeste ifølge Presseloven hjemlede Straf samt tilpligtes til at betale ham Sagens Omkostninger. Ploug procederede til Frifindelse ligeledes med Tilkendelse af Sagens Omkostninger.

Dommen faldt 26/3 1860 og lød paa, at Ploug blev idømt en Mulkt paa 200 Rdl. til Københavns Fattigvæsens Hovedkasse og tilpligtet at godtgøre Beck Sagens Omkostninger med 30 Rdl. „De fornærmelige Udladelser, at han „baade ved Vidner er overbevist om og selv har vedgaaet at have sagt Usandhed „ved sin Ære", og at han havde „løjet", bør døde og magtesløse at være og ikke komme Citanten til Skade paa Ære, gode Navn og Rygte i nogen Maade." I Præmisserne anførtes det i Becks Favør, at han „ikke havde haft Lejlighed i Forhøret 11/7 1857 til at erklære sig om Ytringen (es wäre o. s. v.), hvilket ogsaa stemmer med en under nærværende Sag fremlagt Erklæring fra den da fungerende Auditør".

Det ser ud til at være gaaet meget livligt til mellem Parterne og deres Sagførere, idet der i Præmisserne udtales: „Forsaavidt der fra begge Parters Side er paastaaet Mortifikation og Mulkt i Anledning af forskellige under Proceduren formentlig fornærmelige Ytringer, findes der ikke tilstrækkelig Anledning til at tage disses Paastaaen tilfølge, da de omhandlede Ytringer, der maa antages ikkun

at være brugte til gensidigt Forsvar for de under Sagen nedlagte Hovedpaastande, ikke skønnes efter Sagens Beskaffenhed at kunne karakteriseres som usømmelig Procedure.

Bilagene til Sagen (Landsarkivet for Sjælland m. m.) er faa og betydningsløse, væsentlig Anmodninger om Udsættelse.

Mens Sagen mod Ploug stod paa, havde Beck imidlertid ikke ligget paa den lade Side og var paa gode Veje til en ny Proces, som dog blev forligt.

29/1 1859 indgav Beck en Klage til Krigsministeriet over Generalmajor *Thestrup*, idet han tog sit Udgangspunkt i Premierlieutenant Honnens' Vidneudsagn 10/11 1857 om Thestrup som sin Hjemmelsmand (Jvfr. ovfr. S. 43). Becks Klage er holdt i de voldsomste Udtryk:

„.... Jeg finder mig derfor (da Thestrup ikke har protesteret) foranlediget til at fordre Generalmajoren draget til Ansvar for hans om mig brugte *ærefornærmende og usande Relationer*, idet jeg som graverende Momenter udtrykkelig maa fremhæve:

1) at Generalens Udtalelser ikke kan henregnes til simpel Gentagelse af et verserende Rygte, da han bemyndiger sin Adjutant til ligeoverfor et Krigsforhør at angive ham som Hjemmelsmand, der altsaa overtager Ansvaret for de paaankede Udtalelsers Rigtighed;

2) at derfor Generalens *usande Paastande* maa anses som fremførte med *fuld Bevidsthed* om den skadelige Indflydelse, de kunde have og i Virkeligheden har haft paa min militære Stilling;

3) at det netop var Generalmajorens Pligt i sin Egenskab af Generalinspektør over Infanteriet ikke at gøre sig til Organ for Bagvaskelser, men derimod at stræbe efter at erhverve sig en klar og upartisk Opfattelse af Sagen, ydermere da den angik en Officers hele Existens, hvilket blev Hr. Generalmajoren saa meget lettere, som alle Oplysninger kunde erholdes ad tjenstlig Vej. Jeg ansøger og forlanger derfor allerunderdanigst, at det høje Krigsministerium vil foranstalte Hr. Generalmajor Thestrup draget til Ansvar for en Overkrigskommission." Beck vedlægger en bekræftet Afskrift af Forhøret 10/11 1857.

To Dage senere, 31/1 1859, offentliggør Beck sin Klage i det ham venligsindede, konservative Blad, „Flyveposten", dengang endnu— næst „Berlingske Tidende" — det mest udbredte Hovedstadsblad, som

navnlig læstes af Smaakaarsfolk og under den foregaaende Valgkamp havde været ivrig Forkæmper for Lavsvæsnets Opretholdelse. Som Motivering for Offentliggørelsen af Klagen tilføjer Beck:

„Grunden.... er min Formodning om, at 15. Bataillons Jurisdiktion tidligere forgæves har andraget paa, at Generalmajor Thestrup maatte afæskes en nærmere Forklaring, saa meget mere, da den simple Retfærdighed bød, at *Generalen ligesaavel burde have været sat under Tiltale og straffet som de 8 Officerer af 15. B.*"

I det anti-Beckske „Fædrelandet" for 7/2 finder man følgende Erklæring fra Thestrup: „At jeg sagsøger afskediget Kaptajn Beck for hans i „Flyveposten" Nr. 25 offentliggjorte Beskyldninger bekendtgøres foreløbig".

I „Flyveposten" for 16/2 behandles Sagen under Mærket X-Y i en to Spalters Artikel, som Beck øjensynligt har inspireret. Det refereres, at Ministeriet i Skrivelse af 3/2 har meddelt Klageren, at det „ikke fandt mindste Anledning til paa det offentliges Vegne at foranledige Sag anlagt mod Generalmajoren, og at privat Sag over den indgivne Klage ikke vil kunne fremmes, førend det ialfald med Bestemthed opgives, over hvilke af Generalmajoren brugte, for Klageren fornærmelige Ytringer der klages". Ministeriet er „villigt til at fremme Klagen, naar den blot noget nærmere begrænses".

Beck indsendte da omgaaende en mere præciseret Klage, og allerede 12/2 anmoder Ministeriet „Hr. afskediget Kajntajn B." om „til Brug ved de Retsforhandlinger, der vil blive en Følge af Hr. Kaptajnens hertil indgivne fornyede Andragede" at fremsende fidimeret Afskrift af Forhørene over Generalmajor Thestrups Adjutant, noget, Beck efter det ovfr. meddelte allerede havde gjort 29/1.

„Flyveposten" understreger, hvorledes samme krigsministerielle Kontor — aabenbart inspireret af Thestrups Erklæring — i Løbet af 10 Dage ændrer Adressen til „Hr. *afskediget* Kaptajn". Bladet bemærker, at Ministeriet „nok egentlig er forpligtiget til at kalde ham „Hr. Kammerjunker"(!) og slutter "med det Ønske, at B. ved at have draget General Thestrup til Ansvar maa være kommet et Skridt videre paa den nøjsomme Bane, han har at vandre, forinden han

kan vente at finde Oprejsning for de ham tilføjede Forurettelser, og vi føler os forvissede om, at Overkrigskommissionens Dom i sin Tid vil bære Præg af, at Arméens Generaler ikke bifalder, at nogen af deres Klasse, allermindst Generalinspektøren, holder Maskepi med undergivne og gør sig til Part i Sagen, som han ifølge sin Stilling bør staa udenfor og over."

5/3 1859 indgik Beck og Thestrup Forlig for den under 19/2 anordnede Generalkrigskommission. Under Forligsmæglingen erklærede Thestrup, at han intet havde mod at oplyse, „hvad han ved den omhandlede Lejlighed 22/8 1857 i Løbet af en Samtale om Inspektionen ved 15. Bataillon i Helsingør, hvortil de Dagen efter skulde afrejse, havde fortalt sin Adjutant, "nemlig, at der ved nævnte havde været en Krigsretssag mellem B. og en navngiven Lieutenant, at en Del af Bataillonens Officerer formente, at B. i denne havde misbrugt sit Æresord, og at de paaberaabte sig, at B. først havde benægtet paa sin Ære og senere vedgaaet at have til Majoren om Lieutenanten ytret „er lässt o. s. v." „Den Omstændighed, at Thestrups Opinion m. H. til den nævnte Krigsretssag ikke under Samtalen var imod B., er Grunden til, at han bestemt kan erindre, at han ved omhandlede Lejlighed ikke udtalte noget Omdømme i B.s Disfavør". Thestrup forlangte, inden han indgik paa Forliget, at Honnens skulde afhøres. Under Eds Tilbud stadfæstede Honnens Rigtigheden af de af Thestrup meddelte Oplysninger angaaende Samtalen. Beck frafaldt derpaa sit Søgsmaal og tilbagekaldte de i Klagen af 29/1 udhævede „Udladelser som fornærmende og aldeles ugrundede, hvorpaa Thestrup frafaldt sit intenderede Søgsmaal mod Beck".

Efter Thestrups Anmodning offentliggjorde „Fædrelandet" 8/3 Ordlyden af Forliget. Beck offentliggjorde det i „Flyveposten" 14/3 med følgende Tilføjelse:

„Idet jeg.....med megen Tilfredsstillelse har erfaret, at Generalinspektørens Opinion betræffende min Sag ej har været i min Disfavør, hvilket jeg efter Akterne maatte have grundet Anledning til at antage, har jeg ladet Sagen falde mod Hr. Generalmajoren; men det bliver en Selvfølge, at jeg atter rejser den mod Adjutanten, Hr. Premierlieutenant v. Honnens".

Dette Forsæt synes Beck klogelig at have opgivet. I Forbindelse med Vidneafhøringen i den Beck-Rovsingske Sag staar en isoleret Notits i „Flyveposten" Nr. 188, hvori det oplyses, at „Major Møller 2/8 1859 for en af Kongen under 27/6 befalet og paa Kronborg nedsat Overkrigskommission har afgivet en yderligere edelig Vidneforklaring i den bekendte helsingørske Krigsretssag. Til Trods for den anbefalede Skrinlæggelse truer Sagen saaledes med i en nær Fremtid at komme til at spille en for vedkommende ubehagelig Rolle".

21/3 1859 vender „Fædrelandet" sig polemisk mod „Berlingske Tidende" for Fredag Aften 18/3, hvor en Indsender bebrejder „Fædrelandet", at Bladet har „overset eller været ubekendt med, at Sagen var privat". Bladet forsvarer sig yderst skarpt:

„Det manglede blot, at Beck, ikke tilfreds med den Straf, der ramte hans fhv. Kammerater af 15. Bataillon, fik i Sinde at anlægge privat Søgsmaal mod dem, og at Krigsministeriet ogsaa gik i denne Fælde. .....Naar Indsenderen til Undskyldning for, at Ministeriet ikke sendte Klagen til Generalens Erklæring, fremkommer med den enten meget naive eller meget søgte Indvending, at „Klagen aldeles ikke var af den Beskaffenhed, at den kunde berettige til at opfordre Generalen til at gøre Rede for sit Forhold", da er han vistnok ene om at forudsætte, at Ministeriet har handlet af Delikatesse, som desuden her vilde være taabelig, eftersom Generalen jo dog maatte blive bekendt med Klagens Form og Indhold, naar han mødte for Generalkrigskommissionen.

Man tager vistnok ikke fejl, naar man i Krigsministeriets Fremgangsmaade i denne Sag ser en Ulyst til at forlade det engang tagne falske Standpunkt og en Bestræbelse for at stille den besværlige Kaptajn Beck tilfreds. Da Ministeriet i Begyndelsen af November 1857 lod sig en Udskrift af de i den helsingørske Sag optagne Forhør tilstille, havde det staaet i dets Magt at standse Skandalens videre Udbredelse. — Man gik en anden Vej, og Nemesis er ikke udeblevet".

Under det kortvarige Rottwittske Ministerium fremdrages Sagen efter 3/4 Aars Pause i *J. A. Hansens* Blad „Morgenposten" 18/1 1860 i en Artikel, signeret +, med Titlen „Kaptajn Beck, Exministeriet og Kameraderiet".

Til Trods for at Pressen noksom har varieret Temaet: „det aftraadte Ministeriums hensynsløse og vilkaarlige Behandling af Kaptajn Beck, ønsker Bladet dog at fremdrage nogle Biomstændigheder ved hans Afskedigelse, som trænger til en nøjere offentlig Analyse, idet de leverer et yderligere Bevis paa den Forfølgelsesiver, Kameraderiet har udvist mod en Embedsmand, hvis Modstandere stod under dets formaaende Protektion". Paa en meget insinuant Maade siges det, at „Rovsing havde formaaende Familieforbindelser saavel i Exministeriet (Hall) som Kameraderiet. Det var derfor nødvendigt, at Sagens Udfald fik et saadant Sving, som om Beck vel havde juridisk vundet, men moralsk tabt. Efter Sigende var det Exministrene Hall-Andræ-Krieger, som i Statsraadet forlangte B.'s Afskedigelse til Trods for Krigsministerens (Lundbyes) Modstand, som endog skal have udladt sig med, at han i saa Tilfælde maatte betragte B. som et Offer. Vi spørger D'Hrr. civile Ministre, hvor findes de Punkter i Sagen, som gør B. uholdbar som Officer, og for hvilke saavel Krigsretten som Generalauditoriatet og Krigsministeriet har været stokblinde. Det klinger sælsomt, at nogle civile Professorer kunde finde en Officer uholdbar i sin Stilling, naar de 3 nysnævnte Autoriteter er af modsat Anskuelse. Da D'Hrr. Professorer har forlangt B. afskediget efter Pensionslovens § 1, altsaa for en af ham utilregnelig Handling, hvilke er da de Punkter, som gør B. uholdbar som Officer og samtidig er ham utilregnelige? Det er kun forbeholdt de engang saa mægtige Guder at løse denne Gaade, for os andre Dødelige ser det ud, som om man havde grebet disse Punkter ud af Luften for at komme B. tillivs" ..... Det konstitutionelle „Ansvar vil falde tungt paa Oberst Lundbyes Skuldre, som aldrig efter vor Formening burde have indstillet B. til Afskedigelse, forinden han havde raadført sig med sin juridiske Konsulent, Hr. Kammerherre Scheel, betræffende de i Statsraadet paaberaabte Punkter; men Hr. Obersten handlede paa egen Haand og begik ydermere den Indiskretion i en tjenstlig Skrivelse til Hr. Oberstlieutenant v. Nissen med Paalæg om videre Meddelelse til B. at publicere et uholdbart Afskedigelsesmotiv, som af Statsraadet vistnok ej var beregnet paa at skulle beskinnes af Offentlighedens Lys".

„Morgenposten"s Afsløringer fra Statsraadet synes ikke at have fremkaldt nogen Pressepolemik; derimod førte Artiklen til, at den nye Krigsminister *Thestrup* — Becks Modpart fra det foregaaende Aar — efter forudgaaende Korrespondance med Generalauditoriatet

meddelte Beck en bekræftet Afskrift af den omtalte krigsministerielle Skrivelse af 25/3 1858, jvfr. S. 48. Thestrup blev paa dette Punkt desavoueret af en af sine Efterfølgere, Krigsminister i Bluhmes andet Ministerium *C. F. Hansen*, der i en Skrivelse af 6/8 1864 lod Beck vide, at Skrivelsen ikke burde have været meddelt ham!

Under Halls andet Ministerium, i hvilket Thestrup fortsatte som Krigsminister til 13/8 1863, blæste der en blidere Bør for Beck. Krieger og Andræ var ikke Medlemmer af dette. Nogle Maaneder efter at Ploug var blevet dømt og Beck havde sejret, udnævntes han 15/6 1860 til Toldoppebørselskontrollør i Rønne efter Indstilling af Finansminister *Fenger;* da Beck imidlertid ikke kunde stille den med dette Embede forbundne høje Kaution af 3000 Rdl., maatte han frasige sig Embedet. 2/7 indgik Krigsministeriet til Finansministeriet med en Forespørgsel, om der fra sidst nævnte Ministeriums Side var noget til Hinder for, at der meddeltes Beck et nyt Afskedspatent som Major. Finansministeriet svarede, at det ikke havde noget derimod at erindre, saa meget mere som den Rang, B. alt var i Besiddelse af, var højere end den, man agtede at indstille ham til; „men med alt dette blev jeg dog ikke indstillet" slutter B. sin Fremstilling i sit senere omtalte Andragende til Folketinget 10/10 1868.

Kort efter lagde Beck ud mod sin oprindelige Modpart *Rovsing* i en Erklæring i „Dagbladet" for 10/8 1860, i hvilken han beskyldte ham for, efter hvad Forhørsakterne udviste, at „have deponeret og ratihaberet en *aabenbar* og *bevislig Usandhed* til Bataillonens Retsprotokol". Efter at Lands- Over- samt Hof- og Stadsretten havde undersøgt og paakendt Sagen for hans (Becks) Vedkommende, følte han sig opfordret til at bekendtgøre dette offentligt, med Tilføjende, at *det fuldstændige juridiske Bevis* for Lieutenant Rovsings Sandhedsbrud for Retten under Stabsforhøret først er fremkommet *senere* under Proceduren for ovennævnte Domstol.

Rovsing gav ham raat for usødet i en Erklæring, dateret Flensborg 15/8, som blev offentliggjort i „Dagbladet" for 20/8. Den er saa karakteristisk for Rovsings Skrivemaade, at den bør gengives i sit Helhed:

„I Dagbladet Nr. 187 har afskediget Kaptajn Beck tilladt sig at bekendtgøre, at jeg i den af ham og hans Skribenter saakaldte Rovsingske Sag har deponeret og ratihaberet en aabenbar og bevislig Usandhed til 15. Bataillons Retsprotokol, og at det fuldstændige juridiske Bevis herfor senere er fremkommet under en Procedure for Lands- Over- samt Hof- og Stadsretten.

Jeg skal i denne Anledning foreløbig kun fremføre, at alle de Forklaringer, som jeg har afgivet under denne Sag, er afgivne til 15. Bataillons Retsprotokol, og har disse mine Forklaringer foreligget vedk. Krigsret, hvis Dom senere er revideret af Generalauditoriatet og endelig forelagt i Statsraadet.

Dermed er Sagen afsluttet for mit Vedk. for 3 Aar siden; for Lands- Over- samt Hof- og Stadsretten har jeg hverken procederet eller afgiven nogen Forklaring, og jeg afviser derfor Kaptajn Becks Bekendtgørelse som *aldeles løgnagtig*."

I „Dagbladet" for 20/8 fastholdt Beck, at Rovsing:

„*efter Akternes Udvisende* havde *kompromitteret Officersæren* ved i sin Tid at have gjort sig skyldig i *et vitterligt Sandhedsbrud for Retten*. Da jeg ej agter at indlade mig i en Avisfejde betræffende en Sag, som kun kan finde *Afgørelse for Domstolene*, opfordrer jeg som den først optraadte Lieutenanten til inden 14 Dage fra Dato *at sagsøge mig under mit Værneting*; i Undladelsestilfælde nødsages jeg til at tage Forholdsregler, som forhaabentlig vil fremtvinge *en fornyet juridisk Undersøgelse* af Lieutenantens Forhold."

Rovsing reagerede ikke; Beck gik da — ifølge sin Erklæring i „Flyveposten" for 4/10 — til Krigsministeren med Anmodning om, at „R. maatte blive beordret til at sagsøge ham og underkaste sig den borgerlige Domstols Kendelse betræffende et Punkt, som under Forhørsakternes Revision i November 1857 maa være undgaaet Generalauditoriatets Opmærksomhed".

Samtidigt overrakte Beck personligt Thestrup sit Bevis for Paastanden om Rovsings Usandhed, ligesom han gjorde opmærksom paa, at „Auditøren, hvem Sagens juridiske Behandling i sin Tid var anbetroet, i Indstillingen til Krigsretten af 20/8 1857 havde fortiet, jeg antager uforsætlig, denne for Lieutenanten saa højst graverende Omstændighed". Resultatet blev, at Krigsministeriet, der ogsaa havde

modtaget Forespørgsel fra Rovsings Bataillonskommandør, om hvorledes R. havde at forholde sig, gav denne Ordre til at sagsøge Beck.

I de ca $2^1/_2$ Aar, der forløb, inden Dommen faldt, var der Stilhed om Sagen fraregnet en stor Artikel i „Berlingske Tidende" for 18/11 1860: „Lidt om den militære Retspleje i dens Anvendelse paa den Beckske Sag", signeret H. Forfatteren hævder, at der under Enevælden var større Beskyttelse for Embedsmændene end under det konstitutionelle Styre. Artiklen er afgjort Beck-venlig.

„Hverken af Sagens Akter eller af Domsslutningen fremgik der noget, der kunde kaste Skygge paa Kaptajnens Forhold. At den overordnede fik Ret over de underordnede var ganske i sin Orden, da det jo var evident, at de i høj Grad havde forset sig..... Selv om B. nu havde været kompromitteret saaledes under denne Sag, at det ansaas nødvendigt at entledige ham fra Tjenesten, eller man overhovedet ønskede at blive af med ham, saa maatte dog en saa *hensynsløs* Fremgangsmaade, der næsten saa ud som en Oprejsning for de „fortørnede Guder", være i høj Grad paafaldende.... Men det fremgaar som sagt af Sagens samtlige Akter, at dette saa langt fra har været Tilfældet, at der tværtimod ikke kan lægges ham det allermindste til Last, ligesom det synes tydelig at ligge for Dagen, at han har været Genstand for en Kabale af yngre Officerer, der bag hans Ryg havde villet stemple ham som en Mand, der havde givet sit Æresord paa noget, der var usandt.

Naar man kender denne Sag, vil man i høj Grad undre sig over, at den kunde gives den Vigtighed og Offentlighed, som den har erholdt, og at den kunde blive saa sørgelig i sine Følger for sagesløs Mand, at han i sin bedste Alder bliver udrevet af sin Stilling og stillet blot for den offentlige Dom, som den, der ikke er værdig til at tjene længere i Arméen. Det havde beroet paa Bataillonens Kommandør — saa forekommer det os — at kvæle denne Sag i Fødslen og saaledes forhindre den hele Skandale". I Lighed med den ovfr. citerede Artikel i „Morgenposten" rettes der Bebrejdelser mod Auditør Lipke for hans Mangel paa Omsigt og Klarhed i Undersøgelsen i den Rovsingske Sag, fremdeles mod Generalauditøren og Krigsminister Lundbye, der, efter hvad der hidtil offentlig uimodsagt er fremsat, ikke synes at have været synderlig villig til at gaa ind paa det i Statsraadet fremsatte Krav om B.'s Afskedigelse. Men vi tror til Ære for Ministeren, at havde han været fuldkommen inde i Sagen, vilde han sejrrig have bestaaet enhver Anfægtelse i saa Henseende, og B. have

beholdt den Stilling i Arméen, hvortil intet havde gjort ham uværdig. Det er ikke alt sket, som lader sig ændre; om dette lader sig ændre, vil vi ikke her afgøre, men saa meget synes at være sikkert, at Krigsministeren eller Regeringen skylder B. en tilfredsstillende Oprejsning for den Krænkelse, han har lidt, og det Tab i sine Medborgeres Agtelse, som ved denne Lejlighed uforskyldt er blevet paaført ham."

Dommen i den anden Beck-Rovsingske Sag faldt 13/4 1863 og, som det var at vente efter de fremsatte Injurier, blev den juridisk set et Nederlag for Beck, der idømtes en Bøde paa 200 Rdl. til Fattigvæsnets Hovedkasse samt til at betale Rovsing Sagens Omkostninger. Den er gengivet in extenso i „Flyveposten" for 14/4, men da den i alt væsentlig er en Rekapitulation af det i det foregaaende behandlede, skal der ikke her fremdrages Enkeltheder. I Domspræmisserne omtales slet ikke et for Beck meget vigtigt Vidneudsagn af Major *Nissen*, der senere skulde faa stor Betydning for Beck. Denne opgav ganske vist den bebudede Appel til Højesteret paa Grund af Hovedvidnet Nissens pludselige Død 25/4. Derimod udgav han i Juni Maaned sin anden Pièce: „Nogle Aktstykker i den Beck-Rovsingske Sag" for at vise Modsætningen mellem Rovsings Forklaring i et af ham affattet Indlæg af 27/3 1861 og den lige omtalte, for Rovsing meget lidt smigrende Erklæring af 14/11 1861 fra Oberstlieutenant *Nissen*, i hvilken han erklærer sig villig til, naar og hvor det maatte forlanges, at stadfæste med Lovens Ed den af Kaptajn *Fr. W. Holm* 27/9 s. A. for Lands-Over- samt Hof- og Stadsretten afgivne og beedigede Forklaring, saalydende:

„at da Oberstlieutenant Nissen, der præsiderede i Forhøret, ytrede sin Forundring for Rovsing over den Uoverensstemmelse, der saaledes var mellem dennes den 11te og 17de Juli afgivne Forklaringer, undskyldte Rovsing sig med, at han den første Dag saa pludselig var kommet i Forhør og ikke haft Tid til at betænke sig, Vidnet mindes ligeledes, at Oberstlieutenanten til den saaledes fremsatte Undskyldning atter ytrede til Rovsing, at denne umulig med Føje kunde sige at være blevet overrasket, da Forhøret begyndte Kl. 12 og han først blev admitteret til Protokollen Kl. 3, saa at han havde haft tilstrækkelig Tid og Anledning til at overveje det, hvorom han nødvendig maatte vide, at der vilde blive spurgt".

Af større Interesse end Dommen og Becks Pièce er de Kommentarer, som det af *C. Fogh* udgivne Ugeblad „Sandhedsfaklen" i Nr. 195 20/6 knytter til det fremkomne. Det springende Punkt er, at Rovsing 11/7 1857 hævdede „med egen Øren" at have hørt Samtalen mellem B. og Majoren, hvorimod han 6 Dage senere maatte vedgaa, at det kun var noget, som havde beroet paa en Formening eller Antagelse hos ham selv. „Mærkelig nok er Hof- og Stadsretten — efter Forlydende er Dommen konciperet af Assessor *Ussing* — kommet til det Resultat, at ihvorvel det fremgik af Akterne, at en Uoverensstemmelse i Virkeligheden er tilstede mellem Lieutenantens Forklaringer under de to Forhør.....saa foreligger der dog intet under Sagen, der kunde beføje B. til den Formodning eller det Antagende, at R. forsætlig vitterlig havde afgivet et urigtigt Udsagn for Retten, og da Kaptajnen saaledes ikke under Sagen har set sig i Stand til at godtgøre Sandheden af sine mod Lieutenanten offentlig fremførte Sigtelser, fandt Retten det... passende at idømme den noksom krænkede og forurettede Mand en betydelig Pengemulkt". Bladet har til sin store Overraskelse erfaret af Piècen, at B. under Proceduren har ført et fuldstændigt Tingsvidne mod Rovsing, bestaaende af Major *Nissen* og Kaptajn *Holm*, der begge har paahørt og attesteret Rovsings Forklaringer 11. og 17. Juli 1857. Bladet beklager i høj Grad, at Beck paa Grund af Nissens Død har opgivet Appel til Højesteret, som efter de udgivne Aktstykker muligvis vilde komme til det stik modsatte Resultat. Bladet anbefaler i Særdeleshed Underofficerer og intelligente Menige at købe Piècen. „Arméens Underklasser vil af disse Aktstykker paa en let og fattelig Maade erholde en grundig Anvisning, hvorledes en ærekær og sandhedskærlig Krigsmand har at gerere sig for Retten under vanskelige Forhold." Noget skarpere end „Flyveposten" havde gjort det to Dage før, slutter Artiklen med følgende direkte Spørgsmaal:

„Hvorfor har den kgl. Lands-Over samt Hof- og Stadsret i Præmisserne til Dommen... ej i fjerneste Maade omtalt det af B. mod R. førte militære Tingsvidne, samt den stedfindende Modstrid mellem de ved dette Tingsvidne førte Vidners samstemmende edelige Udsagn

og Lieutenantens Forklaring for Retten?" Dertil føjes følgende Venligheder til Rovsing: „Det er jo slet ikke saa underligt, thi saa kunde Hr. Lieutenanten ikke have vundet sin Sag; men paa en saadan Maade at vinde sin Sag ved ikke at agte paa en anden Mands førte Vidner eller ved rent ud at nægte ham Vidneførelse, er ingen Sag, og en saadan Mortifikationsdom, erhvervet paa den Maade, er ikke en Pibe Tobak værd; men derfor antager vi ogsaa, at Hr. Lieutenant R. ingen Laurbær har vundet i denne Sag, og dersom Hr. Lieutenanten kan begribe det, erklærer vi, at *han ikke er saa dum som en Okse, men lidt klogere end en Nar.*"

IV. KAPTAJN BECKS SIDSTE KAMP FOR OPREJSNING

Nederlaget i Sagen mod Rovsing tog ikke Modet fra Beck. Han fortsatte i de kommende syv Aar Kampen for Oprejsning. Efter det passerede kan det ikke undre, at hans Modpart kun omtaler denne i haanlige, let overbærende Vendinger i den S. 24 ff. citerede Artikel:

„Efter sin Afskedigelse begyndte B. en litterær Virksomhed mod mig, i Anledning af hvilken jeg paa min Bataillonskommandørs Forespørgsel til Krigsministeriet fik Ordre til at anlægge Sag mod ham. I den Sag blev han dømt ved Overretten til en Bøde af 200 Rdl. Han bekendtgjorde, at han vilde appellere til Højesteret, men appellerede naturligvis ikke og betalte sine 40 Lod Sølv. Dermed var jeg færdig med ham. — Derefter skal han have udfoldet stor Aktivitet for at faa sig anerkendt som Martyr, hvilket jeg, der laa i Flensborg, ikke kendte noget til og heller ikke kunde have noget imod; jeg var heller ikke fri for at have lidt Sympati for ham og maatte indrømme, at han havde Grund til at blive noget fortumlet i Hovedet over, at han, der havde staaet som Sejrherre i begge Sagerne, fik den haardeste Straf og blev afskediget, og at vi andre ogsaa blev straffede. Dette er hele den navnkundige Sags Skelet og Substans. Det maatte være en streng Teolog, der oprørtes mod mig for den Sag. Jeg ved overhovedet ikke, hvorledes De (General Schroll) vil tænke Dem, at jeg kunde have baaret mig anderledes ad eller været kommet bedre fra det, efter at det Faktum, hvoraf Sagen udviklede sig, var passeret. De kan maaske sige..... at jeg burde have akkviesceret ved, at han højtideligt paa sit Æresord fralagde sig at have brugt disse Ord om mig og for-

sikret, at det aldrig kunde falde ham ind at sige sligt om mig o. s. v. Men der er De fremme med et Ultraposse; det laa over min Begavelse. De kunde lige saa godt forlange, at jeg skulde gøre Vers....

Jeg havde den Fejl ved Sansningen, som de kloge forresten godt kunde lide og ofte morede sig over, at jeg sprang, før jeg havde maalt, hvor bred Grøften var, og dertil var jeg efter Kastrateriet, hvor jeg saa det, som en Terrier efter en Medisterpølse. — I dette Tilfælde blev det til et frygteligt Spektakel; men det var jo ikke min Skyld, men deres, der arrangerede alt dette taabelige med Rettergang, og jeg stod paa intet Punkt kompromitteret i det lige saa lidt som Kammeraterne."

Med disse betegnende Bemærkninger vil vi forlade Rovsing, hvis senere Virksomhed som Officer og militærpolitisk Skribent er fyldigt skildret andetsteds.

I sin Kamp for Oprejsning tog Beck sit Udgangspunkt i Major *Møllers* Vidneudsagn 2/8 1859 i Ploug-Sagen, hvor han paa Forespørgsel havde erklæret, at det havde været hans Hensigt 8/7 1857 med Ordren til Beck om at holde paa Rovsings Kommando at paalægge B. at paaagte, at R. udtalte Kommandoordene paa en tilfredsstillende Maade, samt at Ordet Kommando ved den omhandlede Lejlighed var brugt i Betydning af og havende Hensyn til Kommandoordenes Udtalelse.

Fremdeles havde Beck fremskaffet en Erklæring af 16/4 1861 fra Oberstlieutenant *Nissen* angaaende Rovsings Kommandostemme, om hvilken det udtales:

„Uagtet R. var i Besiddelse af den fornødne Kommandostemme, saa undlod han dog enten af Mangel paa Vilje eller Uddannelse at bruge den paa behørig Maade, saaledes at han navnlig sløjfede Avertissements- og Kommandoordene sammen paa en saadan Maade, at Mandskabet ikke med Nøjagtighed kunde udføre de befalede Haandgreb eller Bevægelser, og har jeg ved flere Lejligheder fundet mig foranlediget til at paatale denne Mangel, navnlig til Premierlieutenanten selv, til hans Kompagnikommandør, Kaptajn O. v. Vaupell, samt Bataillonens Major med Paadrag om at søge den afhjulpen."

Som den tredie Trumf fremskaffede Beck en Erklæring af 7/11

1861 fra Overauditør, Politimester i Svendborg *L. Schrum*, der i sin Tid havde været de tiltalte 8 Officerers juridiske Konsulent: „.... Da jeg i sin Tid efter de i fornævnte Sag foreliggende Akter holdt mig overbevist om, at det var Dem, der søgte en Udflugt ved den dobbelte Betydning af Ordet „Kommando", skylder jeg Dem at erklære, at jeg efter de nu fremkomne Oplysninger ikke nærer Tvivl om, at min Anskuelse var *fejlagtig* og den mod Dem fremkomne Beskyldning *urigtig*".

Paa Becks Foranledning oplyste Politimester Schrum i en supplerende Erklæring af 6/10 1866, at han ikke vidste rettere, end at det var Major Møllers Vidneforklaring, der bragte ham til at forandre sin tidligere Anskuelse.

Beck meddelte Ordlyden af Schrums første Erklæring til fhv. Konsejlspræsident *Hall*, der „ledet af en hæderlig Retfærdighedsfølelse henvendte sig til den nuværende Krigsminister (*V. R. Raasløff* 1/10 1866—19/4 1870), ligesom at samme Minister paa en af mig underdanigst indgiven Ansøgning, om nogle af Hærens ældste og mest ansete Officerer maatte blive opfordrede til at erklære sig betræffende min Afskedigelse, længst har indhentet saadanne Erklæringer, som efter hvad jeg har bragt i Erfaring, eenstemmig er blevet afgivne i min Favør".

I Rigsdagssamlingen 1867—68 indgav Beck en Ansøgning til Krigsministeren om en Pensionsforhøjelse paa Grund af den Uret, han havde lidt, uden at denne Ansøgning nød Fremme. I Oktober 1868 indgav Beck i Form af en 8 Siders Pièce — hans sidste — et Andragende til Folketinget om, at dette, forudsat at Krigsministeren ikke foreslog en anden Rehabilitationsform, vilde bevilge ham et ubetydeligt Tillæg til hans Pension paa 901 Rdl. 75 Skilling, „i hvilken Bevilling jeg ikke ser en Pengehjælp, men kun en Anerkendelse fra den høje Rigsdags Side af, at jeg i sin Tid er sket Uret". „I ti Aar har jeg nu kæmpet for min Ret, men uden Resultat. Det er af den Grund, at jeg som et sidste Forsøg henvender mig til den høje Rigsdag for muligvis ad den Vej at kunne erholde Rehabilitation for den uforskyldt lidte Krænkelse, idet jeg som Støtte for denne Henven-

delse paaberaaber mig," at Kongen kan afskedige sine Embedsmænd paa vedkommende Ministers allerunderdanigste Indstilling. Ministeren er ikke pligtig at meddele den afskedigede Motivet, og denne er uberettiget til at forlange dette; men naar en Minister desuagtet meddeler et saadant, og det senere bevisligt bliver godtgjort at være *urigtigt*, saa maa den afskedigede upaatvivlelig være berettiget til at andrage paa Rehabilitation."

Becks Andragende, der er dateret 10/10 1868, blev 12/10 indgivet til Folketinget af Venstremanden *Fr. Frølund*, der kort efter anmeldte følgende Forespørgsel, som Tinget i sit Møde 28/10 vedtog at lade nyde Fremme:

„Erkender den højtærede Krigsminister, at Billighed taler for, at der ydes afskediget Kaptajn af Fodfolket, Kammerjunker G. F. C. Beck, R. af Db., nogen Oprejsning i Anledning af den ham under 19/3 1858 meddelte Afsked paa Grund af fremkomne Oplysninger i den saakaldte helsingørske Krigsretssag?"

Frølund var maaske ikke just den heldigste Fortaler; hans nyeste Biograf skriver bl. a.: „Frølunds uslebne Optræden og lidet aandfulde Livsanskuelse virkede frastødende." Fremkomsten af Forespørgslen affødte en meget skarp Kommentar i „Dagens Nyheder" for 29. og 31. Oktober. Bladets Udgivelse var paabegyndt en Maaned tidligere af *Robert Watt*. Bladets Referat af Sagen er i høj Grad tendentiøst.

„Hele Skandalen blev grundigt kommenteret i „Fædrelandet", der dog som sædvanlig brugte noget drøjere Udtryk, end Bladet juridisk kunde forsvare, hvorfor B. var saa heldig at faa Red. Ploug mulkteret. Saaledes havde han sejret i 3 Sager og betragtede sig formodentlig som aldeles uovervindelig i Retterting." ...Bladet betragter Forklaringen om Betydningen af Kommando som Nonsens. Ved Dom af 13/4 1863 blev B. anset med en alvorlig Mulkt for sin ugrundede Fornærmelse. Men Hr. B. var ikke fornøjet endda. Han tænker ikke paa andet end Hævn, han taler ikke om andet end den skændige Kabal, for hvilken han har været et Offer (!), og nu er han kommet saa vidt, at et af de danske Folketings Medlemmer — rigtignok kun en Hr. Frølund — har gjort sig til Redskab for ham. Vi lykønsker Hr. Frølund og hans Venner til en saa værdig Protégé, men for Tingets egen

Skyld haaber vi, at den tilsigtede Prostitution ikke maa komme videre." I Nr. 36 meddeler Bladet, at B. har henvendt sig Redaktionen i Anledning af dens Omtale af den „uhyggelige Sag". Efter Anmodning aftrykker Bladet Schrums to Erklæringer, som dog intet Indtryk gør paa Redaktionen, som „vedblivende er af den Formening, at der ikke har været nogen Anledning til paany at fremdrage denne Sag og allermindst til paany at besvære Rigsdagen med den".

Forespørgslen kom til Behandling 7/11 og fylder ikke mindre end 29 Spalter i Rigsdagstidende! Frølund motiverede den udførligt, oplæste Afskedigelsesdokumentet, Schrums Erklæringer m. m. „Afskedigelsen er en underlig Ende paa en retslig Undersøgelse, ved hvilken B. er blevet frikendt". Af størst Interesse er følgende Passus:

„Det er jo iøvrigt ofte Tilfældet, at naar man forsøger at kaste Snavs paa en Mand, og især naar et helt Komplot — Udtrykket blev senere paatalt af Formanden, *Bregendahl*, — er enigt herom, saa bliver der altid noget hængende, og den Slags Beskyldninger troes da meget let; Kaptajn B. hørte desuden ikke til det dengang begunstigede Parti heri Landet, enhver kan nok tænke, hvem jeg mener".

Frølund omtaler dernæst en Række rosende Attester, som B. har givet ham Genpart af. Bl. a. to fra 1861 fra Generalmajor *Paludan* og Generalmajor *Gerlach*. Endelig en særdeles god Anbefaling fra selve *de Meza*, som Frølund med Formandens Tilladelse oplæste. Den var givet som Svar paa et Andragende, som B. havde indgivet til Ministeriet om at faa Ansættelse under Krigen 1864:

„Nærværende Ansøgning fra Kaptajn, Kammerjunker Beck maa jeg i alle Punkter efter fuldkommen Overbevisning paa det indstændigste anbefale, navnlig saavel ifølge mit lange Bekendtskab til hans individuelle Karakter og i enhver Henseende hæderlige Optræden i Krigen, som til den for hans Ære saa ufortjent graverende Sag, under hvilken han med en saa sjælden Standhaftighed har hensukket saa mange Aar som et Offer for strafværdig Indisciplin og for kun ved en fortsat Række af Misforstaaelser og af uforstaaelig militær Retspleje frembragt Uretfærdighed.

Ifølge alt, hvad jeg om denne Sag fra Tid til anden for Ministerierne har ytret, vil jeg paa en vis Maade anse det som en Æressag for mig eller i det allermindste som en næsten uundværlig Tilfreds-

stillelse for min Humanitetsfølelse, om Ministeriet endelig vilde gribe den saa ubegribeligt forfulgte under Armene og saaledes paa samme Tid forhjælpe Armeen, der jo efterhaanden ikke mere har Overflod paa erfarne og kække Officerer, til en brugbar Kriger og denne til en saa højst fortjent og længe krænket Ret."

Lundbye, der da atter var blevet Krigsminister, tog imidlertid intet Hensyn til denne indtrængende Anbefaling fra Hærens ypperste Officer.

Frølund forsikrer tilslut, at han ikke har stillet Forespørgslen for at fremkalde Opposition mod Ministeren, men udelukkende „for om muligt ad Billighedsvejen at hjælpe Beck, hvis Sag han i lang Tid har haft noget at bestille med, til i det mindste at opnaa en vis Tilfredsstillelse".

Krigsminister *Raasløff* indlod sig i sit Svar paa en lang teoretisk Udvikling af Begrebet Disciplin og Afskedigelsesformer: Da Beck var afskediget i Naade og med Pension, kunde det i og for sig ikke siges, at der forelaa nogen Grund til at give ham Oprejsning.

Kriminalretsassessor *C. V. Nyholm* mente, at der i 1858 havde været Grund til at antage, at B.'s Paastand ikke var paalidelig, og at han derfor blev afskediget, kan man ikke fortænke den daværende Krigsbestyrelse i.

Geert Winther mente, at Beck „syntes at kunne komme ind i Forstærkningen". Cand. theol. *C. H. Thurah* førte et varmt Forsvar for Beck, hvis Afskedigelse var meget lidet begrundet og retfærdig. Krigsministeren havde i 1858 ikke spurgt B.'s nærmeste Foresatte, Oberst Knud Møller.

Størst Interesse knyttede der sig afgjort til *Halls* Indlæg. Han var principielt mod Forespørgsler af den Art. „Jeg holder mig overbevist om, at ikke 3 Medlemmer er inde i den, og det er maaske højt sat". Polemisk vendte han sig mod Thurah: „Daværende Major Møller var slet ikke Jurisdiktionschef, kun tilstede ved Eksercitsen. Oberst Nissen var Jurisdiktionschef." Imidlertid kunde der vel være Grunde for, at Krigsministeriet dengang heller ikke fandt sig foranlediget til at henvende sig til denne Jurisdiktionschef, eftersom det,

hvis jeg ikke husker meget fejl, for en Del var af den Anskuelse, at denne selv heller ikke fuldkommen vel havde opfattet sin Stilling, hvoraf Følgen ogsaa blev, at han ogsaa fik sin Afsked. I saa Fald vil det vistnok findes, at det ikke var noget særdeles tilraadeligt just at indhente Oplysninger i saa Henseende fra ham." Hall afviser Bebrejdelserne mod det Ministerium, hvis Chef han var, da Afskedigelsen fandt Sted. „Der foreligger jo ikke den fjerneste Antydning af, at Krigsministeriet skulde have gjort sig skyldig i noget, der kunde bebrejdes det. Schrums Erklæring forelaa ikke dengang, men deraf kan man ikke slutte, at Afskedigelsen ikke vilde have fundet Sted, ikke fuldkommen berettiget kunde have fundet Sted fra Krigsministerens Side, dersom han havde faaet oplyst, at dette Ord var blevet opfattet paa en urigtig Maade, thi der foreligger aldeles intet om, at dette var den eneste Grund til Afskedigelsen."

Hall lægger imidlertid Vægt paa den Omstændighed, „at jeg meget levende erindres om, at Forholdet og Tilstanden i vedk. Bataillon paa den Tid var meget slet, hvilket let kunde gøre, at den enkelte dér lettere kunde komme i en vanskeligere Stilling, end han maaske under andre Forhold vilde være kommet. Begge disse Omstændigheder indeholder for mig en Grund til at ønske, at man kunde komme denne Mand noget imøde".

Den tidligere Overauditør understreger med stor Sagkundskab, at der indenfor Militæret gælder særlige Respektforhold — „men som i den civile Stand ikke fremtræder i nogen synderlig Grad, og man har derfor ondt ved at gøre sig fortrolig med det". Hall er imidlertid Modstander af „at skubbe noget over paa Rigsdagen. Ministeren maa selv finde paa et eller andet".

Krigsministeren forsvarede den valgte Form, for hvilken der forelaa Præcedens. Han havde netop i disse Dage afslaaet et Andragende, som i længere Tid havde henligget hos ham, for at muliggøre det for Beck at henvende sig til Rigsdagen. „Thi jeg vidste, at naar jeg ikke gav ham dette Afslag, vilde Rigsdagen afvise hans Andragende. Det er altsaa nu for at sætte ham istand til at bringe Sagen i en korrekt Stilling, at jeg i disse Dage har givet ham et Afslag. Han kan nu hen-

vende sig til Rigsdagen, og den vilde faa Lejlighed til at dømme ham overensstemmende med sine Følelser."

Becks Andragende blev henvist til Finansudvalget, til hvilket ogsaa en Række Bilag, som blev indgivet gennem *Lars Dinesen*, blev henvist.

Det første Resultat af Interpellationen blev, at Beck 15/5 1869 fik meddelt Afskedspatent som Major, samt at Krigsministeriet foreslog Finansministeriet at søge hans Pension forhøjet til 1200 Rdl. aarlig fra 1/4 1869. Dette Forslag blev dog ikke tiltraadt i Rigsdagssamlingen 1868—69. Beck indgav et nyt Andragende i Samlingen 1869—70, efter at Nyvalg til Folketinget havde fundet Sted 22/9 1869.

Beck ansøgte atter om Rigsdagens Mellemkomst, eftersom han ikke kunde indse, at der ved Tildelingen af Majorpatentet „i nogensomhelst Henseende var beredt ham en gunstigere Stilling." Udvalget for Andragender udtaler i sin Betænkning 12/5 1870: Naar man ser hen til, at Majortitlen er en aflagt Titel, der ikke længere bruges i Arméen, forekommer det ogsaa Udvalgets Flertal, at Ministeriet ikke har taget et saadant Hensyn til Folketingets Beslutning i denne Sag forrige Aar, som man efter den daværende Krigsministers[1] Udtalelse under Sagens Behandling kunde have ventet, og det skal som Følge deraf foreslaa dette Andragende henvist til Krigsministeren. Mindretallet derimod ser ikke nogen tilstrækkelig Grund til at foretage noget i denne Sag."

Betænkningen angaaende Andragender kom til Behandling i Tinget 30/5, to Dage efter at Ministeriet *Holstein-Holsteinborg* med *W. Haffner* som Krigsminister var udnævnt. Ikke mindre end 8 Medlemmer udtalte sig om Becks Andragende. Flertallets Ordfører, *Jacob Scavenius*, anbefalede det. Majortitlen, der ikke længere brugtes i Hæren, var ikke den Form for Oprejsning, Tinget i forrige Samling havde tiltænkt Beck. *Geert Winther* fandt, at Majortitlen var nok. *C. V. Rimestad* fraraadede Andragendet. *C. Berg* talte paa Linie med Scavenius. *Lucianus Kofod* foretrak, at man ansatte Beck i Forstærkningen. *Niels Hansen*, Holbæk, I. A. Hansens Broder, var den

[1] Raasløff var gaaet af som Krigsminister 19/4 1870.

varmeste Anbefaler, *Bille* kom med et causerende Indlæg, der ikke havde meget med selve Sagen at gøre, men hvis Hovedformaal syntes at være at drille den lige afgaaede Krigsminister, *Raasløff*. Denne, der var Medlem for Helsingør, forsvarede sin Fremgangsmaade i et udførligt Indlæg. Han, Bille og Berg udvekslede korte Bemærkninger. Resultatet af den temmelig interesseløse Debat blev, at Andragendet med 45 Stemmer mod 15 henvistes til Krigsministeren.

Straks ved Begyndelsen af den følgende Samling 1870-71 forelagde Krigsministeren en særlig lex Beck, der gik ud paa, at den ham tillagte Pension af 901 Rd. 75 Sk. forhøjedes til 1200 Rd. aarlig med tilbagevirkende Kraft fra 1/4 1870. Forslaget gik glat igennem uden mundtlig Forhandling i Folketinget og fik kongelig Stadfæstelse 26/10 1870. I sin sidste Kamp sejrede Beck saaledes paa to Punkter: Majorpatentet og Pensionsforhøjelsen, ganske vist i to Tempi. Hans Sind synes at være faldet til Ro, i hvert Fald beskæftigede han ikke senere Offentligheden med sin Sag. Han levede en Pensionists stille Liv, til han afgik ved Døden paa Frederiksberg 7/11 1879. Intet af de førende Blade bragte Nekrologer over ham. Han overlevedes af sin Enke *Julie*, f. *Drastrup*, og Datteren *Fanny*, gift med daværende Premierlieutenant, senere Kaptajn og Hospitalsforstander i Helsingør *Ludvig Frederik Brock*, død 1923.

En mere indgaaende Beskæftigelse med „Den helsingørske Krigsretsskandale" er ikke egnet til at skabe Respekt eller Sympati for Datidens militære Retspleje eller politiske Tilstande; vi faar tværtimod Indtryk af en Smaalighedens og Chicaneriets Aand hos flere af Sagens Hovedpersoner og Mangel paa sand Autoritet og Aandssmidighed hos højtstaaende Militære, hos hvem man maatte kunne forvente disse Egenskaber.

FOGEDGAARDEN I TISVILDE

EN KORT OVERSIGT OVER DENS HISTORIE OG DENS SLÆGTER IGENNEM DE SVUNDNE TIDER

AF N. NIELSEN

Næste Aar, 1937, er det Fogedgaardens 175-aarige Fødselsdag. Efter indhuggede Aarstal i de fire Længer bevisliggøres det, at Staldlængen er opført 1762, Vesterlængen 1764, Ladelængen mod Øst langs Byens Gade 1765 og Stuelængen mod Nord 1768. En ganske respektabel Alder af en almindelig Bondegaard. Gaardens Byggesæt er ret indgaaende skildret af Anders Uhrskov i „Nordsjællandsk Folkeliv" i Bindet „Dagligt Liv" Side 50—53.

Den første Mand, som man kender Navnet paa, der har færdedes paa disse Steder, hed Hans Petersen. Han var Ejer af den gamle Gaard, der laa, hvor den nuværende Fogedgaard ligger; antagelig var han født i den sidste Halvdel af det 17. Aarhundrede i Christian V's Regeringstid. Jeg har set et Bræt, hvor hans Navnetræk var skaaret, dog uden Aarstal. Om Hans Petersen vides intet — udover det, at han havde en Søn, som hed Niels Hansen.

Om denne Niels Hansen ved man en Del at berette. Foruden at være Sogne- og Strandfoged var han ogsaa Klitfoged, og som saadan førte han Opsyn med de Arbejdere, der var sat til at dæmpe Sandflugten ved at plante Marehalm, Beplantningen af Tisvilde Hegn, samt Opsætningen af Stengærdet, der skellede mellem Skoven og de tilgrænsende Marker. Ned igennem Slægterne gik der Frasagn om hans Brutalitet imod Arbejderne, paa hvis Rygge hans Stok ikke saa sjældent dansede; samtidig var han meget underdanig

overfor de Foresatte, egentlig en typisk Repræsentant for Ridefogednaturen.

Niels Hansen var en, efter Datidens Forhold, oplyst Mand, hvis hele aandelige Habitus sikkert har staaet betydeligt over de andre af Egnens Beboere. I daglig Tale blev han kaldt for *Gamle Niels*. Endnu bevares en gammel Protokol, hvor man ser hans Haandskrift. Den vidner om Fasthed og Intelligens, men med Stavemaaden er det saa som saa.

I Aaret 1738 giftede Niels Hansen sig med Møller Linds Datter, Mette, fra Pibe Mølle. Imellem hendes Udstyr var ogsaa et Ur, der stammede fra Frederiksborg Slot og var udrangeret ved en Ildsvaade. Dette Ur er af engelsk Fabrikat. Skiven er af Messing og har kun een Viser. Nederst paa Skiven staar følgende Inskription: Andrev vim fecit, dog uden Angivelse af Aarstal. Uret, der staar i en Kasse, hvor det egentlig ikke hører til, har nu standset sin Gang; men det har med sine kraftige Slag markeret Tiden for de nu henfarne Slægter, baade naar den randt i Sorg og Glæde. Inde i Tisvilde Hegn, ved det saakaldte „Runde Elle", staar nogle gamle Egetræer, der er plantede af Niels Hansen og den Dag i Dag kaldes „Niels Hansens Ege". Umiddelbart Øst for Gaarden ligger en Sandbanke, der kaldes „Engelhøj", den er nu beplantet med Gran, Birk og Elm. Om denne Banke skal Niels Hansen have sagt: „Naar jeg engang er død, saa skal jeg sidde oppe i Engelhøj og kukke." Dog har ingen hørt ham sige et Kuk siden. Han døde i Aaret 1794 af en smitsom Sygdom, som gik over Egnen i hin Tid og blev kaldt „Sprinkel". Han ligger begravet paa Vejby Kirkegaard.

Niels Hansen og Mette Linds havde en Søn, der hed Hans Nielsen, kaldet *Foged Hans*. Han er antagelig født 1739. Det var ham, der lod den nuværende Fogedgaard bygge. Sandsynligvis har den vestre Længe været den oprindelige Stuelænge, indtil Hans Nielsen i 1785 giftede sig med Johan Larsens 18-aarige Datter, Pernille, fra Hornbæk; saa har formodentlig Niels Hansen og Mette Linds benyttet Vesterlængen som Aftægtsbolig.

Over dette Giftermaal mellem Hans Nielsen og Pernille hviler

der et vist lille, romantisk Skær. Mellem Pernilles Forældre, Johan Larsen og hans Hustru, Inger, har der været et Bekendtskabsforhold til Hans Nielsen paa Fogedgaarden. Han kom ialtfald paa Besøg i Hornbæk som 28-aarig ung Mand. Han satte sig saa hen til Vuggen, hvori den lille Pige laa, og medens han vuggede hende, skal han have sagt: „Naar hun her bliver stor, skal hun være min Kone." Men før det skete, havde hun været forlovet med min Oldefader, Ole Nielsen. Disse to var jævnaldrende. Han foer til Søs og var vist langt fra belastet med jordisk Gods. Hans Nielsen fra Fogedgaarden var derimod en velsitueret Mand, og dette var, saa vidt man ved, Aarsagen til, at Ægteskabet kom i Stand mellem Pernille og den 28 Aar ældre Foged Hans. Denne døde paa Fogedgaarden i 1795, et Aar efter Faderen og af samme Sygdom. Han ligger ogsaa begravet paa Vejby Kirkegaard.

I Aaret 1797 blev Pernille gift med sin Ungdoms Kæreste, Ole Nielsen fra Hornbæk, og Gaarden gik da over til den nuværende Slægt, i hvis Eje den har været siden. Ole Nielsen gik ind som Stiffader til fire Børn, men deres Liv og Levned falder udenfor Rammen af den gamle Gaard, saa det kan ikke have nogen Interesse i denne Forbindelse.

Som før sagt havde Ole Nielsen faret til Søs, og man kan vel nok drage den Slutning, at hans Kundskaber paa Landbrugets Omraade har været mangelfulde. Tiden er saa gledet hen uden særlig store Oplevelser, indtil vi naaede den 2. April 1801, da Kampen med Englænderne fandt Sted paa Københavns Rhed. Havde Efterretningsvæsenet dengang staaet paa samme Højde, som det gør nu, er det aldeles sikkert, at Ole Nielsen havde været at finde paa et af de flydende Batterier, der værnede Danmarks Hovedstad. (Hvor lang Tid der er gaaet, førend Efterretningen om denne Begivenhed naaede Tisvilde, vides ikke. Som et Bevis paa, hvor lang Tid det tog, før Befolkningen fik Meddelelse om en Begivenhed, skal jeg anføre, at min Fader fortalte mig, at da Frederiksborg Slot i 1859 brændte, hengik der tre Dage, før Folk her ude vidste, hvad det var for en Brand, de havde set Skæret fra.)

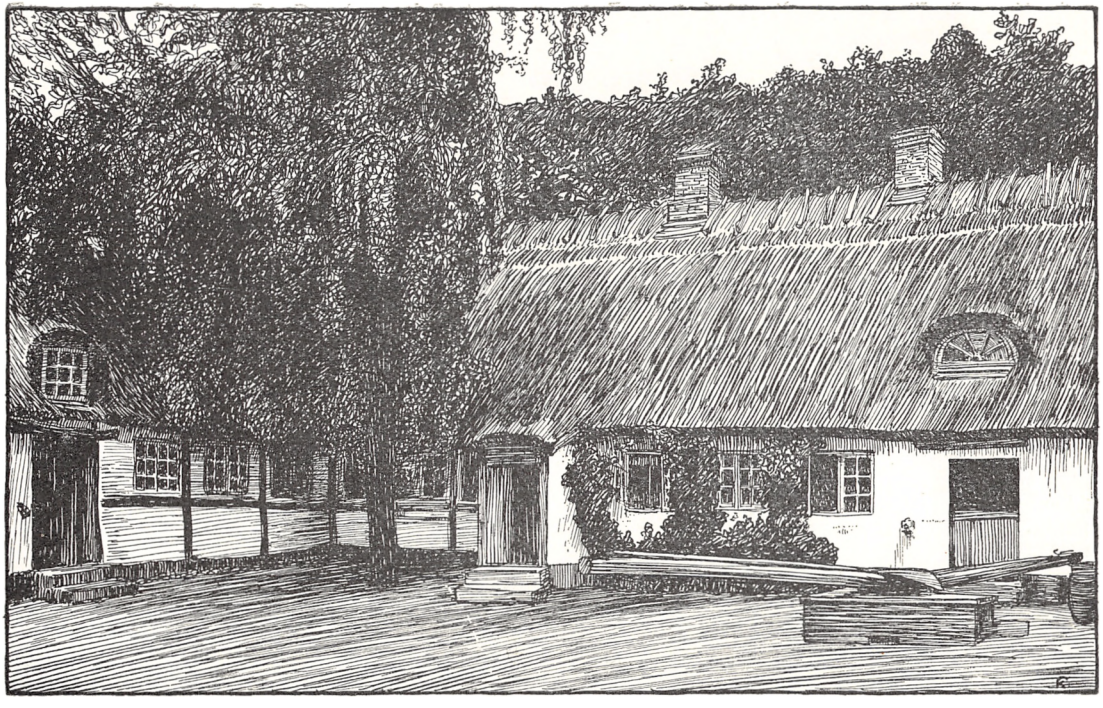

FOGEDGAARDEN I TISVILDE
Tegning af Kr. Kongstad (Anders Uhrskov: To Nordsjællænderes Erindringer.)

Da Englænderne havde bombarderet København i 1807, indtaget Byen og bortført vor Flaade, da den officielle Krigserklæring mellem de to Lande var udstedt, da vor sidste Orlogsmand, Linieskibet „Prins Christian Frederik" var „sprunget i Luften" inde ved Sjællands Odde, da udrustedes i Danmark en Flotille af Kaperfartøjer, nærmest beregnet til at føre Guerillakrig. Regeringen havde ved Udstedelsen af Kaperbreve legitimeret dem som krigsførende Kombattanter, Cheferne saavel som Mandskabet.

Det ensformige Liv, der i hine Tider henlevedes paa en Bondegaard, har sikkert ikke haft megen Tillokkelse for Ole Nielsen, som var vant til den rige Afveksling, Livet paa Søen fører med sig. Men nu viste her sig en Chance til at komme ud fra den daglige Trommerum, faa Luft under Vingerne, komme ud til den raske Færd, hvor Eventyr, Ære og Guld vinkede. Ole Nielsen var ikke sen til at gribe denne Chance, og her kom hans Styrmandseksamen ham til uvurderlig Nytte. Det er blevet mig fortalt, at den Dag, Linieskibet blev sprængt i Luften, gik Ole Nielsen ude paa Vejen, som fører til Vejby, og her hørte han Drønet. Han maatte dog forholde sig i Ro paa Gaarden indtil den 25. April 1810. Da udrustede Jørgen Jørgensen den aabne Baad „Store Belt II" af Gilleleje. Den førte to Svingbasser og var bemandet med tolv Mand. For dette Fartøj blev Ole Nielsen Kaptajn. Baaden skiftede Rheder, idet den overgik til F. C. Brock af København. Ole Nielsen var dog Chef paa Fartøjet, indtil den 28. Marts 1811, Baaden fik da en anden Kaptajn. Ole Nielsens Huggert findes endnu paa Gaarden. Det er blevet fortalt, at han ved en Entring med den skal have hugget tre Fingre af en Englænder, men maaske er det kun Sagn. Mellem ham og Sognepræsten i Vejby, Dr. theol. Jeremias Müller, havde der udviklet sig et varmt Venskabsforhold, og da Ole i Nielsen December 1845 blev begravet paa Vejby Kirkegaard, mødte Præsten i fuldt Ornat Ligtoget nede ved Kasbæk.

Førend jeg slutter Ole Nielsens Saga, skal jeg fortælle, at hans Kones Bedstefader, der hed Lars Poulsen, boede paa Hornbæk i Begyndelsen af det 18. Aarhundrede. Om ham fortælles, at han altid gik

med rød Hue, og at det havde sin Aarsag i, at Tordenskjold ikke saa sjældent gjorde Landgang for at hverve Folk til sine Skibe. Han var en streng Herre at tjene under, og der gjordes flittigt Brug af Tampen ombord; men Tordenskjold havde den Ejendommelighed, at han ikke kunde fordrage de Mennesker, der gik med rød Hue.

Min Slægt paa Sværdsiden menes at nedstamme fra den færøiske Præstesøn Mogens Hejnesøn, der rensede de danske Farvande for Fribyttere. Han blev imidlertid selv beskyldt og dømt for Sørøveri, og blev 1589 halshugget paa Gammeltorv i København. Sagen blev siden optaget paa ny og Hejnesøn pure frikendt. Hans Lig blev gravet op og fik en hæderlig Begravelse.

Ole Nielsen og Pernille havde tre Sønner, Hans Olsen, født 1798, Svend Olsen, født 1804 og Niels Olsen, født 1806. Svend Olsen købte „Kraagsgaard" i Holløse. Den ejes nu af hans Sønnesøn, Sognefoged Marius Svendsen.

Niels Olsen (min Bedstefader) overtog den fædrene Gaard i 1830. Han giftede sig samme Aar med Sidse Larsdatter fra Tibirke. Hun var Datter af Lars Hansen og hans Hustru, Maren, Sandagergaard, og født 1809. Mine Oldeforældre paa Spindesiden var to afgjorte Modsætninger i sjælelig Hensende. Han var en meget stridbar Natur, der stadig laa i Fejde med sine Naboer og befandt sig bedst, naar Atmosfæren var svanger med „Krig". Hun derimod var et udpræget Fredsmenneske mild, venlig og godgørende i hele sin Færd og meget afholdt af sine Medmennesker. Denne Forskelligartethed i Karaktererne satte sit Præg paa de forskellige Individer af Slægtens Medlemmer ned igennem Tiderne. Nogle havde udprægede Karaktertræk efter den ene, andre efter den anden, og paa enkelte kunde man spore en Sammenblanding af begge Karakterer.

Min Bedstefader var, hvad Dyrkningen af Jorden angik, en Foregangsmand paa flere Omraader. Han skal bl. a. have været en af de første her paa Egnen, som begyndte at dyrke Roer, men Husdyrbruget havde han hverken Lyst til eller Interesse for. Han var, foruden efter Traditionen at være Sogne- og Strandfoged samt Lægdsmand, tillige Medlem af Amtsraadet. Han var en Mand, der paa

Grund af sin fine, noble Karakter, sin hele retlinede Færd og sin, efter Stedets og den Tids Forhold store Kundskabsfylde, nød overordentlig stor Agtelse og Sympati blandt Egnens Befolkning.

Foruden at passe Dyrkningen af sin Jord havde han Interesse for Litteratur, især krigshistorisk; Karl den XII af Sverige, Frederik den II af Prøjsen samt Napoleon den Store hørte til hans Yndlingsfigurer. Han havde to Fritidspassioner, Jagt og Fløjtespil. Den Gang havde han og hans Børn Tilladelse til at færdes i Tisvilde Hegn med Bøsse og Hund. Da Forstraad Hansen, som boede i Tisvilde, døde i 1866, blev der lavet om paa mange Forhold angaaende Skoven. Bl. a. kom der den Forordning, at kun de i Forstetaten ansatte Embedsmænd, Skovridere og Skovfogder, maatte færdes i de danske Statsskove med Bøsse. Dette var en bitter Pille for min Bedstefader; vel blev han inviteret med paa Klapjagter, men den Form for Jagt interesserede ham ikke; naar han ikke kunde faa Lov til at færdes alene med sin Bøsse og sin Hund, saa vilde han hellere give Afkald paa Jagtens Glæder.

Bedstefader havde en tam Raabuk, som der er gaaet flere Smaahistorier om; det er blevet mig fortalt, at det saa saa morsomt ud, naar hans høje, ranke Skikkelse tonede frem paa Gaden, paa Vej hen til Tørvemosen, saa havde han en lille Grævlingehund foran sig, og bagefter kom Raabukken spankulerende. I Parringstiden, den saakaldte Brunsttid, løb Raabukken i Skoven for at finde sig „en Kone"; naar de saa hjemme paa Gaarden syntes, at den blev for længe borte, gik Bedstefader blot op i Haven og skød et Skud af; efter nogle faa Minutters Forløb kom Raabukken i mægtige Spring ned over Bakken, den mente sikkert, at nu var der Jagt, og saa gjaldt det om at redde sig. Da den blev ældre, blev den ondskabsfuld, gik ud paa Vejen og væltede de Børn omkuld, som gik til Skole. Bedstefader drejede Træknapper, som blev sat paa Hornenes Takker, men det forslog ikke; tilsidst maatte de lade den skyde.

Vi har en Samling af Paaskeæg, som stammer fra Midten af det 19. Aarhundrede; paa dem har Bedstefader med en Pennekniv tegnet smaa nydelige Tegninger, forestillende Slotte, Kirker, Skibe

m. m. Der findes Aarstal paa hvert Æg samt Forbogstaverne paa dens Navn, som Ægget tilhørte. Han havde ogsaa Interesse af at dreje. I et gammelt Chatol opbevares en Del Æsker med Laag samt et Par Nøddeknækkere, altsammen udført i Buxbomtræ.

Som før nævnt blæste Bedstefader Fløjte. Han var en stor Beundrer og ivrig Dyrker af Bellman, og Fredmans Epistler findes endnu paa Gaarden. Bedstefader blev nogle Aar før sin Død udnævnt til Dannebrogsmand. Han døde Natten til den 30. April 1873, samme Nat som David Livingstone. Bedstemoder, som jeg kan huske, var en stout Bondekone. Hendes Interesser gik i andre Retninger end Bedstefaders, de var af en mere materiel Art. Hun var en dygtig Kone i sit Hus; men hun holdt strengt paa Standens Ære og Anseelse, var, hvad man vel nærmest maa kalde, Bondearistokrat. Hun døde den 17. December 1886. Bedstefader var født den 31. Maj 1806 og Bedstemoder den 11. Maj 1809.

I dette Ægteskab var der fire Børn, tre Sønner og en Datter. Den ældste, Christian Nielsen, fødtes 22. November 1831. Den anden blev født den 25. Juni 1836 og fik i Daaben Navnet Hans Peter Nielsen. Datteren, Marie Petronelle Nielsen, blev født den 2. Juli 1838, og den sidste Søn, som var min Fader, fødtes den 9. December 1848 og blev døbt Johan Martin Nielsen. Den ældste af mine Farbrødre aftjente sin Værnepligt ved Marinen. Efter den Tid lærte han Skovbrug under Forstraad Hansens Ledelse i Tisvilde Hegn. Han fik ogsaa sit Forst- og Jagtlærebrev og kunde for den Sags Skyld godt have søgt Embede som Skovfoged i de danske Statsskove, men det maa aabenbart ikke have tiltalt ham; i alt Fald giftede han sig med Ole Olsens Datter, Ane, fra Manderup og overtog hendes Fædrenegaard.

Manderup var den Gang og er den Dag i Dag en bundkedelig Egn, hvor Øjet skuer ud over et fladt, skovløst Terræn. Befolkningen den Gang var udprægede Bondetyper uden andre Interesser end at dyrke deres Jord, passe Kreaturerne, arrangere Hestehandeler og spille Kort. Det var i Begyndelsen en ret hamber Tilværelse for min Farbroder, modsat de Forhold, han var vant til at leve

under; men her i Livet kan man vænne sig til meget. Et af hans Lyspunkter i Tilværelsen var, naar han fik Jagtvognen forspændt, fik trukket i sin Bjørneskindspels og saa kørte til Tisvilde, hjem til den gamle Gaard, Slægt og Venner for at opfriske det, som nu havde faaet Mindets Skær og Patina over sig; saa følte han sig rigtig hjemme. Han døde 1902 og ligger begravet paa Slangerup Kirkegaard. Paa Gærdet i den sydlige Del af „Skydehaven" staar et smukt Egetræ, som han har plantet.

Min anden Farbroder, H. P. Nielsen, havde ikke saa ganske lidt Kunstnerblod i sine Aarer. Som ung gik han nogen Tid paa Kunstakademiet i København. Maaske var han bedre som Tegner end Maler. I min Besiddelse har jeg, foruden en Del af hans Tegninger, ogsaa et Maleri, som gengiver en død Hare hængende i det ene Bagben. Afdøde Kunstmaler Knud Larsen, kan jeg huske, har ofret dette Billede en ganske glimrende Kritik. Mens Farbroder opholdt sig i København, led han af en altfortærende Hjemvé, der dengang, efter hvad der er blevet mig fortalt, gav sig et spontant Udslag i, at han i en Snestorm gik fra Lyngby til Tisvilde. Toget kunde ikke naa længere frem. Det kan her i Livet være slemt for et Menneske, om det overvurderer sine Evner og Kræfter, men mon det ikke er fuldt saa slemt for Mennesket, naar det faar den Idé, at dets Kunnen ikke naar op til dets Villen; naar et Menneske ustandselig siger til sig selv: Det, jeg laver, duer ikke; naar Selvkritikken bliver for stor. Denne Tanke var Hovedaarsagen til, at Farbroder afbrød sin Kunstnerbane. Han besad en Bohémenatur i Renkultur og var et Menneske, hvis Tanker og Handlinger altid bar Idealismens Præg over sig, godhjertet og hjælpsom overfor sine Medmennesker, men ret upraktisk paa de rent materielle Omraader. Han kunde aldrig faa sig selv til at se ensidigt paa en Ting, om dette eller hint kun havde personlig Interesse, personlig Fordel for ham. Det var ikke af Mangel paa Intelligens, — tværtimod — men fordi han var et Menneske, der spurgte sit Hjerte, før han spurgte sin Forstand; et Menneske, der var kommet paa en komplet forkert Hylde her i Livet og som Følge deraf blev udbyttet af dem, der ikke var saa

ideelt og fint tænkende som han. Det var ikke underligt, at han med de Karakteregenskaber naaede at blive saa afholdt, som det kun falder i de faas Lod at blive. Jeg husker, at Faster, som boede paa Skovridergaarden, fortalte mig, at han undertiden, naar Stormen en Dag sent i Høst foer over Landet, og det lakkede mod Solfaldstide, gik op til hende; saa fulgtes de ad ud bag Gaardens vestre Længe, og sammen betragtede de det storslaaede Syn, naar Stormen jagede de vildt forrevne og fantastisk formede Skyer hen over Himmelhvælvingen, medens den synkende Sols Straaler gav den hele Natur en saa pragtfuld og glødende Stemning, som uvilkaarligt maatte indvirke paa Beskueren. Naar saa Faster syntes, at hans Udtryk for den Betagelse, han følte, gik for højt, sagde hun til ham: „Saa, saa Hans; pas nu paa, for nu kommer „Gøglernaturen" op i dig igen." Farbroder var den sidste Sognefoged og Lægsmand paa den gamle Gaard. Paa Birkekontoret i Helsinge havde de et Mundheld om to af Birkets Fogeder, naar de aarlige Indberetninger blev indsendt: Fra Sognefoged N. N. kom Indberetningen altid først, men den var ogsaa altid forkert. Paa Fogedens i Tisvilde skulde der altid ventes, men naar den kom, var den fuldtud korrekt. Det var en hel Farceforestilling, naar Farbroder skulde gaa til Ro om Aftenen. Han troede hverken paa sig selv eller andre, naar det gjaldt om at faa Dørene lukkede og efterset, at der ingen Steder fandtes hverken Ild eller Lys. Der kunde godt gaa en halv Time, inden hele denne Forestilling var tilendebragt. I sin Ungdom aftjente han sin Værnepligt ved en Københavnerbataillon, som havde Garnison i Eckernförde. Han var en glimrende Riffelskytte; skød sig fri for den lange Eftertjeneste, men gik saa ind i Københavns Borgervæbning og blev som Følge deraf fri for at deltage i Krigen 1864.

Farbroder var i det Ydre en Kæmpeskikkelse; 70 Tommer høj med et sort kraftigt Fuldskæg, bredskuldret og svær, men harmonisk og symetrisk bygget. En fængslende Fortæller, der havde et interesseret og beundrende Auditorium blandt Sommergæsterne.

Farbroder var ugift hele sin Levetid. Da han efter Bedstefaders Død overtog Gaarden, var hans Bevæggrund hertil vist mere dik-

teret af Kærlighed til det gamle Hjem end egentlig Lyst til Landvæsenet. Han døde paa Gaarden den 5. August 1909 og var den sidste af Slægten, der blev begravet paa Vejby Kirkegaard.

I 1873 blev Faster gift med Ole Erlandsen. Samme Aar overtog de Skovridergaarden. Hun blev Enke den 11. Juni 1914. Faster havde sine mest udprægede Karakteregenskaber efter Bedstemoder; dog kunde man i hendes Tankesæt spore en aandelig Arv efter Bedstefeder, men de Tendenser søgte hun altid at holde nede. Det, der laa udenfor den strengt „bondemæssige Kultur", havde i Fasters Øjne et Præg over sig, som værende af „det onde". Hun kunde udmærket godt bedømme et Maleri, om det var god, lødig Kunst eller noget Makværk. Hun elskede Musik og Sang, særlig flerstemmig. Hendes største Passion var Blomster. Hvor havde hun et Væld af de skønneste Farver baade inde i sine Vindueskarme og ude i den store, parklignende Have. Faster besad en underlig dobbeltsidig Natur, et udmærket godt begavet Menneske, men paa den anden Side ikke helt fri for at nære obskurante Idéer.

Faster og Ole Erlandsen levede et yderst tilbagetrukkent Liv paa den idyllisk beliggende Skovridergaard. Hun døde den 29. Januar 1919 og er begravet paa Tibirke Kirkegaard.

Min Fader og Moder havde Bryllup i Frue Kirke i København. Moder hed Johanne Bothilde, født Poulsen. Hendes Fader var Skomagermester. I Foraaret 1886 fik Fader Bevilling til at oprette et Gæstgiveri og Badepensionat i Tisvilde. Dette Foretagende viste sig i Tidens Løb at faa Succes, og en af Aarsagerne hertil var sikkert den, at Far altid sørgede for at holde Kroen paa et Niveau, der hævede den over Prædikatet „Snask". Bevillingen gjaldt fra 1. April til 1. Oktober. Om Vinteren blev her levet et fuldstændigt Privatliv, der kun blev afbrudt af et Par enkelte Foreningsballer. Blandt Sommergæsternes Skare, der tog Ophold paa Tisvilde gamle Kro, var mange af Landets kendte Navne. Jeg husker blandt mange andre Professorerne Høffding og Irminger, Digteren Holger Drachmann, den senere Theaterdirektør Benjamin Petersen og saa godt som alle Halvfjerdsernes og Firsernes Kunstnere. Hvor husker jeg Livet, som

det formede sig indenfor den daværende Kreds af Sommergæster; de levede nærmest som en Familie. Der var en egen Stemning over Selskabet, naar man en Augustaften sad ude paa Verandaen, Herrerne ved en Romtoddy, Damerne ved en Kop The, og drøftede Livets Problemer, hvad enten disse var af kunstnerisk, litterær eller filosofisk Art. Naar Samtalen drejede ind paa det mystiske, det uforklarliges Omraade, og Farbroder fortalte om sit Møde med

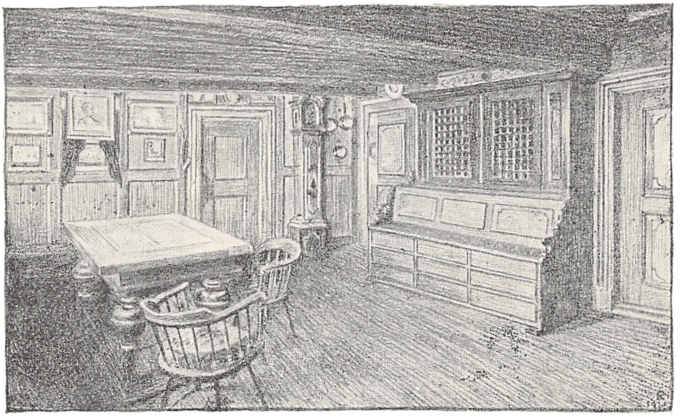

STUE I FOGEDGAARDEN
Tegning af Kr. Kongstad (To Nordsjællænderes Erindringer.)
Til Højre ses den Side 93 omtalte Sengebænk.

den lille, graa Mandsling i Grib Skov, da spekulerede Tilhørerne paa, om han selv troede eller ikke troede paa Historien, men dette forblev for dem altid en uopklaret Gaade. Det kunde hænde, at jeg som Barn fik Lov at sidde og høre til, og jeg nød at høre, hvad der blev fortalt, alt mens jeg betragtede de klare, funklende Stjerner oppe paa den dybblaa Augusthimmel. At Fader og Moder var afholdt af de Sommergæster, som boede under deres Tag, derom vidner Udtalelserne i Fremmedbogen fra den gamle Kro, som jeg endnu opbevarer.

I 1891 oprettede Toldetaten en Opsynspost for Kyststrækningen mellem Liseleje og Raageleje. Her fik Fader Ansættelse med en aarlig Gage af 600 Kroner og Forpligtelse til selv at lade et Hus opføre

ved Tisvildeleje. Der var dog iberegnet fri Uniform, som blev anskaffet hvert tredie Aar. Opførelsen af Huset husker jeg saa godt; det var et af de værste Byggeforetagender, jeg mindes. Det paabegyndtes i 1891, men ved Haandværkernes utrolige Smøleri blev det ikke fuldført før efter to Aars Forløb. Den 23. Juni 1893 blev min Søster født, og den 13. Juli s. A. døde min Moder. Dette var et frygteligt Slag for Fader. Jeg husker, hvor hans kønne brune Haar og Skæg i Løbet af forholdsvis kort Tid blev graasprængt.

Den gamle Kro blev solgt i 1894 (den brændte en Januardag i 1902). Fader, jeg og den lille Johanne flyttede nu ud i Huset ved Tisvildeleje. Vi havde faaet en ældre Husbestyrerinde, som var hos os i 38 Aar. Her ude i Huset, som efter en nærliggende Kæmpehøj blev kaldet „Tornen", levede Fader saa en forholdsvis ensom Tilværelse. Der kunde undertiden i hans Natur forekomme en underlig Stejlhed og Utilnærmelighed, der bevirkede, at han havde ondt ved at komme i Kontakt med Fiskerbefolkningen, paa nogle faa Undtagelser nær; men til Gengæld er denne Befolkning en Slags Mennesker, der lever under en anden Psykose end Folk „inde i Landet". Farbroder i Manderup og min Fader var de to Søskende, der lignede hinanden mest i Karakteren.

Dejligt var der ude paa „Tornen" i hin Tid. Den forholdsvis uberørte Natur, den dybe Fred, den vide Udsigt over Landet, over det store, tyste Tisvilde Hegn og den vældige Havflade, som Kattegat fremviste for Øjet, hvad enten det en Sommeraften under Smaabølgernes klukkende Leg favnede den synkende Sol, hvis Straaler dannede en gylden Landevej fra Strandbredden og ud til den yderste Kiming i Horizonten, eller det en Sen-Oktoberkvæld, under en forrygende Brandstorm af Nordvest, viste Tænder. Det hele stod da i eet Skumsprøjt, mens de hushøje Bølger under Bulder og Brag væltede sig mod Kysten til Akkompagnement af Stormens Hvin gennem Marehalmens Straa; alt virkede betagende eller storladent efter sin Art.

Trods den vidunderlige Naturskønhed, trods Freden og Roen og de idylliske Forhold i den ydre Ramme om dette lille Elysium, var

der tre Ting, der bevirkede, at Fader aldrig groede rigtig fast her ude. Den ene var Moders Død. Erindringen om denne Begivenhed vedblev for ham at kaste sin mørke Skygge over Stedet. Den anden var den ret skarpe Isolation, Huset indtog ved sin Beliggenhed, og sidst, men ikke mindst, Savnet af aandsbeslægtede Mennesker til at udveksle Tanker med.

Aarene gik, og Tiderne svandt, indtil vi naaede Høst 1901, og Farbroder døde. Det var en haard, mørk Tid at komme igennem. Et Aar stod Gaarden som Dødsbo, men saa skulde der træffes en Afgørelse om det gamle Hjems Skæbne. Denne Beslutnings Virkeliggørelse kostede Fader en forfærdelig Sjælekamp. Paa den ene Side stod hans altoverskyggende Kærlighed til den gamle Fødegaard, og det samme følte Faster paa Skovridergaarden. Paa den anden Side var de forkvaklede Forhold, som den Gang herskede paa Gaarden paa kort sagt alle Omraader, ikke tillokkende at binde an med. Hvad der i høj Grad bevirkede, at Fader besluttede sig til at overtage Gaarden, var det, at han vidste, at hvis andre overtog den, vilde der ikke blive vist nogen Pietetsfølelse for det gamle Hjem. Alt, hvad Fædrene havde samlet og værnet om gennem de mange Aar, vilde for en Vinding af Penge blive splittet for alle Vinde. Fader lod sig saa Gaarden tilskøde i Aaret 1902. Fader og jeg har ført mange Samtaler, dels her inde paa Gaarden, dels ude paa „Tornen", om de gamle Slægter. Han havde en fænomenal Hukommelse og Interesse for Slægtshistorie, ikke alene sin egen, men her var mange Mennesker i Sognet, hvis Slægtsforbindelser han kunde udrede igennem Hukommelsen. Fader fortalte mig om den gamle Kane, der er lavet som et Vikingeskib, samt om Sengeskabet, hvor det mekaniske Urværk bragte en Fugl frem i Ovalen, medens de to tyrolske Jægere sigtede paa den. Denne Mekanisme havde dog aldrig virket i hans Tid. Kanen saavel som Skabet er 1790 udgaaet fra en og samme Mesters Haand, nemlig Søren Snedker i Vejby. Hvor havde Fader mange Interesser, og hvor var han et belæst og kundskabsrigt Menneske. Hans Interesse bøjede dybt ind paa det religiøse Felt, det blev for ham en Livssag, en Sag, som

han ved Guds Hjælp naaede til Bunds i for sit personlige Vedkommende. Jeg husker, at Fader fortalte mig, hvorledes han dybt i sin Natur kunde mærke de to Forskelligartetheder af den sjælelige Slægtsarv, baade fra Sandagergaard i Tibirke og Slægten fra Hornbæk, Krigslysten og Interessen for Livets højere Problemer. Det gik med Fader, som det gaar med saa mange andre Mennesker, der har to modstridende Naturer i deres Sind; snart er den ene, snart den anden den mest fremherskende. Fader blæste godt Fløjte. Han kunde en Mængde gamle Valsemelodier fra Hornbækegnen; man kan høre paa den vemodige Undertone, der gaar gennem disse Melodier, at de stammer fra en ret fjern Fortid, fra Slutningen af 1700-Aarene og til omkring 1830. Desuden kunde han mange af H. C. Lumbyes Kompositioner.

Slægtens Interesse for Jagt havde Fader ikke; han nærede tværtimod en ret stærk Uvilje mod denne Form for Sport. Han fortalte mig endvidere, at mens han var Barn, legede han altid med Skibe, medens andre Drenges Leg drejede sig om Heste. Interessen for det Element, hvorpaa Slægtens Ahner havde deres Virke, har holdt sig hos de forskellige Individer ned gennem Tiderne. Han burde egentlig have været Arkitekt; han gik med Liv og Sjæl op i alt, hvad der havde med Bygningskunst at gøre. Da den gamle Kro var købt i 1885, laa der et større Restaureringsarbejde for, men alt vedrørende Indretningen af Værelserne, Anbringelse af Trappeopgang o. s. v. gav han selv Planer og Tegninger til; ligesom han, da „Tornen" blev bygget, selv havde udarbejdet den mindste Detaille. Jeg husker, at han havde opfundet en meget sindrigt virkende Lukkemekanisme ved Døren fra Køkkenet ned til Kælderen.

Fader og jeg har spillet meget sammen paa Harmonium og Fløjte, vi har haft fredfyldte Stunder, hvor vi har drøftet Livets Problemer, baade det nærværende og det tilkommende, vi har haft Kampe sammen, der dog — Gud ske Tak — ikke har efterladt nogen Bitterhed i Mindet. Som ung aftjente Fader sin Værnepligt ved 18. Bat., 3. Comp. paa Kronborg. Hans Soldatertid stod altid ombølget af et lyst Skær for ham; det var en Tid han holdt meget

af at tale om. Fader var den sidste Strandfoged paa den gamle Gaard. I de sidste Aar han levede, blev han meget skrøbelig; hele sit Liv havde han aldrig kendt til Sygdom, men til Trods herfor bar han sin Svaghed med megen Taalmodighed. Aldrig hørte vi ham komme med nogen Klage over sin Livslod. Jeg ser ham endnu for mig den sidste Uge, han levede, da sad han i sin Lænestol og læste „En Rekrut fra 64". Det var den sidste Bog, han havde i Haanden, og som han aldrig fik læst til Ende.

Den 9. Januar 1925 præcis Klokken 9 om Aftenen drog Far sit sidste Suk i den gamle Sengebænk, hvor han elskede at sove. Havde hans Liv undertiden været udsat for Storme, kom Døden mild og stille; som et Ur, hvis Fjeder ikke er trukket op, standser sin Gang, saadan standsede Faders Hjerte sit Slag; det Hjerte, som altid havde banket i Kærlighed til hans Børn og hele Slægt.

I Fogedgaarden i Tisvilde findes en Række Kopier af Dokumenter, som ikke blot har haft Betydning for den Slægt, der boede dér, men som tillige i visse Tilfælde kaster et Strejflys over Egnen og dens Forhold. I Tilslutning til foranstaaende Afhandling af N. Nielsen, fh. Fogedgaarden, gengiver vi tre Dokumenter. Det bemærkes, at Dato- og Aarsbetegnelserne synes at vakle. De to første Dokumenter maa imidlertid være skrevet 1818, idet Ole Nielsen i Nr. 2 nævner, at han i 21 Aar har „beboet en liden Fæstegaard", og vi fra N. Nielsens Afhandling ved, at han overtog Fogedgaarden 1797.

Tisv: d. 4. Febr. 1818.

Til Kongen!

Tvende Gange har jeg, for at tilvejebringe det fornødne Udkomme til min talrige Familie, søgt om allernaadigst Bevilling til Kroehold og Giæstgiverie i Tisvilde. Hvilke mine underdanige Begiæringer det Kongl. Rentekammer har befundet sig beføjet til ikke at bevilge, ventelig af Frygt for, at Omegnens Almue derved skulde finde en Leilighed mere til Brændeviins Drik og Tidsspilde. Men aller-

naadigste Konge! Det har aldrig været mit Ønske at udøve et saadant Brændeviinsskjænker(i) eller at tilvende mig Fordele paa Sædelighedens eller Huusflidens Bekostning. Derimod har jeg blot Ønsket at maatte imod billig Betaling, forsyne Søefarende, Indstrandede, og dem som ved St. Hans Dags Tid besøge Helene Kilde, med fornøden Spise- og Drikkevahre; hvilke jeg, i bedre Tider, og medens min huuslige Tilstand tillod det, ofte har meddelt uden Betaling. Men dette formaaer jeg nu ikke, og jeg har tvivlet om at det kunde være mig tilladt, som Landboe, at sælge andet end det mit eget Jordbrug frembragte. Tisvilde Fiskerlejes Beboere og andre i Omegnen som ej formaaer at kjøbe uden i smaa Portioner det de nødvendig behøve til deres Huusholdninger, saasom: Lys, Tran, Smør, Ost og andre Spekhøker Vahre, kunde ofte finde megen Lettelse og Beqvemmelighed naar disse Ting vare til Fals i Nærheden. Deels ved at sælge mit lidet Avlsbrugs Frembringelser, som efter Lovene skal føres til Kiøbstæderne, deels ved at indkjøbe paa belejlige Tider og i større Partier, kunde jeg have en liden Fordeel, og som oftest endda give bedre Kiøb, end de kan vente i Kiøbstæden. —

En saadan Handel forekommer mig uskadelig, og uden Fornærmelse for Kiøbstædmanden, hos hvem de fleste Vahre i alt Fald maatte kjøbes. Ligesom ej heller nogen synes at kunde fornærmes ved den Tilladelse at udsælge Føde- og Drikke Vahre til virkelig Reisende, især dem der, ofte langt fra, besøger Helene Kilde ved St. Hans Dags Tider. Af vedfølgende Attester vil det allernaadigst erfares; at mit Forhold hidtil har været upaaklageligt, og at jeg altid har søgt uegennyttig at opfylde en ærekiær Mands Pligter.

Allerunderdanigst.

Gienpart.

Efter Forlangende kan jeg herved bevidne: at jeg i mange Aar har kjendt Strandfoged og Districts Kommissair, Ole Nielsen i Tisvilde som en meget redelig og ivrig Mand for hans Majestæts Tjeneste; og at jeg ved flere vigtige Leiligheder fra Aaret 1800 til 1813, har benyttet hans Hielp til den Kongelige Tienestes Befordring. —

Frederiksværk den 8. Febr. 1818. Tscherning.

At Strandfoged Ole Nielsen i Tisvilde, som ved Kystpolitiets Organisation, blev ansadt som Kommissair i det mig allernaadigst anbetroede Frederiksværks Hoved-Kystpolitie District, har i den Tid han har været denne Post anbetroet, udført de ham paalagde Pligter, med en udmærket Flid, Nøjagtighed og Duelighed, det kan jeg herved overensstemmende med Sandheden bevidne.

Frederiksværk den 7. Febr. 1818. P. Budde (L. S.)

Under dato 4. Febr. d. A. indgav jeg en Allerunderdanigst Ansøgning til deres Kongl. Majestæt, om allernaadigst Privilegium til Kroehold og Giæstgiverie her i Tisvilde; med Ansøgningen fulgte Hr. Amtmand og Ridder Arctanders og Birkedommer Meinigs Erklæringer, samt Attester fra Hr. Oberst og Ridder v. Tscherning og Kystpolitie Øvrigheden Hr. Justitsraad Budde.

Endskjøndt det Kongelige Rentekammer ved S. T. Hr. Amtmand Arctander lod mig tilkjendegive: at Ansøgningen ikke kunde ventes bevilget; saa vover jeg dog i Allerunderdanigst Tillid til Deres Majestæts Naade, og dreven af min trykkende Omstændigheder at gjentage min Allerunderdanigste Bøn. Jeg har i en Tid af 21 Aar beboet en, Deres Majestæt tilhørende Liden Fæstegaard i Tisvilde hvor jeg vel hidtil har havt mit nødtørftige Udkomme, men nu med en tilvoksende talrig Familie Daglig maae see mine Kaar forværrede.

Foruden anførte, have følgende Grunde givet mig Dristighed til at vove denne Allerunderdanigste Bøn: I Aaret 1800, da en engelsk Eskadre havde taget en truende Stilling paa Helsingørs Rehd, blev jeg af nuværende Admiral de Løwenørn beordret til at have Opsigt langs Kysten i en Strækning af 2 Mile, for paa behørigt Sted at anmelde om noget bevæbnet Mandskab i Baade skulde forsøge at Lande. I Aaret 1801 var jeg Søekyndig Telegraph Bestyrer. I Aaret 1807 under Kiøbenhavns Bombardement, og siden efter under Krigen, har jeg, efter nuværende Herr Oberst Tschernings Opfordring udført adskillige vigtige Ærinder, til Deres Kongelige Majestæt og Fædrenelandets Tjeneste. Siden 1805 har jeg været constitueret til at træde i Øvrigheds Sted ved Qvarantaine-Væsenet, hvilket ieg

ogsaa tildeels forhen som Strandfoged havde besørget siden 1797; — og da Kystpolitiet i sidst-afvigte Aar blev organiseret, blev jeg af hans Excelence Politie Chefen udnævnt til Districts Commisair.

Endskiønt jeg ved alt dette har været saa lykkelig at vinde mine høie Foresattes, og øvrige vedkommendes Tilfredshed, saa veed jeg dog ret vel, at det ikke kan berettige mig til at vente nogen Belønning for Tjenester som enhver troe Undersaat er Deres Kgl. Majestæt og Fædrenelandet skyldig, men da jeg dog herved har maattet, og endnu maae opofre megen Tid og Formue som var mig nødvendig til min Gaards Drivts, der er min eneste Næringsvey, saa haaber jeg dog at det Allernaadigst maatte komme i Betragtning, til mit Allerunderdanigste Ønskes Bønhørelse. —

Den her ved Byen værende saakaldte Helene Kilde giver ogsaa Anledning til meget Aarligt Tab og Tidsspilde for mig; thi da her hver Sommer kommer en stor Mængde Rejsende for at besøge Kilden, hvoriblandt ikke saa faae fra de Længstbortliggende Dele af Sjelland, ja endog undertiden fra Lolland og Falster; og disse, for største Delen syge Mennesker ikke finde nogen Vertshuus her i Egnen, hvor de for Betaling kan faae de fornødne Spise- og Drikkevare, saa tyer de næsten alle til min Gaard, som er den eneste af de 2de Gaarde her endnu er her i Byen, hvor de kan faae Logie og Staldrum.

De nærmeste Værtshuuse her ved Strandkanten ere Østen for Gillileie, og Vester efter Melbye, hvoraf hvert ligger 2 Miil herfra. Helsinge Kroe er vel kuns 1 Miil herfra, men det ligger inde i Landet, og jeg troer ikke at noget af disse Steder vilde tabe ved at dette Privilegium allernaadigst blev mig forundet. Den Liden Fordeel som herved for mig kunde erhverves, er vel ikke af stor Vigtighed, men dog at betragte som forekommende et aarligt Tab, der hidtil har fortrykket mig. —

Allerunderdanigst
O. Nielsen.

Med Hensyn til det jeg i min allerunderdanigste Ansøgning har berørt om hvad jeg under Krigen har udrettet maa det tillades mig at bemærke:

Da den engelske General Dixon i Aaret 1800 havde taget en truende Stilling paa Helsingørs Rhed, blev jeg af daværende Kommandeur, siden Admiral de Løvenørn ifølge allerhøjeste Befaling beordret til at have Tilsyn ved Kysten og paa behørig Sted anmelde om noget Fartøi med bevæbnet Mandskab skulde forsøge at Lande.

Admiralens skriftlige Ordre er jeg ikke saa Lykkelig at kunne fremvise, thi ved Engelændernes Overfald 1807 tilintetgjorde jeg den, af Frygt for at det Kunde være mig til Skade hvis den skulde komme i deres Hænder. — I Aaret 1801 var jeg her ansadt som søekyndig Telegraphbestyrer ved Telegraphen paa Sallgaardshøi. —

Da den engelske Armee i August 1807 havde indsluttet Kjøbenhavn, blev jeg af daværende Major von Tscherning paa Frederiksværk anmodet om at reise til Geværfabrikket ved Hellebæk for, om muligt at erholde de Geværer der maatte forefindes til General Castenschiolds Armee, som den Tid opholdt sig i Omegnen af Roeskilde; men da disse Dagen før min Ankomst dertil, vare indsendte til Kronborg, rejste jeg tilbage til Frederiksværk, og fik da af bemeldte Major Tscherning den Fuldmagt som findes herhos i Afskrivt hvormed jeg samme Dag afreiste til Kronborg hvor jeg af Kommandanten Herr Generalmajor von Stricker fik Løfte paa 2000 Stk. Geværer, som af mine Bekjendtere i Helsingør om Natten skulde kjøres til Stranden imellem Helsingør og Hellebek, hvor de af mig foranstaltede Hornbekker Fartøier skulde modtage dem, og bringe dem til det bestemte Sted i Issefjorden. — Men just som jeg paa Hornbæk var beskjæftiget med at afsende Fartøierne, modtog jeg fra Herr. Kaptain Eberlin vedlagte Skrivelse der underrettede mig om at Expeditionen var tilintetgiort.

Hvad jeg derefter i Løbet af Krigen har haft Leilighed til at kunne udrette kan tildeels sees af medfølgende Breve og af den til Herr. Major Tschherning under 12te Novbr. 1807 afgivne Erklæring. —

Tisvilde d. 19. Dec. 1843. O. Nielsen.

HELENE KIILDE BLOKES PENGES UDDELING

FRA AN. 1666 TILL ANNO 1782

AF ERH. QVISTGAARD

Paa Landsarkivet for Sjælland findes bl. a. en gammel, læderindbundet, velholdt Protokol, indeholdende Regnskaberne for Helene Kildeblokspenge i over 100 Aar. Da et Uddrag heraf sikkert kan have sin Interesse ogsaa for Nutidsmennesker, skal det fremdrages her.

Blandt de mange saakaldte hellige Kilder, der i fordums Tider fandtes rundt om i Landet — de er vist nu alle forsvundne, særlig ved Markernes Udtørring gennem Dræning, ligesom ogsaa den stigende Oplysning har ladet dem forsvinde — bar flere Navnet Helene Kilde, uvist af hvilken Grund. Blandt alle disse nu forsvundne Kilder, har Helene Kilde i Tisvilde[1], skønt forsømt og til Dels glemt, dog i nogen Maade bevaret sin Interesse og var i sin Tid særlig bekendt. Ifølge Sagnet skyldes dens Oprindelse, at en svensk Prinsesse, der blev forfulgt, styrtede sig i Havet og druknede og hendes Lig drev i Land paa Tisvilde, men da det blev baaret fra Stranden, sank det paa Grund af nogle uhøviske Ord, der blev udtalt, i Jorden, og en Kilde udsprang; den regnedes for en hellig Kilde, hvis Vand helbredede al Slags Sygdom. Det er interessant af Regnskaberne at se, at omtrent Halvdelen af de i Blokken indkomne Penge for forment Helbredelse var svenske og altsaa vidner

[1] Angaaende Helene Kilde henvises iøvrigt til N. Pedersen: Kirken i Tibirke, 1903 (meget sjælden), Chr. Blinkenberg: Helene Kilde i de skiftende Tiders Lys, Schmidt: Danmarks Helligkilder, Litteraturfortegnelsen.

om talrigt Besøg fra Sverrig. Pengene uddeltes en Gang aarlig som ved lignende Kilder til fattige og syge mest i de omliggende 13 Sogne — Kongen tog dog 1/3 til Tibirke Kirke. Blandt de understøttede træffer vi ogsaa nogle Præster og Præsteenker og Børn, noget der jo vidner om Præsternes Fattigdom i de Tider. De Bønder i Tisvilde, hvis Korn og Græs ofte blev nedtrampet af de Besøgende særlig Sct. Hans Nat, fik ogsaa noget derfor. — Om Kildens videre Skæbne efter 1782 til vore Dage vides ikke ret meget.

Udi denne Boeg, huorudi Indskrifues huad Penge Aarlig findes i Hellene Kildeblok og huorledes de blifuer uddelt, er It. Hundrede, Tiuve og sex Blade. Og hafues til samme Blok Fire Nøgler, Een ved Ambtforvalteren, Een ved Herrids Prousten og de andre to hos tuende af de Nestboende Præster, Nemblig Weibye og Rambløse och kan Blocken icke opluckes, forrind bemeldte Fire Nøgler er Samlet. Dend Nøgle, som er ved Ambstuen findes ued denne Bog.

Datum Cronborg Ambtstue d. 1. May Anno 1685.

J. Rostgaard.

Sambtlige Sognefogder i Cronborg Amt.

Af Øfrighed er Naadigst befalet, at naar Hellene Kildeblok aabnis, da Eenhuer Sognefogit sig derved skal indstille forat annamme de Penge, som de fattige kand bliue tildeelt Saa og at de kand giøre Underretning paa de Elendigste fattige i Sognet, som Særdeles med noget skulle Huekommis. Alt saa kand I derforre Rette Eders Lejlighed efter, at møde udi Tisvilde aarligen, naar eder Blockens Aabning kundgiøres, obenstaaende begge Poster at fuldgiøre baade med Pengene at modtage og de Elendigste Mennisker at angifue. Og naar I Pengene til Sognits fattige haver annammet, maa I igien levere dennæm til Sognepræsten og strax med tuende Mænd hielpe Præsten at giøre Deling, huilke fattige Folk samme Penge skal hafue. Huilken teigning I saa offentlig paa Sognestefne hafuer at oplæse, at enhuer fattig Menniske kand vide, huad dend er tillagt

og derom giørre Anfordring. Og maa Deelingen og Pengenes udlefuerring være giort fiorten Dage efter den tid Pengene i Tisvilde er annammit med mindre Sognepræsten hafde Særdieles forfald icke derved at kunde være tilstede. Teigningen paa dend deeling, som giøres, maa saa, naar dend paa Sognestefne er oplæst af Eder og de tuende underskrifues og til Ambstuen indlefueris, at den derfra til et andet Aar til Tisville ved blockens Aabning til Conferering og eftersiun kand medtages eller og paa andre behørige Steder indlefueris. Vil og Nefnis allerførst i teigningen dend Summa Sognet er tillagt, som Iligemaade paa Sognestefne kundgiøres. — Dette maa saaledes altid aarligen, med mindre Øfrighed det anderledis naadigst ordinere, forholdes og I fald I hafde loulig Aarsag icke self at kunde møde, da maa I skicke en anden god Mand fra Sognet i Eders Sted. Ved Uddelingen maa I ingenlunde tilstede, at den fattige sin Andel blifuer udi Gæld eller Skyld det Ringeste afkorted, men de self Pengene at gives og lefueris. Gud befalet.

Cronborg Ambtstue d. 18. Sept. 1693. I. Rostgaard.

Anno 1688. Er denne baag ordinerit til at tegne udi Huad penge aarlig findes udi Hellene Kildeblok i Tisvildeby, Cronborig Amt sampt des Uddeling til Sognene och fattige folk, Och findes Aarene derudi anskrefuen fra An: 1666, da Hans kongl. Maj. sal Højloflig ihukommelse Kong Friderich dend tredie allernaad. befalede, at Ambtsbetienterne skulle være derved ofuerværende.

Anno 1666 d. 18. Decembris blef uddelt herpaa Cronborg Ambt de fattiges Penge, som blef udtagne af Helleni Kildis Bloch, som staar i Tisvilde Bye til efterskrefne Sogne, som Præsterne til de nødtørfuende Stackeler igien hafuer uddelt. Huilcket blef forretted ved M. Hans Kiuse, Sognepræst til Rambløse och Annise Sogne och Prouist i Holbo Herrit, saa och ved Kong. Maj: Fiskemester och Ridefouget ofuer Cronborg Ambt Hans Rostgaard, sampt i Hederlig och vellerde Mand Hr. Søren Arentsen, Sognepræst til Weiby og Tibircke Sogne, saa och Hederlig och vellert Mand Hr. Hans Knudsen Sognepræst til Helsinge og Valdby Sogne, hans Capelan Hr. Christopher udi samplige deris Nærværelse som følger:

Præsteenken af Weibye — 6 S.dl. (Slet Daler)[1].
Deigneenken i Græsted — 2 —
Christen Christensens Enke ibid 2 —
Til Blochens Reparation — 10. —
Til Rambløse, Annisse, Weiby, Tibirke, Helsinge, Valdby, Blidstrup, Græsted, Maarumme, Søborg Gilleleje, Esbønderup, Tikiøb Sogne til hvert Sogn fra 16 til 8 Sletdaler. ialt 13 Sogne.
Er tilsammen 192½ Sletdaler.

Hans Rostgaard,

Anno 1667. Den 21. January blef uddelt her paa Cronborg Amt de fattiges Penge, som blef udtagen af Hellene Kildes Block, som staar i Tisvilde By til efterskrevne Sogne som Præsterne til de nødtørfuende Stackel igien hafuer uddelt. Huilket blef forretted ved M. Hans Kiuse, Sognepræst til Rambløse og Annise Sogne och Provst i Holbo Herrit, saa och ved Kong. Maj. Fiskmester och Ridefouget ofuer Cronborg Ambt Hans Rostgaard, sampt Hæderlig och vellært Mand Hr. Søren Arentsen Sognepræst til Wejby og Tibirke Sogne udi samptlig deris Nærværelse:

Hr. Hendrich i Blidstrup til Hjælp til hans afbrændte Præstegaard — 12 Slet Dl.
Den gl. Degne Enke i Græsted — 2 S. Dl.
Karen Christens, en fattig gl. Enke — 1½ S. Dl.
For Blockens Reparation 4 Dl. 3 Mark
Til tidl. nævnte 13 Sogne fra 14 til 8 Dl. hver.
i alt 156 Sl. Dl.

Anno 1668. Dend 10. Dec. blef de fattiges Block, som staar i Tisvilde igien obnet og befandtes derudi 200 Slet Daler, som blev uddelt i deres Nærværelse, som tidligere vare til Stede dog Hr. Christopher Mortensen i Helsinge-Valdby i S. for Hr. Hans Knudsen.

Blef først betalt af samme Penge til dennem, som paagreb den tiuf Peder Ørløs, som med sine Kammerater vilde bortstaalen samme fattiges Penge och hafde nogle Steder brøt Blocken och blef saa i det samme af Hans Rostgaards tjenere paa greben, til dennem

[1] Slet Daler var en Sølvmønt af ringere Værdi end Rigsdaler.

och di som holt vagt med dennem nogle Dage derefter for deres besuæring och til Underholdning — 8 S. Dl.

Hr. Hendrich i Blidstrup bekom formedelst hans Elendige og bedrøfuelige tilstand, idet hans Præstegaard er afbrændt til et Hjælp — 6 S. Dl.

En gl. Degne Enke udi Græsted — 1 S Dl.

En gl. Tingskrivers Enke — 1 S. Dl.

Til Blockens Reparation, som tiufene hafde brøt, dertil blev aflagt — 1 S. Dl.

Efter hans Kong. Maj. naadigste udgifne Bref, at Tibirke Kirke skulde niude af samme fattiges Penge til dends Reparation, dend tredie Penge af huis, som kunde være i Behold, tilfaldt saa 61 S Dl.

Til samme Sogne som tidligere 122 S Dal. til Deling fra 5 til 12 Sl. Dal.

Anno 1670 Dend 18. April blef di fattiges block obenet och der fandtes derudi Penge — 208 Sl. Dl.; som blef uddelt til efterskrefne, nemblig:

Tibirke Kirke efter dend salig højloflig Herris bref at skulle niude af samme fattiges Penge til dends Reparation dend tredie Penge beløb til 69 Sl. Dl.

Deigne Konen i Valdby, som hafuer brøt hindes Laar og hafuer lidet til beste at lade sig læge for — 5 Dl.

En fattig Mand ved Nafn Jacob Skotte, som Quinden er fradød och hafuer to Spædebørn, bekom 2 Dl. 2 Mrk.

En gl. Deigneenke i Græsted ved Nafn Sophi — 1 Dl.

Til it Huus, som skal opsettes ofuer blocken, dertil blef tagen — 10 Dl.

En gl. Tingskrifuers Enke — 1 Dl.

Beløber tilsammen 88 Dl. 2 Mark.

Blifuer saa igien til deeling til efterskrefne 13 Sogne til di vedtørfuende 120 Dl. 2 M.

Bønderne for den skade och gienvordighed de lider paa deris Korn formedelst samme brønds Skyld. 5 Dl.

Anno 1671. Dend 18. April blef de fattiges block, som staar i

Tisvilde By obenet och fandtes derudi 232 Sl. Dal., huilke blef uddelt til efterskrefne nemlig

Tibirke Kirke efter Kongens benaadningsbref til dens Reparation en Trediedel — 77 Dl. som blef skiket til Hr. Søren Arentzen, Kirkeværger.

En fattig gl. Enke Karen sal Christen Christensen — 1 Dl.

Et fattigt Quindfolk døde i Tisville til Kisten til at komme til Jorden med — $1^1/_2$ Dl.

Bønderne i Tisville By bekom formedelst den skade och store fortred de Lider paa deris Korn och gresning for samme Hellene Kildes skyld — 5 Dl.

Et Barn paa Nackehoved som Fader och Moder ere fraløbne, som Helle Hansen hafuer hos sig, til hjelp til dends Opfødning — 2 Dl.

It U-Egtebarn i Maaromme, som Moderen er letfærdig fra Rømbt, som en gammel Husmand Oge Hansen af Medynk hafuer hos sig til desens opfødning blef meddelt — 2 Dl.

Indnu et fattigt barn, som Moderen er fradød och Faderen fattig och skrøbelig som Maren, Ole Wefuers hafuer opfødde, bekom — 1 Dl., ialt 89 Dl. 2 Mrk.

Blifuer saa igien til Deeling til efterskrefne 13 Sogne til nødtørfuende fattige Folk — 142 Dl. 2 Mark.

Anno 1672. Dend 21. May blef de fattiges block, som staar i Tisville obenet och fandtes derudi 214 Dl. huilke blef uddeelt til efterskrefne, nemblig.

En fattig gl. Enke Karen sal Christen Christensens i Græsted — 1 Dl.

Bønderne i Tisville Bye for Skade di lider paa deris Korn och gresning — 5 Dl.

Et u-ægte barn i Maaromme som Moderen er fra løben — 2 Dl.

Noch et fattigt barn som Moderen er fradød och faderen fattig och skrøbelig — 3 Mark.

En fattig Quinde Karen Rafns til hindes begrafuelse — 1 Dl.

En fattig jydsk Karl, som er tilfalden et flod i hans Ansigt til hjelp — 1 Mark. ialt ti Dl:

Til Deling mellem de 13 Sogne 204 Dl.

Anno 1673. Dend 16. Juny blef de fattiges Block, som staar i Tisville obnet och fandtes derudi 198 Dl., som blef uddelt til følgende.

Tibirke Kirche efter dend sal Kongebref dend tredie Del — 66 Dl.

Efter Hans Excellences Hr. Ober-Hofmarskalck Winterfelds Ordre til Hr. Hendrich Mortensen i Blidstrup — 30 Dl.

Noch efter Hans Excell. Order til Rasmus Nielsen i Friderichsborg — 15 Dl.

En fattig Enke, Karen Christens — 3 Mark.

Bønderne i Tisville for Skade de lider paa deris Eng och Korn for samme Brønds Skyld — 4 Dl.

Et U-ægte Barn i Maaromme, som Moderen er fraløben — 1 Dl.

Willum Pedersen i Tisville for 2 Ligkister til to fattige Stakkeler, som døde i Tisville — 3 Dl.

Lorentz Benick af Flensborg, som er fangen udi Tørki, til hans Løsenhjelp — 1 Dl. 2 Mark[1].

Et Hittebarn, som er om Natten henlagt for Søren Laursens Dør i Valdby — 1 Dl. 2 Mark.

Til Hellene Kildebrønds Reparation med Richverk af Hessel Kiep och Eggestolper med hofde paa och slaar af Fyrletter dertil — 16 Dl.

Oluf Ifuersen bekom, som hand hafde udlagt til Letter och sømb 1 Dl. 4 Skil., ialt 139 Dl. 4 Sk.

Til Uddeling til di 13 Sogne 58 Dl. 3 Mark 12 Skil.

Anno 1674. Dend 16. Juny blef Blocken obnet och fandtes derudi 206 Dl., som blef uddelt til følgende:

Efter dend sal. Konges Befaling til Tibirke Kirkes Reparation — 68 Dl.

Efter Hr. Oberhofmarskals Ordre til Hr. Hendrich i Blidstrup — 30 Dl.

[1] I det 16. og 17. Aarhundrede var de algierske Sørøvere en sand Rædsel for Skibene i Middelhavet, idet de overfaldt og plyndrede disse og gjorde Søfolkene til Slaver. Til Løsepenge for disse blev der ofte ved Kirkerne og lignende Steder indsamlet Penge, saaledes ogsaa her.

Efter sammes Ordre til Rasmus Nielsen i Frederiksborg — 15 Dl.

Til it Recheverk omkring ved Brønden — 4 Dl.

Karen sal Christen Christensens i Græsted — 3 Mark.

Anne, Chresten Wefuers i Ørby til leegedomb til it ont been — 1 Dl.

Johanne Krøbbeling i Tisville — 2 Mark.

Et hittebarn henlagt hos Søren Larsen i Valdby — 1 Dl. 2 Mark.

Bønderne i Tisville for skade de lider paa deris Eng och Korn for samme brønds Skyld — 4 Dl.

Til Rest til Deeling mellem de 13 Sogne 81 Dl. 1 Mark.

Anno 1675 dend 21. Juny blef Blochen obnet i Overværelse af af Mester Hans Kyse i Rambløse, Hr. Hendrich udi Blidstrup, Hr. Christopher i Helsinge Hr. Arnoldus i Vejby og Jørgen Sørensen, Slotsfoged paa Friderichsborg. Der fandtes i Blochen i adskillig slags myndt — 167 Dl., som uddeltes.

Til Tibirke Kirche en tredie Deel — 55 Dl.

Rasmus Nielsen i Frideriksborg efter Ordre — 15 Dl.

Hr. Hendrich i Blidstrup efter Ordre — 10 Dl.

Tre Ligkister — 4 D. 2 Mark.

Et fattigt fader-moderløst Barn i Tibirke Sogn — 2 Dl.

Et fattigt Hittebarn i Valdby Sogn — 1 Dl 2 Mark.

En fattig, sengeliggende Quinde i Holløse — 1 Dl.

Bekostning paa Træværk och Hengsler ved Hellene Kilde — 1 Mark.

Bønderne i Tisville for Skade paa Korn og Eng — 4 Dl.

Niels Parisen i Holløse, som er forderfuet af Kreft — 2 Mark.

En sengeliggende Pige i 9 Aar i Valdby — 2 Mark

Christen Tingskrifuers Enke i Græsted — 1 Dl.

Peder Frands Rasmussen i Tibirke til hjelp til hans afbrændte Gaard — 1 Dl. ialt 96 Dal 1 Mark

Til Deeling til de 13 Sogne — 70 Dl. 3 Mark.

Anno 1676. Dend 11. May blef Blocken obnet og fandtes derudi 142 Slette Dl., som uddeltes saaledes.

Tibirke Kirke — 37 Dal

Chr. Spormagers Enke paa Frederiksborg efter Ordre til Hjelp i hindes armod — 15 S. Dal.

1 Armbeenbruden Dreng — 1 Dl.

Jens Hansen i Tisvilde til Hjælp til Badskærløn i hans Armod — 5 Sl Dl

Margrethe Andersen i Tisvilde, som hafuer den slemme Siuge — 2 Mark, ligesaa til Margrethe Eriks og Marg. Clemminds o. fl. ialt — 68 Sl. Dal. Til fattige i de 13 tidligere nævnte Sogne 74 Dl.

(Da Aarsregnskaberne i de følgende Aar i Hovedsagen ligner de foregaaende Aar anføres nu kun, hvad der for hvert Aar indkom i Blokken, samt hvad der ellers kan være særlig bemærkelsesværdigt.)

1677 — 72 Sl. Dl. *1678* — 93 Sl. Dl. Paa Grund af den onde Tids (hermed menes vel Krigstider) Tilstand, og at der var saa lidet i Bloknen och der ellers fandtis saa mange elendige fattige, blev flere Understøttelser nedsatte.

1679 — 165 Sl. Dl.

1680 — 162 Sl. Dl. *1681* — 274 Sl. Dl. *1682* — 313 Sl. Dl i dette Aar til 4 Bønder, som holder Vagt ved Blokken Sct. Hans Nat — 1 Dl. og for de forgangne Aar ligesaa 1 Dl og saaledes flere Gange.

1683 — 293 Sl Dl. *1684* — 334 Sl. Dl. 1 Mark 8 Skil. Til 2 Quinder som thoer Brønden og holder den vedlige med Reenhed — 2 Mark.

1685 — 299 Sl. Dl. 3 Mark. Tibirke Kirke vedbliver at nyde en Trediedel af Blokpengene.

1685. Den 26. Nov blev Blokken igen tømt, da den var ganske brøstfældig og ikke længere kunde betroes at staa med Pengene, hvorfor Reparation var nødvendig, det kostede 69 Sl. Dl. 3 Mark 8 Skil. *1686* — 202 Sl. Dl. *1687* — 255 Sl. Dl. Til de Tisvilde Mænd for den Skade, de lider paa deris Sæd Sct Hans Aften og Frue Aften 4 Sl. Daler. — *1688* — 262 Sl. Dl. Maren sal Hr. Olufs i Græsted fik i det Aar — 10 Sl. Dl. og ligesaa i *1689—90—91* — 6 Sl. Dl — Paa Grund af Forhindring sendte Hr. Rostgaard Tingskriver Rasm. Arendrup og sin Tjener David Holmer til at overvære Blokkens Aabning.

1691. Dend 21. April blef Hellene Kildeblok aabnet efter Tiufaftige Mennisker hafde verrit derpaa at bryde og mueligt faaet nogle af Pengene, som vel er at troe, efterdi forige Aaringer i Fredstiden er udi Blokken aarlig befunden ved 190 Sl. Dl, ja nogle Aaringer mere og nu ikkun 65 Sl. Dl. 3 Mark 8 Sk. Skielmerne deris Gierning kiendtes paa de to Jærnbøjler, hvorudi de to Hængelaase henger, huilke Bøyler var ofuerfilede, de to andre Laase, som sidder fast inden i Blokken menes at være opdirket. Og at disse forbandede Tiufve icke har faaet alle Pengene menes, at Tiden er falden dem for kort, saa og at den Jernbolt, som sidder igiennem Jærnkiæden inden i Blokken det har forhindret saa de ikke har kunnet faa de Penge, som var under neden denne Bolt. Ellers var det nu 23 Aar siden dend navnkundige Tiuf Per Ørløs Anno 1668 med sit Selskab brød ind paa samme Blok och af salig Amtsforv. Rostgaards Folk blef tagen och fik deres fortiente Straf. — I Blokken var 200 Sl. Dal.. Maren sal Hr. Oles i Græsted fik 3 Sl. Dal. — Blokken blef dette Aar aabnet d. 27. Okt. och icke som sædvanlig biet til Sommeren af den Aarsag, at man vilde betage tiufagtige Mennisker Lejligheden nu i disse lange Vinternætter derpaa at bryde och dend bestielle.

1692. I Blokken 183 Sl. Dal. Kirsten, sal Hr Peder Schous i Brøndby fik 4 Sl. Dl.

1693. I Blokken fandtes: I Ducater — 15 Sl. Dal. Danske Croner 33. Danske Smaapenge — 140. Svenske Smaapenge 72. Svenske Kaaber Fyrreker — 12.

Efter kgl Befaling skulde Tibirke Kirke have en Trediedel af Pengene, men formedelst samme Kirke saaledes hvert Aar bekommer en Trediedel, som afgaar fattige, elendige Mennisker, og man intet fornemmer Kirken enten ved Bygning eller andet deraf blifuer hjulpet, men Pengene til andre Kirkers Bygninger i Landet skal hentrækkes, hvorom intet siges i Kongens Bref eragtede man denne Gang icke mere at kunne fratage de fattige og tillægge Kirken end 50 Sl. Dal. Kirsten Hr. Skous i Brønshøj — 6 Sl. Dal.

1694. I Blokken fandtes: i Guld $4^1/_2$ Sl. Dal. Specie $1^1/_2$ Croner

20. Anden Dansk 147 Dl. $^1/_2$ Skil. 4 Dal 3 Mark Svenske Penge 61—3—8. Svenske Kobberpenge 10 Sl. Dal 3 Mark, ialt 250 Sl. Dal.

1695. I Blokken fandtes. I Guld — 36 Sl. Dal. Danske Croner — 8. Danske Smaapenge — 172. Danske Halfskil. 6—2. Svenske Penge 57 Svenske Fyrreker. 6 Sl. Dl. Gifuet fattige Mennisker ved Blokken, som mangfoldig var forsamlet — 20 Sl. Dl. Hr. Eriks Dt i Græsted 1—2.

1696. 250 Sl. Dl. i lignende Mynt som sidste Aar.

I *1697* fik Hr. Eriks Børnebørn i Græsted af Blokken.

I *1698* fandtes i Blokken foruden de sædvanlige Mynter en liden Guldring med en Diamant.

1711. Befandtes ved Blokkens Aabning de *tvende* Kilder at være ganske øde saavelsom og Huset over Kongens Kilde[1] meget brøstfældigt i adskilligt. Formedelst Contagionens (ɔ: Pestens) Skyld befandtes der i dette Aar kun ganske faa Penge i Blokken (kun 5 S Dl 3 Mark og 11 Skil) saaat der ej kunde falde nogen Penge enten til Tibirke Kirke ej heller til de fattige i Sognene.

1712. Begge de nye Kilder ere forfærdigede.

I *1782*, det sidste Aar i Regnskabsprotokollen, var der 93 Sl. Dl. i Blokken. Endnu i 1873 tømtes Blokken, senere blev den kun tømt hvert tredie eller femte Aar. Men der var nu kun meget lidt deri.

At de milde Gaver i den katholske Tid har været saa betydelige, at man utvivlsomt for dem kunde tilføje Sognets Kirke det anselige Kor og senere udvide Kirken i Vejby, er ikke forunderligt, naar der endnu to—tre Hundrede Aar efter Reformationen samledes saa betydelige Beløb, som Regnskabet viser, og svandt end Gaverne til sidst ind, saa stod dog langt ind i Attenhundredaarene følgende Indskrift ikke forgæves over Blokken:

Dit Hjerte glemme ej at give Herren Ære
Og hvad din Haand formaar til dette Sted at bære
af hvad Værdi det er i Guld, i Sølv, i Penge,
Deraf faar Kirken sit og Resten, de som trænge.

[1] I Følge N. Petersen: „Tibirke Kirke" var Kongens Kilde, den saakaldte Badstue, anlagt af Chr. IV. Den laa et godt Stykke Vej fra Helene Kilde. Stedet paavises endnu og kaldes Bastekæret, ɔ: Badstuekæret.

UDGRAVNINGEN AF ÆBELHOLT KLOSTER

AF ANDERS UHRSKOV

Til de fire Ruiner, som Frederiksborg Amt hidtil har kunnet været stolt af at besidde — Bastrup Stentaarn, Søborg, Gurre og Asserbo — kan der nu føjes en femte: *Æbelholt Kloster.*

Til dette Kloster er Navnet paa en af Middelalderens betydeligste Kirkemænd knyttet. Om denne Mand, *Abbed Vilhelm af Æbelholt,* har Professor, Dr. phil. *Hans Olrik* skrevet en Afhandling i Historisk Samfunds Aarbog for 1912.

Vilhelm var født i Paris o. 1127, men blev o. 1165 efter indtrængende Opfordring af sin Ven, Absalon, kaldt til Danmark for at bringe det vanskøttede Munkeliv i Augustinerklosteret paa Eskilsø i Roskilde Fjord paa Fode igen. Vilhelms Ildhu blev af Stedets træge Munke mødt med Uvilje og Fjendskab. Da Klosteret tilmed var fattigt og daarligt beliggende, lod Absalon det flytte til Tjæreby Sogn, hvor det i Forvejen besad sit største samlede Gods. *Æbeltholt Kloster* blev under Abbed Vilhelms energiske Ledelse et stort og anset Kloster. Man ser det alene deraf, at det husede 25 Kanniker og sagdes dagligt at bespise over hundrede Mennesker, dels fattige og dels vejfarende. En saa stor Husførelse maatte nødvendigvis kræve god Plads. Der er da utvivlsomt ogsaa bygget meget i de følgende Aar. Alt dette krævede betydelige Midler, men Vilhelm opnaaede ved egen Dygtighed og Absalons Hjælp ikke blot at faa Indtægterne til at svare til Udgifterne, men ogsaa at grundlægge den Velstand, Klosteret senere nød godt af. Abbed Vilhelm døde 1203, men vandt snart Ry som Helgen. Med en af hans Tæn-

der udførte hans Kanniker Vidunderkure, 1224 blev han kanoniseret, og Tilstrømningen til hans Grav voksede.

Alt imens arbejdede og byggede man. En først opført mindre Kirke afløstes af en stor, der blev færdig o. 1210.

Klosterets Indtægter øgedes, dels ved testamentariske Gaver og dels paa anden Maade. Saaledes holdtes der ved Midsommertid uden for Klosteret et stort Marked, hvoraf Kannikerne havde Ret til at hæve en Afgift. 1492 gav Paven Aflad til dem, der paa visse Dage besøgte et af Kong Hans indstiftet Alter i Kirken. —

Men andre Tider kom, 1536 indførtes Reformationen, Æbelholt Kloster bestod dog endnu en Tid. 1544 fik en verdslig, Christoffer Trundsen, det i Forlening, mens Abbeden styrede de gejstlige Forretninger til 1560, da Klosteret nedlagdes, og Jorden blev henlagt under Hillerødsholm.

Minder om Klostertiden har man endnu i de tre Stednavne *Ebberholtsvang* (Æbelholtsvang), *Ebberholtsdam* og *Kappelskov* (Kapelskov). Ebberholtsvang er den Del af Tjæreby Sogn, der ligger paa begge Sider af Hillerød-Frederiksværk Landevejen Vest for Tjærebyvejen. Ebberholtsdam, der ligeledes hører til Tjæreby Sogn, er et til Dels moseagtigt Terræn med flere Smaaejendomme, der ligger lidt Syd for Landevejen og længere mod Vest. Kappelskov ligger Nord for Landevejen og hører til Lille Lyngby Sogn.

I Aaret 1555 blev det bestemt, at Tjæreby og Alsønderup Kirker skulde nedlægges og Menighederne søge Æbelholt Klosterkirke, men 1561 blev der truffet anden Bestemmelse. Nu skulde tværtimod Klosterkirken nedbrydes og de to andre Kirker bevares. Saadan blev det, og samtidig med Klosterkirkens Nedbrydning er de øvrige omfattende Klosterbygninger formentlig ogsaa blevet nedbrudt. Murstenene er blevet anvendt til andre Bygninger, muligvis Frederiksborg Slot, muligvis andre. At adskillige private har hentet Teglsten, Kampesten og andre Bygningsdele fra Ruinerne, kan man formode ud fra de Oplysninger, man besidder om de forskellige Søjledeles senere Opholdssted.

Tid efter anden forsvandt de sidste Murrester af det forhen saa

anselige Kloster, og snart gik Ploven sin Gang over det hele. Synlige Spor af Bygningerne var der dog stadig mange af, og nu og da aflagde historisk interesserede Besøg paa *Klostergaarden*, som den Gaard i Ebberholtsvang hedder, paa hvis Jord Æbelholt Kloster har ligget. Klostergaarden ligger Syd for Frederiksværk Landevej, ca. 7 km fra Hillerød. Her og der fandt man paa Markerne gamle Munkesten, ogsaa forskellige Formsten. En Dag i Begyndelsen af dette Aarhundrede aflagde Skoleinspektør *P. Petersen*, Hillerød, et Besøg paa Stedet, han fik Øje paa en Art Formsten — en Sten til Hjørnerundstave — og fik Lov at tage den med som et Minde om Klosteret. Da Hillerød Kommuneskole fik en stor Nybygning opført i 1905, blev denne Sten indmuret øverst i den Bue, der over Porthvælvingen vender ud mod Gaarden. Den nye Skole ejede saaledes et synligt Minde om det gamle Kloster.

For vel en femten Aar siden aflagde Sparekassedirektør J. P. Bjellekjær, Højskolelærer Ole Jensen og jeg et Besøg paa Klostergaarden. Vi gik en Foraarsdag hen over de harvede Marker og undrede os over, hvor aldeles oversaaede de var med Teglstensbrokker. Et Sted var der gravet efter Grus, og man havde fundet et fuldt bevaret Skelet fra en af de mange Grave. Vi betragtede Skelettet, vi hjemførte et Par store Munkesten som Minde om Turen, men mere kom der ikke ud af Besøget.

Enkelte murede Grave fra Middelalderen var der ogsaa fundet, saaledes havde Nationalmuseet undersøgt en i 1853, og i 1895 havde den unge Forsker *Ivar Hirschsprung* udgravet tre Munkegrave, men han døde uden at have efterladt sig afsluttende Optegnelser om disse Graves Beliggenhed.

Efterhaanden havde man fra alle Sider slaaet sig til Ro med, at der vist ikke var noget videre tilbage af det fordums saa store Bygningsværk.

Da kom der en ny Mand til Egnen. Han havde slaaet sig ned i Hillerød, hvor han sad og oparbejdede en Lægepraksis. Men samtidig havde han forskellige andre Ting i Hovedet.

Æbelholt Kloster — hvordan med det? Han spurgte ud om det,

naar han var paa Sygebesøg i Nabolaget. Ingen vidste noget bestemt udover, at paa den Gaards Mark havde det ligget, men han havde nu den sikre Tro, at Jorden maatte have bevaret værdifulde Rester i sit Skød, og Søndag den 15. September 1935 startede saa Læge *V. Møller-Christensen* tidlig om Morgenen sin Bil for sammen med tre andre unge Mænd at køre ud til Klostergaarden, hvor de med velvillig Tilladelse af Ejeren, Gaardejer *Anders Andersen*, tog fat paa en Undersøgelse, i hvilken Andersen ogsaa tog ivrig Del.

Man brugte en Jernstang som „Søger", og paa de Steder, man ved en tidligere Besigtigelse havde fundet egnede, borede man Søgeren i Jorden. Man havde ikke haft den nede ret mange Gange, før man stødte paa noget fast. Man begyndte at grave, og et Spadestik nede stødte man paa en velbevaret Teglstensmur. Et Par Naboer var kommet til, de blev smittet af de gravendes Iver og tog ogsaa fat paa Skovl og Spade. Kl. 4 standsede Udgravningen, der havde varet fra Kl. 8 om Morgenen. Et Par Murstensfundamenter var afdækket i en Længde af 4—5 Meter. Paa begge Sider var der en smal Gang med lerstampet Gulv. Hvad var dette — en Bagerovn eller hvad?

Den 17. September henledede V. Møller-Christensen Nationalmuseets Opmærksomhed paa Fundet. Den paafølgende Søndag fortsattes Prøvegravningerne ca. 70 m Vest for det første Sted. Ogsaa der var Heldet med, idet man fik afdækket et Kampestensfundament af en Bygning. Dagen efter, d. 23. Sept., aflagde Nationalmuseets Direktør, Dr. phil. *M. Mackeprang*, et Besøg paa Stedet. Det første Fund viste sig at være en middelalderlig Teglovn, og i det hele fandt Direktøren de opnaaede Resultater saa værdifulde, at han tilsagde Nationalmuseets sagkyndige Bistand, hvis man ad privat Vej kunde skaffe Midler til den med Udgravningen forbundne Arbejdsløn.

Søndag den 29. Sept. fortsattes Prøvegravningerne i Forbindelse med Gravningerne Søndagen før, og det lykkedes at faa afdækket endnu et Stykke Kampestensfundament, og heriblandt kom en smuk Granit-Søjlebase — et Søjlefodstykke — til Syne. Desuden fandt man

en rhombeformet Glasrude og en Del sammenkrøllede Blybaand til Indfatning af Ruder samt et grønt glasseret Kakkelstykke.

De stedlige Blade bragte interessante Beretninger om Arbejdet, og de følgende Søndage strømmede Folk til. Unge og ældre historisk interesserede Mænd fra Hillerød og Omegn — enkelte helt fra Hel-

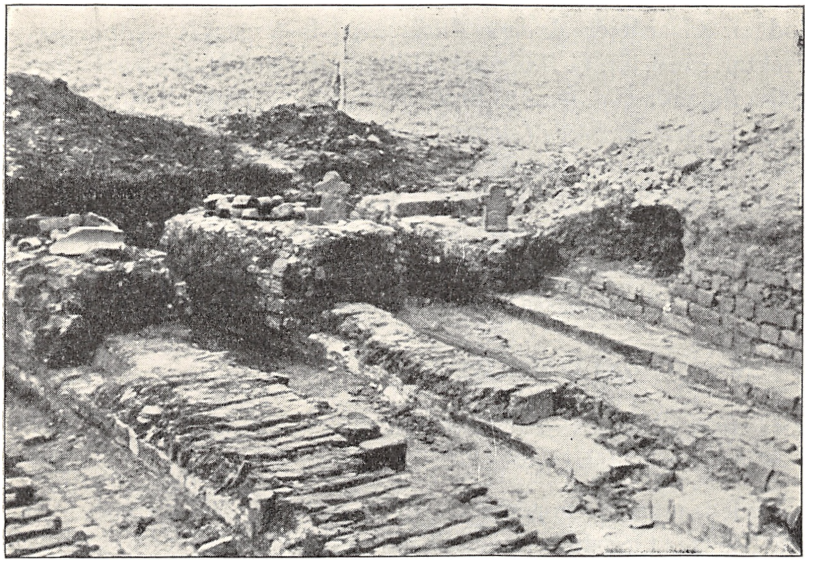

KLOSTERETS TEGLOVN

singe — tog Del i Prøvegravningerne, og andre saa interesseret til. Paa Klostergaardens frodige Græsmarker blev der gravet snart her snart der, og efterhaanden mindede det hele om et Skyttegravsanlæg, men Rester af Fundamenter og Gulve kom der stadig for Dagen,

Paa Nationalmuseets Vegne begyndte Arkitekt *C. G. Schultz* den 30. Sept. ved Hjælp af et Par Arbejdsmænd en mere systematisk Udgravning af de fundne Bygningsdele. Man tog først fat paa det, den første Prøvegravning havde bragt for Dagen, den gamle Teglovn, der af Hensyn til Faren for Ildsvaade var anbragt et Stykke fra det egentlige Kloster.

En middelalderlig Teglovn — det var allerede et Resultat. Nu gjaldt det om at smede, mens Jernet var varmt, og V. Møller-Christensen var den rette Mand til at smede. Samme Dag, d. 30. Sept., afholdtes der i hans Hjem et Møde af en indbudt Kreds af historisk interesserede Mænd, der konstituerede sig som Udvalg med det Formaal at skaffe Penge til fortsatte Prøvegravninger, Udvalget bestod af: Gaardejer *Anders Andersen*, Klostergaarden, Sparekassedirektør, cand. jur. *C. Andersen*, Hillerød, Lektor *H. Boisen*, Hillerød, Højskolelærer *Ole Jensen*, Frederiksborg Højskole, Sogneraadsformand, Gaardejer *Søren Larsen*, Tjæreby, Læge *Vilh. Møller-Christensen*, Hillerød, Stiftamtmand, Kammerherre *W. Oxholm*, Frederiksborg Slot, og Forfatter *Anders Uhrskov*, Hillerød.

En halv Snes Dage efter, den 9. Oktober, afholdt Udvalget atter et Møde, hvor Vilh. Møller-Christensen fremlagde følgende betydningsfulde Erklæring fra Nationalmuseets Direktør:

NATIONALMUSEET
2. AFDELING
DEN DANSKE SAMLINGS HISTORISKE DEL
København K., d. 4. Oktober 1935.

Medens man har nogenlunde Rede paa det c. 1177 stiftede Æbelholt Klosters Godshistorie, har Kendskabet til dets Bygningshistorie hidtil praktisk talt indskrænket sig til, at man vidste, at den Stenkirke, der afløste den første beskedne Trækirke, blev indviet 1210, og at Klosteret blev nedbrudt i 1560'erne.

De i Efteraaret paa privat Initiativ foretagne Prøvegravninger har imidlertid kastet Lys over denne vigtige Side af Klosterets Historie. Ikke blot har man fundet og nu helt udgravet Klosterets gamle Teglovn, men hvad vigtigere er, man har tillige afdækket forskellige Bygningsfundamenter, hvoraf nogle afgjort gaar tilbage til Klosterets ældste Tid. Der er herved givet et fast Holdepunkt for Undersøgelserne og skabt godt Haab om, at man ved fortsatte Gravninger vil kunne afdække Anlæggets Grundplan, saavel det egentlige Kloster som den dermed sikkert sammenbyggede Klosterkirke.

Lykkes dette, vil der her kunne skabes en „Ruinpark" af samme Art som ved Øm Kloster i Emborg og nu for nylig i Maribo, hvorved Mindet om det ene af Nordsjællands berømte Klostre og dets Stifter — en af vor middelalderlige Kirkehistories ejendommeligste Skikkelser — vil blive bevaret paa en smuk og værdig Maade, og Egnen blive en Seværdighed rigere. Men i hvert Fald er det, der allerede er fremdraget, saa betydningsfuldt, at Undersøgelserne absolut bør fortsættes, og Nationalmuseet, der har lovet at overtage den sagkyndige Ledelse, men hvis Midler for Tiden er beslaglagte af andre store Arbejder, kan derfor kun med den største Glæde hilse det Arbejde, der fra stedlig Side gøres for at fremskaffe Midler til Udgravningernes Fortsættelse, og give det sin varmeste Anbefaling.

M. Mackeprang.

Til Hjælp til de fortsatte Prøvegravninger havde Frederiksborg Amt bevilget 200 Kr., Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse 200 Kr., Tjæreby Sogneraad 100 Kr., og med Bidrag fra forskellige private naaede man efterhaanden op paa 660 Kr. For en Del af dette Beløb var Teglovnen blevet udgravet, og ved private Kræfter var Udgravningen af Klosterets Hovedbygninger blevet fortsat. Det viste sig, at der var bevaret langt mere af Fundamenter og Murrester, end man havde ventet. Efter at Arkitekt Schultz havde gjort Direktør Mackeprang opmærksom herpaa, nedlagde denne Forbud mod Fortsættelse af den private „Søndagsgravning". Udgravningen skulde herefter udelukkende foregaa under sagkyndig Ledelse. Udvalget vedtog at anmode Direktør Mackeprang om Tilladelse til at lade Arkitekt Schultz lede en Prøvegravning af selve Hovedbygningerne og eventuelt finde Spor af Kirken, imod at Udvalget afholdt alle de dermed forbundne Udgifter.

Tilladelsen blev givet omgaaende, og i Løbet af de følgende fire Uger blev der foretaget omfattende Udgravninger paa forskellige Steder. Et stort Antal Fundamenter og Murrester, der krydsende hinanden stammede fra forskellige Byggeperioder, kom for Dagen.

Men hvad var hvad, og hvor var Kirken? Ja, saadan spurgte Ar-

kitekten, og saadan spurgte vi andre, mens nogle tog sig til Hovedet, og andre nøjedes med at ryste paa Hovedet, for dette her saa i Sandhed broget ud. En Dag mente man at have fundet Rester af Kirken, og Glæden var stor, men midt i det hele dukkede der en Bagerovn op, og saa var den Kirkegang forbi.

Dog — Udholdenheden lønnedes. En Dag kunde Arkitekt Schultz notere et Resultat: Her var en afrundet Mur og her en firkantet Mursokkel. Altsaa denne var Alterfoden og hin Korrundingen i den gamle Kirke, og snart kom mere af den lille Kirke for Dagen. Man fandt Dele af et Murstensgulv med smukke geometriske Mønstre paa Stenene. Nu var et betydningsfuldt Resultat naaet. Men hvad Anders Andersen tænkte ved Synet af dette og andre Resultater, der havde gjort hans gode Græsmark ubrugelig til sit Formaal for lange Tider, det vides ikke. Men saa meget er sikkert, at han uden nogen Art af økonomisk Sikkerhed for Godtgørelse for den stedfundne Skade havde fundet sig i alle Udgravningerne og Færdselen af de mange nysgerrige — en Søndag var der vel en 400 gaaende, cyklende og bilende fra København og hele Nordsjælland. Andersen havde ikke blot fundet sig i alt dette, men havde vist hele Arbejdet Interesse og venlig Forstaaelse.

Dog maatte der naturligvis træffes en eller anden Ordning paa Sagen. Den kom, da Repræsentanter for *Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse*, efter et Tilsynsraadsmøde Dagen før, Fredag den 8. November aflagde et Besøg paa Klostergaarden. Til Stede var den administrerende Direktør, *C. Andersen*, den landbrugskyndige Direktør, senere afdøde Gaardejer *Jens Hansen*, Langerød, Tilsynsraadets Formand, Stiftamtmand *W. Oxholm*, Medlem af Tilsynsraadet, Landinspektør *Kaj Sørensen*, Formanden for Frederiksborg Amts Fredningsnævn Dommer *A. P. Larsen*, Helsinge, samt Arkitekt *C. G. Schultz* og Læge *V. Møller-Christensen*.

Ruinernes stumme Tale gjorde sin Virkning. Deltagerne var enige om, at aldrig mere skulde denne historiske Jord komme under Plov. Efter en kortvarig Forhandling mellem Sparekassens Repræsentanter og Ejeren blev man enige om, at Frederiksborg Amts Spare- og

Laanekasse afkøbte Gaardejer Anders Andersen et Areal paa en Tønde Land med Vejret for 1000 Kr. samt 1500 Kr. for Ulemper, samtidig med, at man fik Forkøbsret til endnu en Tønde Land til samme Pris, hvis de fortsatte Udgravninger skulde gøre Erhvervelsen deraf ønskelig. — Denne Begivenhed var af den største Værdi for

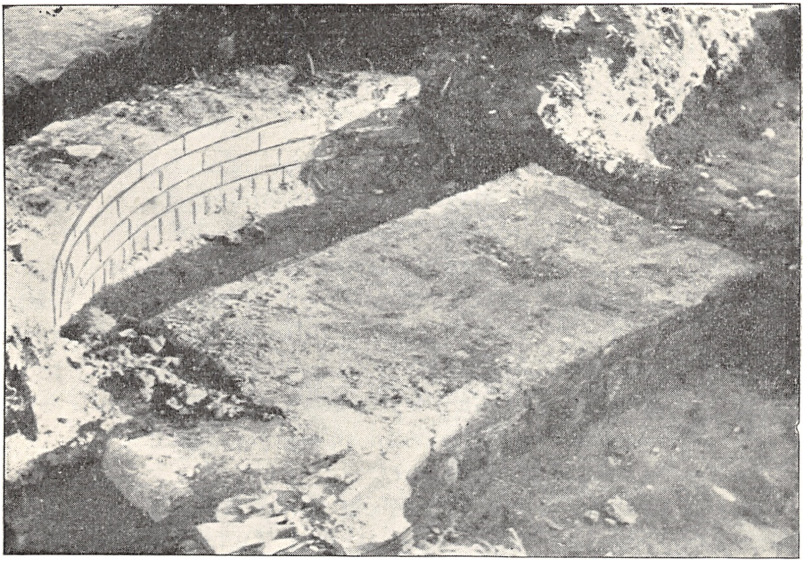

KORRUNDING OG ALTERFOD

Sagens videre Udvikling, og Tempoet havde været ualmindeligt. Der var ikke gaaet to Maaneder fra de første Prøvegravninger og til Købet og dermed Sikringen af hele Ruinarealet. Man var naaet et stort Skridt videre frem mod det Maal, Direktør Mackeprang havde nævnt i sin Erklæring: En nordsjællandsk Ruinpark og en ny Seværdighed.

Sparekassen købte Arealet for at tilskøde Nationalmuseet det som Gave, hvilket senere er sket.

Da Teglovnen, der med dens tre Indfyringssteder var af ret anselig Størrelse, ikke vilde kunne taale Frostens Paavirkning, blev den dækket til.

Vinteren benyttede den utrættelige Dr. Møller-Christensen til, naar Lejlighed gaves, at fortsætte Indsamlingen af Penge til yderligere Udgravninger, og da Foraaret kom, havde han indsamlet 640 Kr. Med dette Beløb til Arbejdsløn begyndte Arkitekt Schultz i Forsommeren atter Udgravningen, og det var interessante Ting, der efterhaanden kom for Dagen. I den lille Kirke blev der foruden Højalteret i Korrundingen fundet Fodstykket til to mindre Altre ved Nordvæggen. Undersøgelserne viste, at der i Kirken Tid efter anden havde været tre Gulve. De tidligere nævnte mønstrede Fliser fandtes i det midterste Gulv. Desværre var de ikke hele. En af dem blev saaledes limet sammen af 50 Stykker. Disse Gulvfliser blev alle taget op, pakket i Kasser og ført bort. I nederste Gulvhøjde fandt man et skaalformet Ildsted — o. en Alen i Tværsnit — og foret med Ler. Det har været Ildstedet, hvor Haandværkerne smeltede det Bly, de skulde bruge til Indfatning af Ruderne. Lidt Nord for den lille Kirke er fundet Fundamentet til en mindre Bygning, der muligvis har gjort Tjeneste som Sakristi.

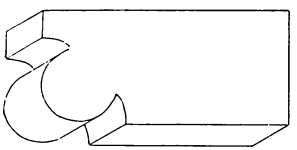

STEN TIL HJØRNERUNDSTAVE (jfr. S. 111.)

Foruden denne mindre Kirke er der fundet Rester af en stor treskibet Korskirke, der viser Spor af flere Ombygninger. Denne Kirke, der har dannet Klosterets nordre Fløj, har været af meget anselig Størrelse, idet den er 100 Al. lang, 50 Al. bred over Korsarmene og 33 Al. bred over Hovedskibet. Dens tre Hovedmaal danner en vis aritmetisk Skønhed, idet de forholder sig som 6:3:2. Denne Kirke er paa Størrelse med St. Bentskirke i Ringsted, der er en af Landets største Klosterkirker. Den store Kirke er dog ikke ret godt bevaret, idet man ved Nedbrydningen mange Steder har fjernet Kampestensfundamenterne fuldstændigt.

Endvidere er det lykkedes Arkitekt Schultz at finde Rester af Fundamenter af Klosterets andre Fløje, der delvis har været baaret af Søjler. Møller-Christensen har ved Forhandling med en Række forskellige Mennesker haft Held til at bringe alle de Søjledele, han har kunnet faa Kundskab om i Omegnen, tilbage til deres Hjemsted. I *Aarbog for 1919* har Pastor *P. Skak Barfod* gjort op-

mærksom paa, „at der i Skævinge Præstegaards Have findes et Søjlehoved af Sten, som stammer fra Æbelholt Kloster. Stenen er vor private Ejendom og vil nu blive stillet op paa mine Forældres Grave paa Skævinge Kirkegaard, men vi vil være villige til til enhver Tid at udlevere det, saafremt det — hvilket altid var min Faders Ønske — kan blive opstillet paa den Plads, hvor Klosteret har ligget."

Dette Granit-Kapitæl er nu givet tilbage til Klosteret og flyttet fra Provst Barfods Grav paa Skævinge Kirkegaard til Ruinerne af Æbelholt Kloster. Men endvidere er følgende Søjledele skænket Klosteret og bragt tilbage: Et Kapitæl af Granit fra Sogneraadsformand *Lars Hansen*, Meløse, et Sandstenskapitæl fra Gaardejer *Jens Jørgensen*, Kildetofte, Meløse, en Søjletromle fra Gaardejer *Mads Olsen*, Meløse, hvor den stod i Haven og dannede Foden til et Lysthusbord. Han havde ogsaa haft et Kapitæl, men den var desværre, oplyste han, af en Stenhugger blevet slaaet i Skærver, før han naaede at redde den. I Lille Lyngby Præstegaard var der to Tromler og et Kapitæl, alt af Granit. Disse tre meget tunge Søjledele hentede *Falck*, Hillerød, vederlagsfrit og bragte dem til Ruinen. Endvidere fik man et Søjleskaft fra Gaardejer *Carl Knudsen*, Kildegaard, Nejede. Derefter kunde man rekonstruere en hel Søjle, bestaaende af Base, Skaft og Kapitæl, med en samlet Længde af 2 m 66 cm. Med Tiden haaber man at faa disse Søjledele anbragt paa deres oprindelige Plads, hvad der utvivlsomt vil komme til at se meget virkningsfuldt ud. Skulde nogen vide Besked om andre endnu eksisterende Søjledele, vil de gøre Sagen en stor Tjeneste ved at give Meddelelse derom.

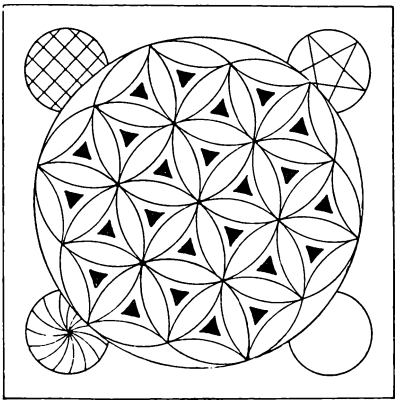

GULVFLISE FRA DEN LILLE KIRKE

Af andre ejendommelige Fund kan nævnes to Bagerovne og ved den store Kirkes Nordvæg to murede Grave. Af den ene af dem er

nederste Halvdel dækket af et Stykke Granit-Stenbro, den anden er derimod kommet til Syne i hele sin Udstrækning, Murstenene er anbragt efter Legemets Form. Det indmurede Rum, der omslutter Liget, er smallest ved Fodenden, bredere opefter, og over Skuldrene gaar de to Vægge vinkelret indad med en lille Udbygning i Midten til Hovedet. Hovedenden af Graven kommer paa den Maade til at ligne den øverste Del af et liggende Kors.

Af Smaating er der fundet utallige. V. Møller-Christensen, der ogsaa i Sommer har tilbragt en stor Del af sin Fritid paa Aastedet, har et helt Værelse fuldt af Ting, han ved en omhyggelig Undersøgelse af Jordsmonnet i Udgravningerne har bragt for Dagen. Adskillige andre Ting er bragt ind paa Nationalmuseet. Af Fundene kan nævnes: Et meget stort Antal *Potteskaar*, som Møller-Christensen og hans Hjælpere nu søger at faa limet sammen, saa der kan komme hele — eller nogenlunde hele — Krukker og Potter ud af det. Endvidere: *Hægter* og *Maller*, *Spænder*, *Bennaal*, *Pilegrimskors* og andre *Pilegrimstegn*, *Klædeplomber* (bl. a. en fra Leiden), *Hammerhoved*, *Skrabejern*, *Mejsel*, *Jernkile*, *Blykugler*, *Blybarre*, *Knivskaft*, *Knivsblade*, *Rudeglas*, *Dele af Blysprosser*, noget af en *Blyspand*, en Del af en *Slibesten*, *Knage* (lavet af en Hjortetak), *Spindesten*, *Saltkar af Mursten* (en kubisk formet lille Mursten med en Udhuling paa Over- og Undersiden), *Bor*, *Nøgler*, *Mønter* fra Valdemar Sejrs Tid og til Reformationen o. m. m. Det allermeste af alt dette har Møller-Christensen fundet i et Affaldsrum, der er fundet i Forbindelse med nogle Pæle og Pælehuller.

Dertil kommer Fundet af de interessante kirurgiske Instrumenter, for hvilke V. Møller-Christensen gør Rede i en selvstændig Afhandling i dette Skrift. Paa dette Punkt kan man altsaa allerede fremvise et Resultat af Forskerens Arbejde paa Grundlag af de gjorte Fund.

Efter at man var kommet saa vidt med Udgravningen som ovenfor antydet, meldte det Spørgsmaal sig: Hvorledes skal man bevare det særlig egnede af det fundne, og hvordan skal man ved en skaansom Restaurering bringe Ruinerne i Stand til at føre en nogenlunde tydelig Tale til den fremmede, der kommer for at se?

Til Besvarelsen heraf krævedes paa den ene Side Kyndighed og

Takt og paa den anden Side Penge. De to førstnævnte Ting har Arkitekt Schultz vist sig at besidde, og Pengene fremkom dels ved et Tilskud fra Nationalmuseet og navnlig ved gentagne betydelige Beløb, som Godseejer *Jarl*, Strødam, stillede til Raadighed. Derved er det i Løbet af Efteraaret lykkedes at faa den lille Kirke delvis

KORRUNDINGEN AF DEN LILLE KIRKE EFTER RESTAURERINGEN

restaureret, Foden af Højalteret og de to smaa Altre er muret op. Den maleriske Korrunding og til Dels Ydervæggene er ført et Stykke op og dernæst dækket med Cement for at beskytte dem mod Vinterens Angreb. En Del af den udgravede Jord er kørt bort. Ruinen kan nu skimtes fra Landevejen, og kommer man nær til den, kan man ikke andet end gribes af Ruinens Skønhed, dens mange Minder og Stedets stumme Tale i det hele.

Paa godt og vel et Aar er alt dette naaet, og enhver historisk interesseret Landsmand — ikke mindst vi her i Nordsjælland — har

Grund til at føle os stolte og taknemmelige. Tak skylder vi Museumsdirektør *M. Mackeprang* for hans store Interesse for Fundene, Arkitekt *C. G. Schultz* for hans Kyndighed og varme Interesse. En særlig Tak skylder vi Læge *V. Møller-Christensen*, uden ham var der overhovedet intet sket, og *Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse*, der ved sin resolutte Handling sikrede Ruinomraadets Bevarelse. Ogsaa Pressen skylder vi Tak, men desuden bør nævnes en enkelt Mand, som i al Stilfærdighed har gjort et stort Arbejde for Sagen. Det er Forretningsfører *H. P. Olsen*, Hillerød. Han har ikke blot deltaget i de frivillige Prøvegravninger fra den første Begyndelse, men han har skrevet en Række Dagbladsartikler — deraf en meget stor — om Fundene og Stedets Historie i det hele. Sidst, men ikke mindst har han taget et stort Antal Film af Udgravningens forskellige Faser. Alle Illustrationerne i denne Artikel skyldes saaledes ham. —

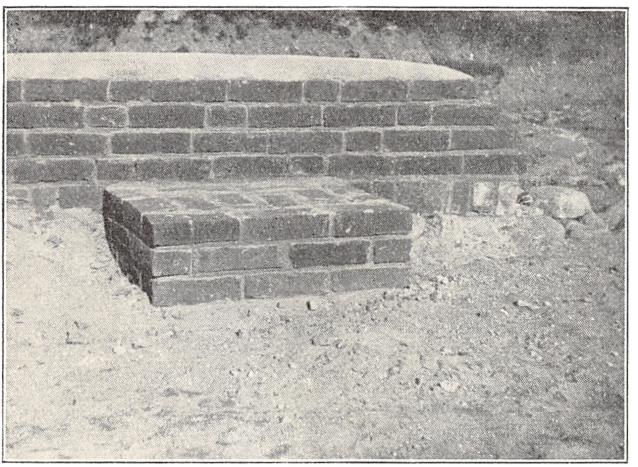

ALTERFOD VED KIRKENS NORDSIDE EFTER RESTAUREREINGEN

Endnu er der store Udgravninger tilbage og mange Problemer at løse. For Forskningen vil Stedet stadig bringe ny Viden, for den menige Beskuer ny Glæde. Historisk Samfund haaber iøvrigt ved Lejlighed fra sagkyndig Haand at kunne bringe en udførligere Skildring af Æbelholt Klosters Bygningshistorie.

Kilder: Foruden de i Teksten anførte Kilder er bl. a. benyttet: *Traps Danmark* 4. Udg. samt en Række Artikler — deraf flere med Interviews af Arkitekt Schultz — i *Frederiksborg Amts Avis, Nordsjællands Venstreblad* og *Nordsjællands Social-Demokrat.*

FUND AF LÆGEINSTRUMENTER FRA ÆBELHOLT KLOSTER

AF VILH. MØLLER-CHRISTENSEN

Blandt de mange interessante Ting, der allerede er bragt for Dagen ved det første Aars Udgravninger af Æbelholt Kloster, findes nogle meget ejendommelige og ret enestaaende Smaaredskaber, der maa henføres under Begrebet: Lægeinstrumenter.

Disse Instrumenter er fundet i en kælderlignende Del af Klosterkomplekset, der endnu ikke er nøjere arkitektonisk undersøgt, men som muligen vil vise sig at være en Bygning, et Brønd- eller Kildehus, der har at gøre med Klosterets Vandforsyning.

Denne kælderlignende Del af Klosteret er opfyldt af Mørtelklumper, Brokker af Mur- og Tagsten, Glasskaar, Vinduesbly, Jernsøm, Potteskaar i Hundredevis, dels stammende fra almindelige glaserede Lerskaale og dels fra tysk Stentøj fra det 16'de Aarhundredes Begyndelse. Desuden findes her Knive, Hammerhoveder, Mejsler, Nøgler, Spænder, Messingkæder, en velbevaret Hane til et Øl- eller Vinanker, Knappenaale, Synaale, Knapper, Hægter, Maller, Rendekugler, Blyhagl, Blyplomber fra Tøjruller, Pilgrimstegn med Madonnabilleder og smaa Blykors og sidst, men ikke mindst Mønter.

Til Dato er der her fundet ca. 30 Mønter, der repræsenterer næsten hele den danske Kongerække fra 1202—1559, nemlig følgende:

Valdemar II (1202—1241), Erik Plovpenning (1241—1250), Erik Klipping (1259—1286), Erik Menved (1286—1319), Christoffer II (1320—1332), Christian I (1448—1481), Hans (1481—1513), Christian II (1513—1523) og Christian III (1534—1559). I dette paa

Brugsgenstande saa rige Fyld er de i det følgende omtalte Lægeinstrumenter fundet. Igennem Møntfundene kan det fastslaas, at Instrumenterne stammer fra Tiden mellem Begyndelsen af det 13'de og Midten af det 16'de Aarhundrede, altsaa den danske Middelalder indtil Reformationen. I dette Tidsrum blev der her i Landet foruden andre Barmhjertighedsgerninger ogsaa udøvet Lægekunst i Klostrene. De fleste Klostre havde særlige Gæstehjem — smaa Hospitaler — hvori man optog syge og tilskadekomne vejfarende og her ydedes sikkert den bedste Lægehjælp, den Tid formaaede.

Fra Middelalderen findes en Del Lægebøger. Disse er før Bogtrykkerkunstens Opfindelse omkring 1450 Haandskrifter paa Papir og Pergament og relativt sjældne, medens man efter 1450 har mange Lægebøger. Instrument-Illustrationerne i disse Haandskrifter og Middelalderlægebøger, stammende fra Tiden til 1550, er som Regel meget primitive, idet de kun angiver Instrumentets Form. Forfatterne gik sikkert ud fra, at Instrumenterne var Læserne velkendte, og derfor nøjedes de med blot at angive en grov Skitse. Derfor er ethvert Fund af Middelalderlægeinstrumenter af stor medicinalhistorisk Betydning, idet de danner et værdifuldt Supplement til Middelalderens ret primitive Instrumentillustrationer og ved deres Form og Størrelse fortæller om teknisk Snilde og kirurgisk Færdighed og saaledes uddyber det Billede, vi ellers har af Middelalderens Lægekunst.

Blandt Lægeinstrumenterne skal først nævnes Fig. 6, der forestiller et cirkulært krummet 5 cm langt, 7 mm bredt og 3 mm tykt Staalblad, der er defekt i begge Ender og saaledes blot er et Instrumentfragment. Takket være de under Arkitekt C. M. Smidts Udgravninger af Cistercienserklostret: Øm Kloster i Ry fundne Instrumenter Fig. 4 og Fig. 5 er det muligt med Sikkerhed at fastslaa det her nævnte Instruments Art.

Ved nøjagtig Sammenligning viser det sig nemlig, at Æbelholtinstrumentet er af samme Dimensioner og endvidere samme Krumning som den tilsvarende Del af Øminstrumenterne, der, skønt ogsaa

defekte, dog er saa godt bevarede, at man ved nøjere Studium bliver klar over deres oprindelige Form og derigennem deres Anvendelse.

Overlæge Kr. Isager[1] omtaler disse Instrumenter og bemærker, at Arkæologen, Tandlæge Holger Friis mener, at man maa antage dem for at være Aareladejern, og samtidig oplyses det, at man ved Udgravningen af det svenske Cistercienserkloster i Varnhem (Öster

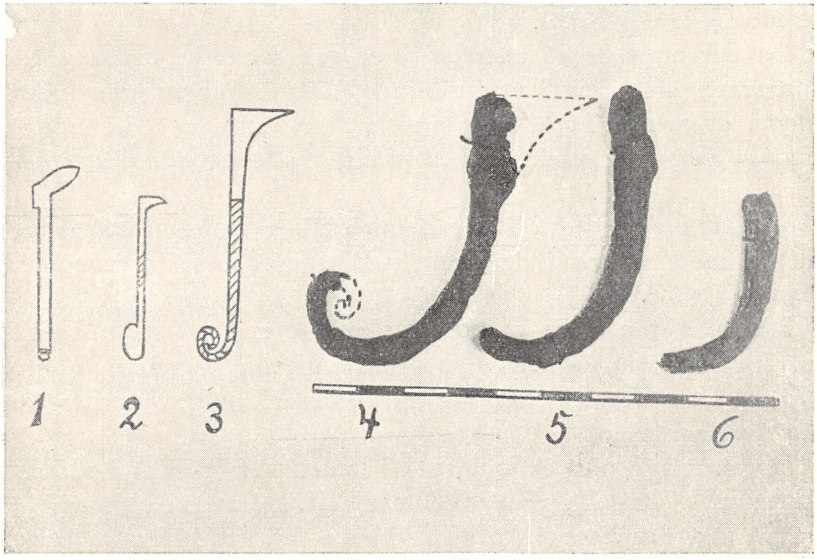

FIG. 1—6

Götland) sammen med flere Pincetter har fundet et Intrument af samme Form, men bedre bevaret, et Instrument, der ligeledes tydes som et Aareladejern.

Instrumentet Fig. 4, der er det bedst bevarede af de danske Instrumenter af denne Type, er et godt 10 cm langt, j-formet Staalblad, hvis Stamme paa Mellemstykket og ned mod den cirkulære Krumninger 7 mm bredt. Ved Krumningens Begyndelse aftager Bredden stærkt, og denne Ende af Instrumentet maa antages at have været spiralformet.

Hvad Tykkelsen angaar, er denne ens paa den her nævnte Del af Instrumentet, nemlig 3 mm. De øverste 2 cm af Stammen er ca. 1 cm bred, men til Gengæld kun 1 mm tyk og har en meget uregelmæssig Brudflade paa den Del, der vender bort fra Spiralsnoningen. Dette kan kun forklares som hidtil, nemlig at der her har siddet en Klinge med 2 cm Basis og Æggen eller Spidsen vendende modsat Instrumentets spiralsnoede anden Ende, som angivet ved den punkterede Linie paa Fig. 4.

Da der nu saaledes allerede foreligger 3 danske og et svensk Instrument af samme Slags fra Middelalderklostrene, maa man formode, at denne Type Instrumenter har været ret almindelig, samt at de som Lægeinstrumenter maa findes afbildet i Datidens Lægebøger.

Vore Forventninger i denne Retning bliver heller ikke skuffede, idet vi finder et ualmindelig smukt Billede af disse Instrumenter, nemlig Fig. 3[2].

Billedet stammer fra en Bog: De ratione curandi per sanguinis missionem, libri decem..... ab Horatio Augenio. Taurini 1584. 4to. 473 pp. Dette Værk, der er inddelt i 10 Bøger, handler hovedsagelig om Aareladningen.

Horatius Augenius er født 1517 i Italien som Søn af Lodovico Augenius, Livlæge hos Pave Clemens VIII. Horatius Augenius blev meget ung Professor i Medicin, virkede ved forskellige italienske Universiteter og døde som Professor ved Universitetet i Padua 1603, 76 Aar gammel.

Horatius Augenius angiver i ovennævnte Værk 56 Vener paa Legemet, paa hvilke man kan gøre Aareladning, deriblandt 12 paa Hænderne, 12 paa Fødderne, 28 i Hovedet og 2 paa Abdomen (Bugen). Desuden angiver han — efter Galen — 8 forskellige Arterier: Tommelarterien, Pegefingerarterien, Tindingearterien og Arterien bag Øret paa højre og venstre Side, hvilket giver 8 Arterier.

Som Instrument angiver han Fig. 3, der anvendes af Tyskere, Schweizere og en Gang imellem af Italienere og benævnes: „*scalpelli genus*“, eller Instrumentet Fig. 12, der anvendes af Franskmænd,

Spaniere og undertiden ogsaa Italienere og kaldes: *mucronatus gladiolus.*

Instrumentet Fig. 3 anvendes paa den Maade, at man med Tommel- og Pegefinger fatter om det spiralsnoede Haandgreb og saa enten „slaar" eller trykker Klingen ned i den Aare, der skal aarelades. Man ser tydeligt, at dette Instrument er Forløberen for Snepperten, der har været i Brug indtil vore Dage.

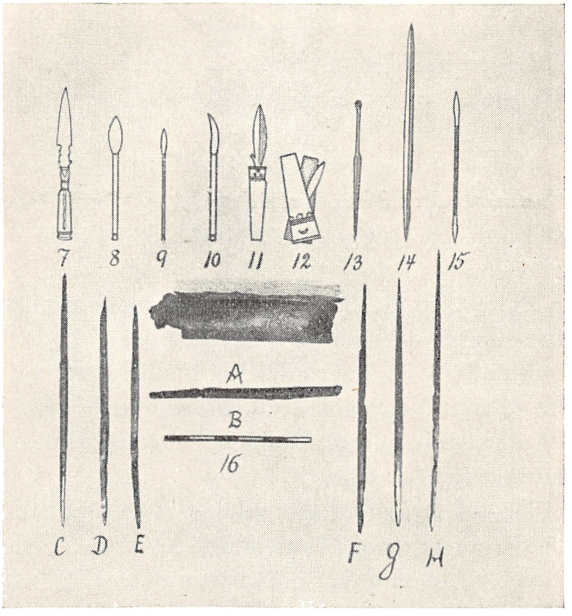

FIG. 7—16

Den berømte franske Læge Ambroise Paré[3] (1510—1590) har et lignende Instrument, Fig. 2, der hos ham anvendes til Udførelse af Skarifikationer (Indsnit) for Blodkopper, medens han til Aareladning anvender Fig. 11, en lille Lancet.

Figur 1[4] viser det Instrument, der sikkert er Grundformen for denne Type Aareladeinstrumenter. Dette Instrument stammer fra den berømte arabiske Læge Abulcasis, der levede i Spanien fra 912—1013. Abulcasis udgav et stort lægevidenskabeligt Værk i 30 Bøger. Den 30'te Bog omhandler Kirurgien og er, hvilket er noget nyt i lægevidenskabelige Haandskrifter, udstyret med over 150 Illustrationer af kirurgiske Instrumenter. Disse Illustrationer, der afviger meget fra hinanden i de forskellige Udgaver af dette Haandskrift, er som Regel daarligt udførte Haandtegninger,

der i Grunden kun giver Oplysning om Instrumenternes Konturer, men ikke angiver nærmere Detailler, hvoraf man kan beregne Instrumentets nøjagtige Dimensioner.

I Abulcasis' Kirurgi omhandler Kap. 97 udførligt Aareladning, der kan udføres 32 Steder paa Legemet. Paa Hovedet: 2 Arterier bag Øret, 2 Tindingearterier, 2 Vener ved den indre Øjevinkel, 1 Vene i *Midten af Panden*, 1 Vene ved Næseroden, 2 Vener paa Overlæben, 2 Vener paa Underlæben, 2 Vener under Tungen, 2 Vener paa Halsen. Paa Arme og Hænder paa hver Side 5, paa Benene paa hver Side 3.

Fig. 1 angives som det Instrument, hvormed Aareladningen af Pandevenen udføres, efter at denne Vene først er bragt til at svulme af Blod ved Hjælp af et Stasebind — en Turband lagt stramt om Halsen.

Stiletterne Fig. 8, 9 og 10[5] er de andre arabiske Instrumenter, hvormed Aareladningen iøvrigt foretoges.

Fig. 7[6] er en Aareladestilet med Sølvklinge og Broncehaandgreb fra Museo Nazionale (tidl. Museo Borbonico) i Neapel, stammende fra de rige italienske Fund af Lægeinstrumenter fra det første Aarhundrede efter Chr.

Dette Instrument ses tydeligt at være Forbillede for de stiletformede europæiske Middelalder-Aareladelancetter.

Efter Augenius var det Instrumentet Fig. 3, der anvendtes i Schweiz og Tyskland, til hvilken Kulturkreds de nordiske Klostre i Middelalderen hørte, hvorfor det blot er en Bekræftelse af Augenius' Ord, at vi allerede nu har 3 Aareladeinstrumenter af denne Type her i Landet.

Fig. 17[7] gengiver et Billede fra et Haandskrift fra ca. 1480 af Aareladestederne paa en Mand. Paa dette Billede kan ialt optælles 41 Aareladesteder, deriblandt *Venen i Midten af Panden.*

Man skal her ikke komme nærmere ind paa Aareladningens Historie, men nøjes med at anføre, at Aareladning har fundet Anvendelse i Lægekunsten fra de allerældste Tider. Udførligt vil man omtale Aareladningens Forhold til Klostrene i Middelalderen og

se, om man gennem Studiet af middelalderlige Aktstykker kan finde nogen Forbindelse mellem det fra Æbelholt Kloster stammende Aareladejern og Dagliglivet i Klosteret.

Abbed Vilhelm tilhørte en Afdeling indenfor Augustinerne, der kaldes Viktorinerne, efter Klostret St. Viktor ved Paris. Dette Kloster blev grundlagt 1113 af Kong Ludvig VI og var den Gang et af de berømteste Klostre i Europa. Vilhelm indtraadte i denne Orden omkring 1148. Viktorinernes Ordensregel, der indeholdes i den saakaldte „Liber Ordinis", var meget streng og fastsætter følgende Regler for Aareladning[8]:

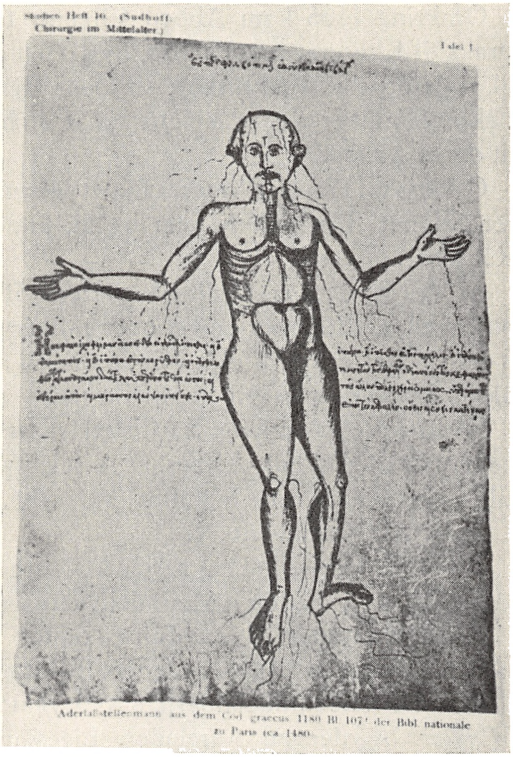

FIG. 17

„Iste est ordo
minuendi . . . ."

„Reglen for Aareladningen er følgende:

Fem Gange om Aaret skal de ordinære Aareladninger finde Sted, og uden for disse faar overhovedet ingen Lov til at lade sig aarelade, undtagen der er Fare paa Færde som Følge af alvorlig Sygdom. Den tillades nemlig saa ofte, for at den normalt ikke skal kræves ekstra af nogen ud over disse Tidspunkter.

Den første Aareladning finder Sted i September, den anden før Advent, den tredie før Quadragesima (Fasten), den fjerde efter

Paaske, den femte efter Pinse . . . . Aareladningen skal vare i tre Dage. Tredie Dagen efter skal de komme til Fromesse og iøvrigt give Møde i Collegiet, og paa den fjerde Dag vil de modtage Absolution i Capitlet."

Omkring 1165 kom Abbed Vilhelm til Sjælland og begav sig straks til Klosteret paa Eskilsø, hvis Tugt og Orden han var kaldet til at genoprette. Ved Biskop Absalons Hjælp nødte Vilhelm de seks Eskilsøkanniker *til at underkaste sig St. Viktors Regel* og tage Vilhelm tit deres Abbed.

Omkring 1175 er Klosteret flyttet til sin nuværende Plads og bærer Navnet Æbelholt Kloster og fik under Vilhelms Ledelse 25 Kanniker.

At de fra „Liber Ordinis" citerede Regler for Aareladning er blevet anvendt her, er hævet over enhver Tvivl. Instrumentet Fig. 6 er saaledes et værdifuldt Minde om en af de strenge Regler, der blev praktiseret paa Æbelholt Kloster.

Hvad Aareladejernene fra Cistercienserklostrene i Øm og Varnhem angaar, skal her oplyses, at Aareladning ligeledes finder Omtale i Cistercienserne Statutter[8] fra 1184, hvor der staar følgende:

Cron. S. Trudonis lib. 9:

„Naar Brødrene lod sig aarelade, lod hele Collegiet sig aarelade samtidig . . ., idet de i Almindelighed sad i samme Rum."

Desuden findes Aareladning omtalt i Præmonstratensernes samt i flere andre Munkeordeners Statutter.

Minuere er de middelalderlige Aktstykkers Udtryk for at aarelade. *Minutor* betyder en Aarelader. Ligesom Klostrene havde faste Skræddere, Barberer og andre Haandværkere, havde de ogsaa faste Aareladere: Minutorer. Følgende Aktstykke fra St. Maximinus Klosteret i Trier fra 1226[9] beretter om en Mand, der var fast Aarelader ved Klosteret. Denne Minutor, der hed Liborius, modtog et bestemt Honorar for sine Ydelser. Hans Stilling var livsvarig og gik i givet Tilfælde over til hans Arving.

„Bestemmelse for Minutoren — Aareladeren — Liborius vedrørende, hvad han i Underhold skal have i Tiende af Jord, der hører under Klosteret, tilligemed de Vilkaar, der er fastsat for ham som Aarelader.

Bartholomæus af Guds Naade Abbed i St. Maximinus Kloster og hele Collegiet ved samme Kirke. Alle, som ser dette, vil vi skal vide, at da der opstod Strid mellem os paa den ene Side og Liborius paa den anden Side angaaende nogle Tiender, som samme Liborius . . . mente tilkom ham i dagligt Underhold fra vor Kirke, blev den nævnte Strid endelig ved ansete Mænds Mægling bilagt paa følgende Maade.

Den nævnte Liborius skal af al den Jord (hvad enten den hører under Klosteret eller ikke), hvorom der ikke hersker Strid eller hvoraf det kan bevises, at han hidtil har faaet Tiende — han selv og hans Arvinger — ogsaa i Fremtiden modtage Tiende, nemlig fra . . . . (her nævnes forskellige Landsbyer, hørende ind under Klosteret) . . . . Af al den Klosterjord, som senere optages til Dyrkning, skal de intet modtage.

Han skal tjene os, saalænge han lever, som Minutor — (Aarelader). Ogsaa skal hans eventuelle Arvinger anvende al Flid og Omhu paa at lære Aareladekunsten. Hvis han viser sig uduelig i den nævnte Kunst eller af anden Grund L. selv eller hans Arvinger maa regnes for ubrugelige til at udføre dette Hverv, skal en saadan Fremgangsmaade bringes i Anvendelse, at saa ofte nævnte L. eller hans eventuelle Arvinger, kaldes af en af os, der trænger til *Aareladning* (minutione vel scarificatione flebotomi; flebotonum[10]: scalpellum venæ secandæ), skal han komme personligt med den Aarelader, som nyder størst Ry i Byen Trier; i alt andet skal han tjene os undtagen ved Aareladning, som den nævnte Aarelader skal foretage. Og dette skal den ofte nævnte L. eller hans Arvinger i alt besørge paa egen Bekostning.

I det Herrens Aar 1226 Dagen efter Jomfru Maries Fødsel. (9. Sept.)

Efter dette maa man betragte Aareladejern fundne i Middelalderens Klostre baade som Ordensbrødrenes rituelle Instrumenter og som Lægeinstrumenter i Almindelighed.

Ret enestaaende blandt Instrumenterne fra Æbelholt Kloster er Instrumentsættet Fig. 16, A—H. A er et lille Jernrør, 8 cm langt, med en Diameter paa 1,8 cm og aabent i begge Ender. Røret er fremstillet af en ca. 1 mm tyk Jernplade og har været det Hylster, hvori Instrumenterne laa.

Disse Instrumenter: B—H, der er af Staal, præsenterer sig efter

at være befriede for Rust som Dobbeltstiletter af indtil 12 cm Længde, mens Bredden er fra 3—5 mm. Instrumenterne G og H er saa vel bevarede, at de med Sikkerhed kan rekonstrueres som værende af Typen Fig. 14.

Det drejer sig saaledes om et Instrumentsæt. Hvormange Instrumenter, der har været i Hylsteret, kan ikke siges. De her nævnte 7 Dobbeltstiletter udfylder nemlig kun Halvdelen af Hylsteret.

Dette Instrumentsæt er, i Modsætning til Aareladejernet og de fem andre forskellige Lægeinstrumenter, der finder Omtale senere, fundet i Klosterkirkens Vestende. Dette Forhold betyder dog intet for Studiet af Instrumenternes Art og Anvendelse.

Instrumenterne har sandsynligvis fundet Anvendelse som Explorativnaale, det vil sige Naale med firkantet Spids, hvilket atter vil sige: smaa Stiletter. Fig. 15[11] er den middelalderlige Explorativnaal, der nærmest ligner disse Instrumenter. Denne Explorativnaal stammer fra et af det 13'de Aarhundredes Haandskrifter af Abulcasis' Kirurgi, hvor dette Instrument er angivet i tre Størrelser, dog uden Opgivelse af de nøjagtige Længdemaal.

Explorativnaalene fandt Anvendelse ved Punkturer samt ved Aabning af Abscesser, hvortil man ligeledes anvendte Aareladeinstrumenter. Der er heller intet til Hinder for at antage, at disse Æbelholtstiletter ligeledes kan have fundet Anvendelse som Aareladestiletter, thi der er jo en vis ydre Lighed imellem dem og Aareladestiletterne Fig. 9—12.

Dobbeltstiletterne kan ligeledes have fundet Anvendelse ved Frembringelsen af de Skarifikationssnit, der hører til ved Anlæggelsen af Blodkopper. Blodkopsætning var sammen med Aareladning og Behandling med Brændejernet Middelalderens mest benyttede „kirurgiske" Helbredelsesmetoder.

Fig. 18[12] er en Illustration fra et Haandskrift fra ca. 1400. Figuren øverst til venstre viser blandt andet en Patient fastspændt til en Ribbe og behandlet med Brændejernet 59 Steder paa Forsiden af Kroppen. De øvrige tre Figurer viser forskellige Stadier af „Blodkopsætning" samt et Par Instrumenter til Brug ved denne Operation.

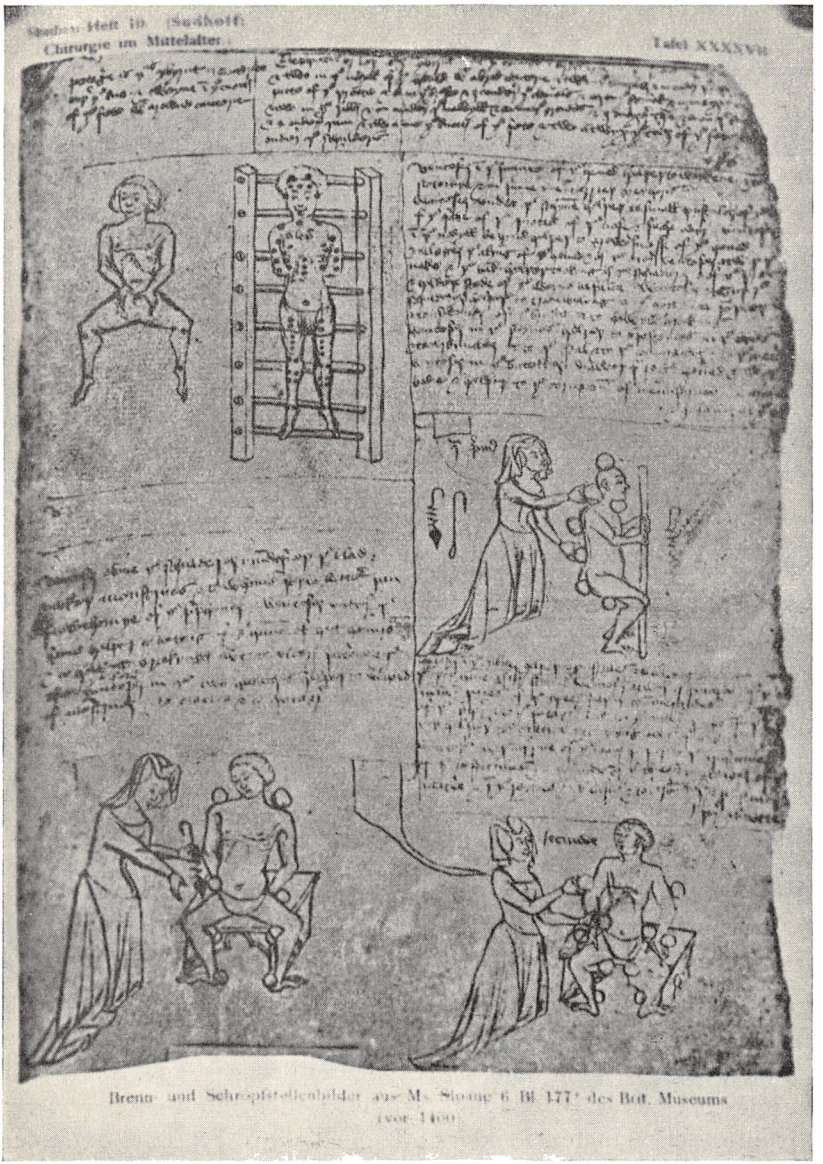

Brenn- und Schnepfstellenbilder aus Ms. Sloane 6 Bl. 177 des Brit. Museums (vor 1460)

FIG. 18

Abulcasis angiver 14 Steder af Kroppen til Blodkopsætning, senere i Middelalderen angives 17 Steder. Instrumenterne til at frembringe Hudsnittene hertil ligner for en stor Del Aareladestiletterne.

Fig. 13 er en af Ambroise Parés meget grove Setaceumnaale[13], der bestaar af en Stilet, der foroven er forsynet med Naaleøje. Ved Hjælp af en særlig gennemhullet Tang blev Nakkehuden tæt under Haargrænsen fattet i en Fold og Naalen Fig. 13, der var forsynet med en tre- eller firedobbelt Bomuldstraad blev stukket herigennem. Traaden blev nu ladt tilbage, og den heraf fremkaldte Betændelse blev betragtet som et gavnligt Middel mod mange Sygdomme.

De her nævnte Æbelholtstiletter kan saaledes have fundet Anvendelse som Eksplorativnaale, som Aareladnings- og Blodkopsætningsinstrumenter og ligner Naale anvendt til Perforering af Huden ved Anlæggelse af Setaceum.

Fig. 21 og 22 er to Bronzeinstrumenter, der sikkert tilhører samme Type. De er henholdsvis 8 og 8,5 cm lange, har snoet Skaft, ender foroven i en skeformet lille Plade, forneden i en meget fin Spids. Spidsen er i begge Tilfælde firkantet, hvorved Naalene henføres til Eksplorativnaalene. Naalenes sandsynligste Anvendelse er da denne, at man med den firkantede og skærende Spids kan arbejde sig ind i Betændelser, Fistler og Materieansamlinger, medens man ved at vende Instrumentet kan bruge den skeformige Udvidelse til f. Eks. at fjerne Betændelsesdele og udskrabe Betændelseshulheder.

Det spiralsnoede Skaft gør, at Instrumentet ikke glider mellem Fingrene, naar man arbejder med det. Spiralsnoning af Skafterne paa mindre, naalelignende Lægeinstrumenter er meget udbredt i Middelalderen. Ejendommeligt nok har man blandt romerske kirurgiske Instrumenter i det første Aarhundrede efter Chr. et Par Naale af denne Type, dog uden Spiralsnoning af Skaftet, se Fig. 23[14], og med rund Naalespids. Æbelholtinstrumenterne viser saaledes 2 Fremskridt: Spiralsnoning af Skaftet og firkantet Spids.

Fig. 24 er en 10 cm lang, meget spinkel Bronzesonde. Spidsen er nærmest kegleformet, medens Hovedet, der muligvis har været olivenformet, mangler. Sonder af denne Type og Størrelse optræder

ofte sammen med Fund af Lægeinstrumenter og anvendes den Dag i Dag i samme Form, men blot af andet Metal.

Fig. 20 er en 1,5 cm lang Stump Blyrør, hvis Størrelse svarer til de i Middelalderen anvendte Blærekatetre. Ud fra denne lille Stump Blyrør kan man naturligvis ingen Slutninger drage angaaende Kate-

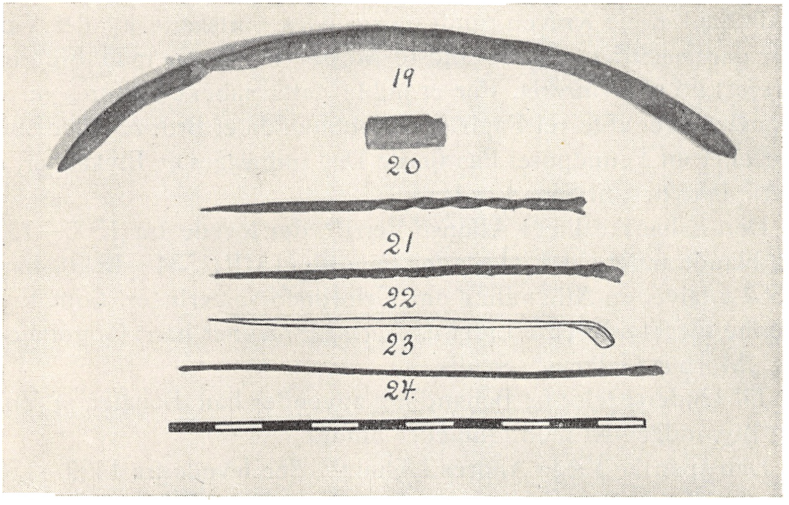

FIG. 19—24

terets eventuelle Form og Størrelse, men det anføres, fordi man indtil 1550 brugte Blykatetre af denne Tykkelse.

Af større Interesse er derimod Fig. 19, der er en 15 cm lang, meget plastisk Blystang med en glat, nøje afrundet Overflade og endende i 2 fint kegleformede Spidser. Blystangen bestaar af to Stykker, henholdsvis 4 cm og 11 cm lange. Det ser ud, som om Blyinstrumentet har været i Klemme, hvorved det er blevet trykket papirtyndt og senere knækket over i de to her nævnte Stykker.

Instrumentet ligner, hvad Form og Størrelse angaar, mest af alt en Urinrørssonde, en Bougie, til Behandling af Urinrørsforsnævringer. Bougiens Størrelse er med et moderne Maal: Charrière Nr. 16,

hvilket er Middelstørrelsen af de i vore Dage anvendte Bougier. Kateterstumpens Maal er Charrière Nr. 17.

Sygdommen: Urinrørsforsnævring bliver første Gang i Kirurgiens Historie omtalt af Heliodorus[15], en græsk Kirurg, der virkede i Rom under Kejser Trajan (98—117 e. Chr.). Heliodorus behandler Urethralstricturer ved at føre en lille Skalpel ind igennem det forsnævrede Sted, dreje Kniven rundt og saaledes bortskære alt det Væv, der danner Stricturen. De afløste Masser bliver nu med Fingrene presset ud af Urinrøret. For at holde dette aabent indføres nu en Bougie, lavet af tørret Papir og indeholdende et Bronze- eller Zinkrør eller en Pennepose. Paa fjerde Dag indlægges et Blykateter, og dette benyttes, til Saaret er lægt.

Den italienske Læge Alfonso Ferri[16], der levede fra 1500—1580 og blandt andet var Livlæge for Pave Poul III (1534—1549), har i 1552 udgivet en Afhandling om Urinrørsforsnævringer. Som to af denne meget udbredte Lidelses Aarsager nævner han: Gonorrhoea og „Morbus Gallicus": Syfilis.

Til Undersøgelse og Behandling anvender han Bougier af Voks og Bly, indgnedet med Olie eller Smør.

Den spanske Læge Andrés Laguna[17], der levede fra 1499—1560 og blandt andet var Livlæge for Pave Julius III (1550—1555) og saaledes sikkert maa have kendt Ferri, har i 1551 udgivet en Bog, der ligeledes handler om Urinrørsforsnævringer. Laguna nævner ogsaa den kroniske Gonorrhoea som en af Aarsagerne til denne Lidelse og behandler Sygdommen med Bougier af Voks og Bly, og omtaler, at Blybougien foruden ved Blyets smertestillende og udtørrende Egenskaber ogsaa ved sin Vægt virker gavnligt paa Forsnævringen.

Ogsaa flere andre Middelalderkirurger, der ikke skal omtales nærmere her, anvender Blybougiebehandlingen.

Fra det 16'de Aarhundredes første Halvdel foreligger der saaledes mange litterære Vidnesbyrd, dels om Urinrørsforsnævringens Hyppighed, og dels om denne Sygdoms Behandling med Blybougie. Vi har derfor al mulig Grund til at antage, at det her omtalte Blyinstrument er en af de Blybougier, der i det 16'de Aarhundredes første

Halvdel blev anvendt ved Behandlingen af denne smertefulde Sygdom.

Vi har nu ved Studiet af disse 7 forskellige Lægeinstrumenter fra Æbelholt Kloster faaet et lille Billede af den vigtige Del af Klosterets Dagligliv, der var knyttet til Behandlingen af de syge, og vi maa haabe, at de kommende Aars Udgravninger maa bringe endnu flere Fund af Lægeinstrumenter, saaledes at vi bliver i Stand til at uddybe dette Billede.

KILDEANGIVELSER

[1] Kr. Isager: Skeletfundene ved Øm Kloster. København 1936. 8vo. Pag. 16. — [2] E. Gurlt: Geschichte der Chirurgi. Band I—III. Berlin 1898. 8vo. Tafel XXVI, 43. Tekst Band II, Pg. 419. — [3] E. Gurlt: Op. cit. Tafel XX, Fig. 129, Band II, Pg. 770. — [4] E. Gurlt: Op. cit. Tafel V, Fig. 95, Band I, Pg. 644. — [5] E. Gurlt: Loc. cit. Fig. 96, 97, 98. — [6] E. Gurlt: Op. cit. Tafel III, Fig. 86. — [7] Karl Sudhoff: Beiträge zur Geschichte der Chirurgie im Mittelalter. Leipzig 1914. 8vo. Tafel L, Tekst Pg. 146. — [8] Du Cange: Glossarium mediæ et infimæ Latinitatis. Tomus IV, Parisis 1845, 4to, Pg. 423. Liber Ordinis Victoris Parisiensis. M. S. Cap. 55. — [9] Aktstykke fra St. Maximinus Kloster i Trier (Baro de Gudenes: Codex diplomaticus anecdotorum etc. Tomus III. Francofurti et Lipsis. MDCCLI. 4to. Pg. 1094.). Gengivelsen af dette og de foregaaende middelalderlige latinske Aktstykker er meddelt af Lektor H. Boisen, Frederiksborg Statsskole. — [10] Det her omtalte Aareladeinstrument: Flebotonum er saaledes et Instrument af Scalpeltypen. — [11] Karl Sudhoff: Op. cit. II Teil. Tafel VII, Fig. 11, hvor dette Instrument er angivet i 3 Størrelser, uden at den nøjagtige Længde er angivet i Maal. — [12] Karl Sudhoff: Op. cit. Tafel XXXXVII. — [13] E. Gurlt: Op. cit. Band II, Tafel XVIII, Fig. 46, Pg. 725. — [14] E. Gurlt: Op. cit. Tafel II, Fig. 5. — [15] E. Gurlt: Op. cit. Band I, Pg. 415 pp. — [16] E. Gurlt: Op. cit. Band II, Pg. 289 sqq. — [17] E. Gurlt: Op. cit. Band III, Pg. 391 sqq. — Til Vurdering af de fundne Instrumenters Størrelse er under hvert Fotografi angivet en Maalestok i hele cm.

KARL HUDE

F. 22. AUGUST 1860, D. 18. FEBRUAR 1936

Kristian Karl Tulinius Hude var født i Viborg. Efter at være bleven Student fra Roskilde Katedralskole studerede han klassisk Filologi ved Universitetet og tog 1883 filologisk Embedseksamen. Den filosofiske Doktorgrad erhvervede han 1888 for en Afhandling om Overleveringen af Thukydids Tekst. Dette blev Indledningen til en lang Række videnskabelige Arbejder, væsentlig Udgaver af græske Historikere, som skaffede ham et anset videnskabeligt Navn, ogsaa i Udlandet, og i 1903 banede ham Vej til Videnskabernes Selskab. 1892 var Hude bleven Adjunkt ved Metropolitanskolen,

og allerede 10 Aar efter (1902) blev han Rektor ved Frederiksborg Statsskole. Herfra vendte han 1921 tilbage til Metropolitanskolen som dens Rektor, hvilket Embede han beklædte, til han tog sin Afsked 1927. Fra 1919 til 1935 var han tillige Lektor i klassisk Filologi ved Universitetet.

Da Hude kom til Hillerød i 1902, havde han saaledes et anset Navn som Videnskabsmand og Lærer, og snart vandt han ogsaa Ry som Rektor ved sin udmærkede Ledelse af Skolen. Det var da rimeligt, at man ogsaa søgte hans Bistand, da man i 1906 søgte dannet et historisk Samfund for Frederiksborg Amt og gerne ønskede en Række ansete Mænds Medvirken. Det var saa meget mere naturligt, som man vidste, han ogsaa havde stor almen historisk Interesse og Forstaaelse. Han deltog da ogsaa i Stiftelsesmødet d. 12. Juni 1906 med forskellige Indlæg i Forhandlingen og blev valgt ind i den første Bestyrelse. Ved det første Bestyrelsesmøde d. 24. Juni 1906 valgtes han til Redaktør af Aarbogen med Højskoleforstander Begtrup og Kunstmaler Kongstad som Redaktionsudvalg. Det bliver saaledes ham, hvem en stor Del af Æren for den smukke Start af Samfundets Publikationer tilkommer: den første Aarbog kan sikkert med Rette roses for sit lødige Indhold og sit smukke Tryk, udgaaet som den er fra Kongstads Trykkeri. Sit Hverv som Redaktør maatte han dog frasige sig efter et Aars Forløb, da videnskabeligt Arbejde i det kommende Aar vilde kræve al hans Tid. Men han vedblev at være et interesseret Medlem af Bestyrelsen. Han deltog i alle dens Møder og gav vægtige Indlæg i Diskussionen. En kort Tid fungerede han efter Bestyrelsens Anmodning som Formand, nemlig i det Interregnum, der opstod ved Oberst Harbous Død i Decbr. 1918. Man havde gerne set ham som Samfundets Formand; men han afslog det, da andet Arbejde lagde Beslag paa hele hans Tid. Efter sin Forflyttelse til Metropolitanskolen vedblev han endnu et Par Aar at være Medlem af Bestyrelsen; men han følte, at han nu efter sin Bortrejse fra Amtet ikke kunde være med i Arbejdet som tidligere og bad derfor om at udtræde af Bestyrelsen, hvad der skete ved Generalforsamlingen d. 6. Febr. 1924. Samfundet skylder ham Tak for et langt og dygtigt Arbejde til dets Gavn. Ære være hans Minde.

H. Boisen.

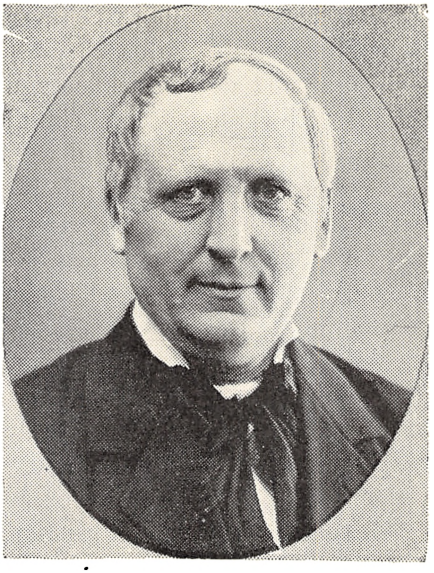

P. PETERSEN

Søndag den 30. August 1936 afgik fhv. Skoleinspektør *P. Petersen*, Hillerød, ved Døden, og med ham har Frederiksborg Amts historiske Samfund mistet en af sine mangeaarige Støtter.

P. Petersen var født den 29. Oktober 1859 i et Husmandshjem i Ødemark ved Sorø. Som ganske ung var han Elev paa Hindholm Højskole, hvor han baade tog godt til sig af de almindelige Skolekundskaber og samtidig prægedes af Skolens ejendommelige Forstander *Chr. Nielsen*, af hvis Sønner Digteren L. C. Nielsen og Teaterdirektør Johannes Nielsen senere kom til at høre til Landets kendte Mænd.

P. Petersen vilde være Lærer, han kom paa Jonstrup Seminarium, og skønt han maatte hjælpe paa de sparsomme Finanser ved forskelligt Fritidsarbejde, opnaaede han dog at tage Eksamen med Udmærkelse 1881. Efter forskellig Lærervirksomhed blev han 1884 knyttet til Frederiksborg Amt, og dette Amt viede han sine Kræfter

til sin Død. Han var 1884 blevet Lærer i Jørlunde, hvor han ved sin store Dygtighed og sit friske Væsen blev meget afholdt. 1892 gjorde han det for en Landsbylærer ualmindelige Spring at avancere til Overlærer og Inspektør ved Hillerød Kommuneskole. Han var dengang knap 33 Aar gammel. I 37 Aar var Petersen ansat ved Hillerød Kommuneskole, der under hans Ledelse udviklede sig fra en lille Skole med 5 Klasseværelser til en Virksomhed med Plads til over 600 Børn. Til Sommerferien 1929 trak han sig tilbage efter veltjent Gerning.

Skoleinspektør P. Petersen havde ogsaa Interesser uden for Kommuneskolen, men det er værd at bemærke, at saa at sige alt, hvad han gav sig af med, vedrørte Folkeoplysningen. 1896 stiftedes under hans Ledelse *Hillerød Folkebibliotek*, hvis Bibliotekar han var fra 1896 til 1919 og fra 1924 til 1933.

Petersen glemte ikke, at han var Husmandssøn, og at han var gammel Hindholmer. I sin friske Manddomstid gik han med Drømme om Oprettelse af en Skole for „Haandværkets Husmænd", de mindre Mestre, og det lykkedes ham at gøre Drømmen til Virkelighed. I Industriforeningens Formand, den nylig afdøde ansete Arkitekt *V. Holck*, fandt han en forstaaende Støtte, og 1904 oprettedes da *Hillerød Haandværkerdagskole*, der snart voksede frem til en Virksomhed paa 35—40 Elever. 1909 opførtes et Elevhjem i Tilknytning til Skolen.

En tredie Virksomhed, der ogsaa havde Skoleinspektørens store Interesse, var *Historisk Samfund*, der stiftedes 1906. Allerede paa den første ordinære Generalforsamling, der afholdtes i Hillerød den 13. Februar 1907, blev han valgt ind i Bestyrelsen og fik Sæde i Skriftudvalget, hvor han ikke mindst ved sin praktiske Sans og sin store Forhandlingsevne fik megen Betydning. P. Petersen var Medlem af Skriftudvalget i 24 Aar. 1931 trak han sig tilbage som Bestyrelsesmedlem, men valgtes samme Aar til Revisor, hvilken Post han beklædte til sin Død.

Skoleinspektør Petersen omfattede Historisk Samfunds Arbejde med megen Interesse, han skrev ogsaa flere Bidrag til Aarbogen,

bl. a. den meget læste Skildring i „Hillerød By", 1925, „Gamle Folk fortæller".

At Skoleinspektør Petersen blev Historisk Samfunds gode Ven og Støtte, er let forstaaeligt. Selv var han stærkt historisk interesseret og beskæftigede sig meget med sin Bys Historie. Faa vidste saa meget som han om det gamle Hillerøds Slægter, deres Næringsliv og deres Snurrigheder, og ingen havde Evne til at berette derom som han. Hans Evne til at fortælle en Historie og til at karakterisere svundne Tiders Mennesker var ualmindelig. Han havde et skarpt Blik for det særprægede. Selv var han en særpræget Personlighed, sin Bys og sit Amts gode Ven og Fælle.

Historisk Samfund skylder ham megen Tak og vil vide at ære hans Minde.

Anders Uhrskov.

SAMFUNDETS VIRKSOMHED

FRA 1. OKTOBER 1935 TIL 30. SEPTEMBER 1936

Onsdag den 18. Marts blev Samfundets 30. ordentlige Generalforsamling holdt i Helsingør. Dirigent var Sparekassedirektør *Andersen.*

Af Bestyrelsen fratraadte efter Tur Lektor *Boisen*, Hillerød, Pastor *Villads Christensen*, Græsted, fhv. Lærer *O. Larsen*, St. Hagelse, og fhv. Adjunkt *Weilbach*, Snekkersten. Desuden fratraadte Lektor *Hakon Müller* paa Grund af Bortrejse fra Amtet. Lektor *Boisen*, Pastor *Villads Christensen* og Adjunkt *Weilbach* genvalgtes og nyvalgtes i St. for Lærer *O. Larsen*, som ikke ønskede Genvalg, Lærer *Dahlmann Klausen*, Høbjerg, og i St. for Lektor *Hakon Müller* Museumsinspektør *Klem*, Helsingør.

Bestyrelsen bestaar altsaa af:

Sparekassedirektør *C. Andersen**, Hillerød, Lektor *H. Boisen*, Hillerød (Formand), Pastor *Villads Christensen*, Græsted, Sognefoged *Hans Jensen Hansen**, Ølstykke, Sogneraadsformand, Gaardejer *J. Chr. Jensen**, Gørløse, Direktør, Kaptajn *Jørgensen*, Frederiksværk, Lærer *Dahlmann Klausen*, Høbjerg, Museumsinspektør *Klem*, Helsingør (Skriftudvalget), Folketingsmand *I. P. Larsen*, Helsingør, Læge *A. H. Riise**, Hillerød (Sekretær og Kasserer), Bibliotekar, Forfatter *A. Uhrskov*, Ullerød (Skriftudvalget), og fhv. Adjunkt *Weilbach*, Snekkersten. (De med * betegnede fratræder efter Tur til Generalforsamlingen i 1937).

Til Revisorer valgtes Lektor *Carstens*, Hillerød, og Skoleinspektør *P. Petersen*, Hillerød.

Repræsentanter (Lovens § 7) er: Skolebestyrer *Hatt*, Frederikssund, Gaardejer *N. Jensen*, Farum, og Lærer *Sørensen*, Jægerspris.

Samfundets Aarbog for 1935 udkom i December s. Aar og udsendtes til Medlemmer og Subskribenter.

Samfundets Medlemsantal var ved Regnskabsaarets Begyndelse: 2 livsvarige Medlemmer, 526 Medlemmer og 24 Subskribenter. Den 1. Oktober 1936 har Samfundet: 2 livsvarige Medlemmer, 507 Medlemmer og 26 Subskribenter.

Paa Finansloven for 1936—37 er der bevilget Samfundet et Tilskud af 155 Kr.

Fremdeles har Samfundet modtaget Tilskud fra Frederiksborg Amtsraad (100 Kr.), Hillerød Byraad (50 Kr.), Sogneraadene i Asminderød-Grønholt (10 Kr.), Birkerød (25 Kr.), Blovstrød (10 Kr.), Frederiksborg Slotssogn (10 Kr.), Gerlev-Draaby (10 Kr.), Græsted-Maarum (10 Kr.), Helsinge-Valby (10 Kr.), Hørsholm (50 Kr.), Kyndby-Krogstrup (10 Kr.), Lynge-Uggeløse (10 Kr.), Skiby (10 Kr.), Skuldelev-Selsø (10 Kr.), Slagslunde-Ganløse (10 Kr.), Stenløse-Veksø (10 Kr.), Søborg-Gilleleje (10 Kr.) og Tikøb (10 Kr.).

Endvidere er der modtaget Tilskud fra Frederiksborg Amts Spare- og Laanekasse (100 Kr.), Nordsjællands Bank, Helsinge (10 Kr.), Spare- og Laanekassen for Frederikssund og Omegn (25 Kr.), Sparekassen for Frederiksværk og Omegn (15 Kr.) og Spare- og Laanekassen for Kronborg vestre Birk (10 Kr.).

Af Antikvar Carl Julius Petersens Hjælpefond er der tildelt Samfundet en Understøttelse paa 300 Kr.

Til Hjælp til Trykningen af „Helsingørs Færgelav, især i Begyndelsen af det 19. Aarh." (Aarbog 1935) har Samfundet fra Helsingør Byraad modtaget 300 Kr. og fra Sparekassen for Helsingør og Omegn 50 Kr.

Til Udgivelse af Frederikssunds og Slangerups Historie har Samfundet fra Slangerup Bys Sogneraad modtaget 166 Kr. 68 Øre som tredie Del af en treaarig Bevilling paa ialt 500 Kr.

Samfundets Medlemmer, nytilkomne og ældre, kan købe ældre Aargange af Aarbogen for 1 Kr. pr. Aarbog og en Række paa 4 Aargange til en Pris af 3 Kr. Aarbøgerne for 1916, 1917, 1919 og 1920 er udsolgt. Prisen paa Særbøger vil blive fastsat i hvert enkelt Tilfælde. Samfundet har hidtil udgivet følgende Særbøger, som Medlemmerne kan købe til de vedføjede Priser:

Junge: Den nordsjællandske Landalmues Karakter, Skikke, Meninger og Sprog. 1915. 279 S. ..... 1 Kr.
Uhrskov: Nordsjællandsk Landsbyliv i ældre Tider paa Grundlag af fhv. Folketingsmand Lars Larsens Beretninger. 1918. 174 S., ill. ..... udsolgt
Weilbach: Frederiksborg Slot. 1923. 142 S., 68 Ill. .....udsolgt*)
Hillerød By. 1925. 363 S., 55 Ill. .....udsolgt*)
Carl Christensen: Frederiksværk. 1926. 192 S., 54 Ill. .... 3 Kr.
Weilbach: Fredensborg Slot. 1928, 136 S., 77 Ill. ..... 3 „
Frederiksborg Amts Stednavne. 1929, 168 S..... 2 „
Arne Sundbo: Frederikssunds og Købstaden Slangerups Historie. I. Tiden til 1809. 1931. 416 S., 112 Ill..... 6 „
Bjørn Kornerup: Frederiksborg Statsskoles Historie. 1933. 288 S., 44 Ill. ..... 3 „

De historiske Amtsforeninger er komne overens om at give hverandres Medlemmer (ɔ: Personer, ikke Institutioner o. lign.). Adgang til for nedsat Betaling (eventuelt Fremstillingsprisen for vedkommende Skrift) at subskribere paa de Aarbøger og andre Skrifter, der udgives af de Samfund, af hvilke vedkommende ikke selv er Medlem, naar Begæring derom fremsættes gennem eget Samfunds Bestyrelse. Medlemmer, der ønsker at benytte sig heraf, bedes henvende sig til Sekretæren.

Opmærksomheden henledes paa det af „Dansk historisk Fællesforening" udgivne Tidsskrift for Kulturhistorie og Lokalhistorie „For-

*) Kan endnu faas hos Boghandler Tofte, Hillerød, *Frederiksborg Slot* til en Pris af 5 Kr. pr. Ekspl., *Hillerød By* til en Pris af 7 Kr.

tid og Nutid". Tidsskriftet udkommer med 8 Ark aarligt og koster 5 Kr. pr. Aargang: for Medlemmer af vort Samfund, der bestiller det gennem Sekretæren, dog kun Halvdelen.

Opmærksomheden henledes endvidere paa det af Nationalmuseet udgivne Aarsskrift „Fra Nationalmuseets Arbejdsmark", hvori der gives almenfattelige og rigt illustrerede Beretninger om nye sjældne Fund eller nye interessante Undersøgelser inden for Nationalmuseets Arbejdsomraader. Bogladeprisen er 3 Kr., men Forlaget tilbyder Bogen til Samfundets Medlemmer for 2 Kr. + Porto, naar Bestilling sendes til Sekretæren.

Ved Udsendelsen af Aarbogen hænder det, at enkelte Medlemmer ikke indløser Forsendelsen. Da dette medfører en betydelig Portoudgift for Samfundet, kan en saadan Form for Udmeldelse ikke tages for gyldig. Udmeldelse maa for at være gyldig være sket skriftlig til Formanden eller Sekretæren inden Aarbogens Udsendelse.

REGNSKAB FOR TIDEN $^{1}/_{10}$ 1935—$^{30}/_{9}$ 1936

INDTÆGT	Kr.	Øre
Overført fra 1934—35....	2850	04
Medl. og Subskribenter...	1576	00
Solgte ældre Aargange ...	217	75
Tilskud:		
Paa Finansloven	155	00
Frederiksborg Amtsraad	100	00
By- og Sogneraad	265	00
Pengeinstitutter	160	00
Antikvar C. J. Petersens Hjælpefond	200	00
Helsingør Byraad	300	00
Sparekassen for Helsingør og Omegn	50	00
Slangerup Bys Sogneraad	166	68
Renter	65	74
	6106	21

UDGIFT	Kr.	Øre
Aarbogen	2299	17
Møder.....	76	36
Administration.....	85	56
Dansk historisk Fællesforening	27	18
Bidrag til Udgravning af Æbelholt Kloster.....	25	00
At overføre til 1936—37..	3592	94
	6106	21

INDHOLDSFORTEGNELSE

DR. PHIL. INGER MARGR. BOBERG, KØBENHAVN:
SAGN OG OVERLEVERING OM OLDTIDSHØJENE I HORNS HERRED 3
KAPTAJN K. C. ROCKSTROH, KØBENHAVN:
SLAVEREVOLTEN PAA KRONBORG 1785 19
LEKTOR HAKON MÜLLER, ODENSE:
DEN HELSINGØRSKE KRIGSRETSSKANDALE 1857—58 23
FHV. GAARDEJER N. NIELSEN, TISVILDE:
FOGEDGAARDEN I TISVILDE 78
PASTOR EM. ERH. QVISTGAARD, KØBENHAVN:
HELENE KIILDE BLOKES PENGES UDDELING 98
BIBLIOTEKAR, FORFATTER ANDERS UHRSKOV, ULLERØD:
UDGRAVNINGEN AF ÆBELHOLT KLOSTER 109
LÆGE VILH. MØLLER-CHRISTENSEN, HILLERØD:
FUND AF LÆGEINSTRUMENTER FRA ÆBELHOLT KLOSTER .. 123
KARL HUDE 138
P. PETERSEN 140
SAMFUNDETS VIRKSOMHED 143

BILLEDFORTEGNELSE

Møllehøj 4
Klokkerbakken Nord for Kyndby.. 13
M. Rovsing 1864 25
M. Rovsing 1891 27
O. Vaupell 29
F. F. Jacobi 1897 41
Fogedgaarden i Tisvilde 81
Stue i Fogedgaarden 89
Æbelholt Klosters Teglovn 113
Korrunding og Alterfod 117
Sten til Hjørnerundstave 118
Gulvflise fra den lille Kirke 119
Korrundingen af den lille Kirke efter Restaureringen 121
Alterfod ved Kirkens Nordside efter Restaureringen 122
Lægeinstrumenter fra Æbelholt Kloster m. m..... 125, 127, 129, 133, 135
Karl Hude... 138
P. Petersen 140

DENNE AARBOG FOR 1936 ER UDGIVET PAA
FREDERIKSBORG AMTS HISTORISKE SAMFUNDS VEGNE AF
H. BOISEN, KNUD KLEM OG *ANDERS UHRSKOV*